

Державний архів Сумської області

УВС ім. Юрія Липи
Київ 2007

ОУН-УПА НА СУМЩИНІ

т. 1

ББК 63.3 (4 УКР-4СУМ) 624
О-90
УДК 94 (477.52)

Державний архів Сумської області
Упорядник: Іванущенко Г.М.

Схвалено науково-методичною радою Держархіву Сумської області

Рецензенти:

Сергійчук В.І., доктор історичних наук, професор Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка,

Корогод Г.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету

О-90 ОУН-УПА на Сумщині, Т.1. /Упоряд. Іванущенко Г. М./ – Київ: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2006 – 156 с.: іл.

ISBN 966-7060-90-X

Збірник включає нарис-огляд, документи з історії діяльності підпілля Організації Українських Націоналістів та окремих боївок Української Повстанської Армії на Сумщині, ілюстрації та коментарі.

Розрахований на дослідників історії визвольного руху, краєзнавців, вчителів, студентів, учнів, усіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР-4 СУМ) 624

Виходить за фінансового сприяння Центру національного відродження ім.С.Бандери в рамках програми "Правда про УПА".

© Іванущенко Г.М., 2007
© ДАСО, 2007
© ДП ДКФ, 2007

ПЕРЕДМОВА

Тема боротьби ОУН-УПА по сьогоднішній день викликає різні, часом прямо протилежні оцінки. Тривала заборона на її дослідження породила багато міфів, стереотипів, які перешкоджають об'єктивному висвітленню однієї з найгеройчніших сторінок української історії, вшануванню учасників національно-визвольного руху на державному рівні, і, що мабуть найгірше, час від часу стають підґрунтям політичних спекуляцій, які нічого спільного з наукою не мають.

Одним з таких міфів є твердження про те, що ОУН-УПА була винятково “галицьким” явищем. Причому, цей стереотип набув поширення як на сході, так і на заході України.

До недавнього часу про діяльність осередків Організації Українських Націоналістів у Сумській області було відомо тільки з уривчастих спогадів окремих людей. Що ж до перебування на Сумщині загонів Української Повстанської Армії, то ця проблема взагалі не обговорювалась, оскільки географія діяльності УПА в історичних дослідженнях обмежувалась західноукраїнським тереном та Правобережжям.

Тривалий час також стверджувалося, що в Українській Повстанській Армії були тільки уродженці західних областей України. Аналіз же документів свідчить, що в лавах цього війська воювали представники всієї України.

Перший том збірника документів, який пропонується читачеві, покликаний не так спростувати ці міфи, як дати в руки дослідників нову джерельну базу для подальших узагальнень, висновків та, можливо, нових напрямків пошуку матеріалів про визвольний рух на Сході України і його учасників.

У результаті попередньої роботи вдалося виявити близько 100 документів даної тематики, 69 з яких поміщено в цьому збірнику. Вони прямо чи опосередковано говорять про існування на території Сумської області в 40-50 роки минулого століття організованого українського націоналістичного руху. Значну частину цього документального масиву становить інформація райкомів, міськомів КП(б)У. Їхнє листування з радянськими правоохоронними органами про виявлення українських підпільних структур на території області, настрої населення, персональні дані деяких учасників ОУН-УПА дають можливість говорити про значний вплив українських самостійницьких ідей на Сумщині. Водночас бракує документів самих структур ОУН-УПА, які б розповідали про свою діяльність на території області. Деякою мірою ця прогалина заповнюється документами Державного архіву Волинської області (далі – ДАВО) та матеріалами з інших джерел. Така непропорційність представлення в першому томі документів ОУН-УПА та їх противників має на меті поглянути на проблему очима репресивно-каральної системи, але з урахуванням всього того, що ми вже знаємо про Другу Світову війну і про вітчизняну історію взагалі. В жодному разі з матеріалів, які колись мали оперативне значення для боротьби з українським рухом Опору не можна робити категоричних висновків.

Тексти документів, поміщених у збірнику, за деяким винятком подаються мовою оригіналу із збереженням мовно-стилістичних особливостей. Пропущені, незрозумілі, недописані слова, згасання або втрата тексту доповнюють-

ся у квадратних дужках або в примітках. Кожний документ має контрольно-довідкові дані (легенду), в яких зазначається місцезнаходження документу, номер фонду, опису, справи, аркуша, або посилання на інше джерело, а також спосіб відтворення документа.

Вміщені документи і матеріали відображають адміністративно-територіальний поділ 30^х – 40^х років ХХ століття.

Збірник складається з передмови, нарис-огляду та двох частин: документів з історії діяльності ОУН-УПА на території Сумської області та ілюстративних матеріалів, до яких складено перелік. Він включає номер ілюстрації, заголовок документа та контрольно-пошукові дані.

Науково-довідковий апарат складається з коментарів по змісту (позначені порядковою нумерацією в квадратних дужках); текстуальних приміток (позначені зірочками, вміщені під текстом); переліку документів, вміщених в збірник; іменного та географічного покажчиків та списку скорочень.

Видання дозволяє ввести в науковий обіг новий обсяг документів з історії ОУН-УПА, який відображає регіональні особливості українського визвольного руху.

Автор-упорядник висловлює подяку

Центру Національного відродження ім.С.Бандери за фінансове сприяння у виданні збірника.

п.Віктору Рогу за організаційну роботу з підготовки видання.

Директору Державного архіву Волинської області В.М.Гиці та співробітникам архіву за надану можливість працювати з документами ДАВО.

п.Дарії Дикій за передані документи з архіву Леоніда Полтави.

п.Олександрову Вовку за допомогу у виявленні матеріалів.

п.Сергію Дегтярьову за допомогу в пошуку джерел.

Керівництву УМВС України в Сумській області за надану можливість працювати з документами архіву УМВС.

В.Д.Захарченку за допомогу в роботі з документами музею УМВС.

п.Тамарі Харченко за підготовку англomовного короткого звіту.

Працівникам ДАСО: Л.А.Покидченко, Н.М.Котляревській, І.Є.Гончаровій, Л.М.Власенко, О.С.Коваленко за допомогу в підготовці збірника.

ДОКУМЕНТИ РЕПРЕСИВНО – КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ, ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН – УПА НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Період 30-х – 50-х років ХХ століття в Україні досить складний і неоднозначний в оцінках істориків. Погляди на політичні процеси, що відбувалися в ті роки є часом діаметрально протилежними, суперечливими. З відновленням Україною незалежності зроблено перші кроки по переосмисленню ролі і місця Організації Українських Націоналістів^[1] та Української Повстанської Армії^[2] в боротьбі українського народу за державність. Особливо активізувались такі дослідження в останні півтора роки. Проте, майже всі дослідники стоять перед проблемою використання документів противників ОУН – УПА, які переважно “грішать” оціночними судженнями та неточностями, з тієї причини, що писались вони в умовах жорстокого протистояння та були призначені для використання в пропагандистській роботі. Певною мірою така особливість цих джерел і сьогодні іноді не береться до уваги несумлінними дослідниками задля творення уже новітніх міфів.

Останнім часом стають доступними документи з цієї проблематики, які містять факти, вислови та судження, що виходять за рамки кліше про “українсько-німецьких буржуазних націоналістів”. На момент їх створення вони призначались переважно для інформування вищестоящего начальства про наслідки оперативно-розшукової діяльності, або являли собою листування органів МДБ та міліції з партійними органами. Частина цих документів – позасудові кримінальні справи управлінь Служби безпеки України, які передані на зберігання до держархівів областей та матеріали архіву УМВС України в Сумській області. Тож розширюється можливість залучення до наукового обігу і висвітлення означеної проблеми на основі тих документів, через призму яких можна більш об’єктивно проаналізувати такі питання, як методи діяльності репресивних органів тоталітарних держав-загарбників проти українських партизанів, стосунки останніх з місцевим українським населен-

^[1] Коментарі

ням і, зрештою, методи та форми діяльності самих учасників українського руху Опору. Це дасть в руки дослідників нові факти, дозволить виявити причинно-наслідкові зв'язки і наблизити нас до історичної правди.

З іншого боку, на сьогодні бракує праць, які б розкривали регіональну специфіку українського руху Опору та боротьбу з ним німецьких і радянських спецслужб, особливо в східних областях України. Нарешті, сама постановка питання про діяльність ОУН – УПА на Сході України до останнього часу нашттовувалася на усталений міф про теорію і практику українського націоналізму, як типового західноукраїнського явища, особливо, коли це стосувалося Сумської області – “колиски радянського партизанського руху”.

На сьогоднішній час опубліковано низку документальних праць про український визвольний рух таких істориків, як В.Косик ^{1[3]}, В.Сергійчук ^{2[4]}, І.Білас³. Значною мірою регіональні особливості українського руху Опору, з використанням документів його ворогів, досліджені в роботах М.Коваля ⁴, С.Бутка ⁵, О.Яценка ⁶, І.Іванченка ⁷.

Висвітлення діяльності підпілля ОУН на території Сумщини на перших етапах розробки цієї проблеми починалося, як правило, з діяльності похідних груп у 1941 році. Однак, останні знахідки в Держархіві Сумської області (далі – ДАСО) свідчать, що Провід ОУН скористався з подій вересня 1939 року для розбудови своєї агентури на сході. Ілюстрацією цього є справа по звинуваченню Голоत्याки Іллі Олексійовича, 1919 р. н., уродженця с. Жукотин Турчанського р-ну Львівської обл. Його арештували на шосткинських торфорозробках у 1940 р. За його зізнанням – член ОУН з 1934 року. Одержав псевдо “Дніпро”. Серед зверхників називає Рачкевича і “Кіндрата” – районного провідника м. Турка. За їх завданням розповсюджував “Сурму”^[5], потім вступив до польської молодіжної воєнізованої організації “Юнацька Гуфце праця”, де займався збиранням інформації про кількість її членства в Стрию, Кракові, Варшаві. Серед спілльників називає таких людей: Жабич Лука Гнатович, Рудий Степан Федорович, Буц Мілько Федорович (Всі троє з Жукотина, останніх двох Жабич переправив на вишкіл до Німеччини), Лехновський Іван Павлович, Угринчук (м. Трускавець), Дністриян Семен, Дякович Олександр (Обоє були в м. Шостка). Також він згадує про повстання проти Польщі в с. Жукотин у 1939 році, яким керували члени ОУН: Корчинська Ніна Миколаївна та Соболев Богдан. Повстання було придушене поляками, а село спалене.

Отже, можна говорити про перебування на Сумщині емісарів від ОУН ще перед німецько – радянською війною ⁸.

Є серед документів ДАСО й інші повідомлення про перебування кур'єрів від ОУН в Сумській області, а саме: в Кролевецькому, Конотопському та інших районах. Одним з таких кур'єрів міг бути Падалко Василь – хорунжий армії УНР, який емігрував до Польщі, потім до Чехословаччини, де закінчив Українську господарську академію^[6] в Подебрадах. У 1922 та 1934 роках він нелегально приїздив до Києва, де давав розпорядження зв'язковим з с. Дубовичів теперішнього Кролевецького району, Конотопу, Кролевця і повертався за кордон. За словами осіб, які контактували з В.Падалкою і допитувались органами НКВС подібні підпільні організації існували на Білоцерківщині і Волині ⁹.

Третій раз зв'язковий приїздив до Конотопа влітку 1937 року ¹⁰. Характерно,

¹Примітки

що документи НКВС, повідомляючи про другий і третій його приїзд, вже називали Василя Падалку одним з кур'єрів ОУН на сході України¹¹, тоді як у 1922 році він фігурував просто як зв'язковий одного з закордонних центрів. Якщо належність Падалки до ОУН підтвердиться, можна буде говорити про виявлення організаційних каналів, якими, як відомо, користувався Євген Коновалець¹⁷ для розбудови підпілля ще у 30-х роках.

Наступний масив документів, які розкривають особливості підпільної діяльності ОУН на Сумщині – це матеріали німецьких і радянських органів безпеки і стосуються вони періоду нацистської окупації території Сумської області у 1941-1943 рр.

Відомо, що на Сумщину було спрямовано кілька учасників похідних груп ОУН для розбудови підпілля, а осередок в Сумах було закладено учасниками Середньої похідної групи, частина якої після загибелі в Миргороді її провідника М.Лемика¹⁸ досягла Сум восени 1941 року. Пізніше, для посилення осередку, було переведено до Сум підпільників з Вінниччини на чолі з обласним провідником В.Яворівим "Бойком"¹⁹ та Є.Петерзіль¹⁰ 12.

Протягом 1942 року підпільникам вдалося закласти кілька осередків в районах області. В Роменському районі організаційну роботу проводив "Остап" (справжнє ім'я не встановлено), який прибув з Полтавщини¹³. Невідомо через які причини, але розв'язка наступила восени 1942 року.

12 грудня 1942 р. німецький військовий комендант м. Суми повідомляв вищестоящу інстанцію, що військовою контррозвідкою у Сумах розкрито оунівську організацію, керовану з Києва. "Досі арештовано обласного керівника Сапуна, двох районних керівників і ще 38 чоловік." Далі у повідомленні говориться: "Керівники ОУН (бандерівської) добирають потрібних їм людей і пропонують їх німецьким установам як особливо надійних осіб... Згідно з деякими чутками ОУН планує створити в Конотопі фабрику боєприпасів... Організацію побудовано за "круглим принципом". Зовнішнє коло помітно піддає себе небезпеці, а ядро схопити неможливо"¹⁴.

Ще вичерпніше про цю подію повідомляло радянське джерело. Старший помічник начальника політичного відділу Центрального штабу партизанського руху¹¹ полковник Конкін 30 жовтня 1943 року засвідчував: "Протягом трьох місяців ідуть арешти (німцями) членів ОУН. Арештовано до 3000 осіб. З них у Сумській області 280 чоловік. Серед арештованих багато вчителів. У Сумській області арештовані керівники ОУН: заступник сумського бургомістра Сергієнко, бургомістр Краснопільського району Мірошніченко – колишній головний бухгалтер Краснопільського млина, головний інспектор школи – Сапун, Погляділов і Сонуля, які в Західній Україні організували повстання проти Червоної Армії. Арештовано 4 перекладачі краснопільського і сумського комендантів з української поліції"¹⁵.

Документи Державного архіву Сумської області підтверджують факт розстрілу і спалення українських підпільників разом з іншими громадянами у дворі сумської в'язниці 20 лютого 1943 року: "В феврале месяце 1943г. отступая из города Сумы немцы согнали всех арестованных тюрьмы в ямы двух овощехранилищ (...) в количестве 650 человек, заперли двери овощехранилищ, открыли воздушные отверстия и начали бросать туда ручные гранаты, затем вылили в эти же отверстия горячую жидкость и подожгли, в результате чего все

находившиєся там люди сторели живьєм. Среди сторевших были следующие жители г. Сумы: фельдшер 2-ой городской поликлиники Долгополов, фельдшер железнодорожной станции Сумы Гузик, директор школы №18 Саленко, учитель одной из школ Сапун и ряд других¹⁶.

На сьогоднішній день удалося встановити, що Семен Семенович Сапун до війни був учителем фізики 4-ї Сумської школи, колишній член СВУ за що і був репресований у 1938 році. З початком німецької окупації йому вдається організувати "Просвіту",^[12] під опікою якої діяли школа перекладачів, українська гімназія, школа художньої вишивки. В школі перекладачів відбувалася підготовка підпільників ОУН.

Що стосується відомостей про діяльність оунівського підпілля в районах Сумщини, то цю тему можна дослідити на основі листування радянських партійних органів. Так, секретар Конотопського міському КП/б/У Хижняк в доповідній записці першому секретарю Сумського обкому КП/б/У Іванову повідомляв, спираючись на оперативні дані спецслужб, що в період німецької окупації на території міста діяло два підпільних оунівських осередки: окружний і районний, керівники яких: Короленко-Таланчук, Судько, Школяренко після війни були взяті органами МДБ в агентурну розробку¹⁷. Також начальник Лебединського райвідділу МДБ в інформації за квітень 1946 року повідомляв, що в період окупації в місті була організована "Просвіта", а згодом мережа ОУН, один тільки актив якої налічував 50 чоловік¹⁸.

На основі цих та інших повідомлень можна зробити кілька попередніх висновків стосовно діяльності підпілля ОУН на Сумщині в період німецької окупації:

1. Перші підпільні осередки закладалися через утворення "Просвіт", які деякий час були легальним прикриттям для ОУН.

2. Використовуючи участь в "Просвітах" представників місцевої інтелігенції, оунівці просувають на роботу до місцевого адміністративного апарату своїх представників.

3. Агенти радянських спецслужб, які, як відомо, також використовували адміністративний апарат, відслідковували діяльність українського підпілля і оперативно інформували своє керівництво.

4. Репресії гітлерівців проти ОУН не знищили всієї підпільної мережі на Сумщині – після 1943 року справою виявлення уцілілих учасників підпілля займалися радянські слідчі органи.

Слід зазначити, що виявлення підпільної мережі ОУН на Сумщині енкаведисти здійснювали шляхом різних провокацій. Вони ще у 1943 – 1944 рр. активізують створення на Східній Україні провокативної мережі "лже ОУН". Це, на їхню думку, давало можливість з одного боку виявити давніх членів та співчуваючих, які мали зв'язки з ОУН і залишились невикритими радянськими спецслужбами; з іншого боку виявляти націоналістичний елемент, втягуючи його в "організацію", і пізніше позбавлялись від нього шляхом знищення або використовувати для агентурної розробки. Таким чином, до речі, енкаведисти планували знищити Максима Рильського^[13] та Остапа Вишню^[14], щоб звинуватити у цьому злочині українське підпілля. На щастя, Служба Безпеки ОУН дізналася про цю провокацію і попередила письменників¹⁹.

Згодом сталінськими спецслужбами було створено фіктивний провід ОУН

на Сході України та ряд регіональних осередків. Таким чином, на 5 березня 1944 р. за повідомленням радянських органів безпеки, на території Сумської області було виявлено чотири осередки ОУН, заарештовано 18 учасників і на двох оголошено розшук²⁰.

Останнім часом вдалося розшукати документи, які свідчать про те, що наші земляки брали участь у боротьбі УПА не тільки на західних землях України, а й безпосередньо на території Сумщини. На сьогоднішній день поки що залишаються невідомими ті організаційні схеми, за якими керівництво українського руху Опору проводило переїзд зв'язкових підпілля та рейди загонів УПА на східноукраїнські терени. Серед цих груп на території Сумської області в завершальний період війни та в різний час після неї відомі такі групи:

- боївки братів Супрунів і братів Лузанів – Олександра та Івана (про них трохи далі).

- боївка “Дулі”, яка, за повідомленнями радянських джерел, “просочилася” з Волині і діяла на території Глухівського та Кролевецького районів. Вона здійснювала успішні напади на колгоспи, сільради, використовуючи при цьому лісисту місцевість. У травні 1946 р. під час засідання сільради с. Поділки, на якому обговорювався план поширення внутрішньої позики, партизани відкрили по активістах вогонь, убили секретаря парторганізації. Про це стало відомо Хрущову^{15]}, який особисто контролював проведення операції проти повстанців²¹.

- Зовсім невелика група УПА під керівництвом братів Семенцових діяла на Глухівщині. Згодом вона поширила свою діяльність на Путивльський та Шалигинський райони. Відомо, що 30 травня 1947 р. відбувся останній бій упівців із міліцією, який тривав понад 4 години. Частина бійців загинула, іншим вдалося вийти з оточення. Остаточо міліція ліквідувала цю групу восени 1948 р.²²

Проте найбільшого розголосу набула діяльність невеликої боївки УПА, яка оформилася в липні 1944 року на території Роменського та Недригайлівського районів. Її очолював уродженець с.Вовківців Роменського району Цуб Микола Іванович. Він мав постійний зв'язок з Головним Командуванням УПА, неодноразово їздив на Рівненщину, звідкля привозив інструкції про плани наступних дій. Сама група була невеликою – всього 6 чоловік, і складалася в основному з жителів сіл Вовківців та Погожої Криниці, терен яких являв собою основну базу повстанців. Інструктивні наради за участю симпатиків з місцевого населення проводились на х.Широкий Яр Роменського району. Завдання цього загону полягало в проведенні збройних акцій проти установ та представників радянської влади. При чому акцентувалася увага на тому, щоб знищувати тільки тих колгоспних активістів, які були відомі своїм жорстоким поводженням з мирним населенням. Під час експропріації майна колгоспів повстанці вели роз'яснювальну роботу серед населення про мету своєї боротьби²³.

В ніч з 11 на 12 листопада 1944 року цим загоном було проведено напад на бригаду колгоспу ім. Будьонного (с. Вовківці), такий же наліт було здійснено 15-16 листопада в с. Погожа Криниця. Причому, як повідомляли своє начальство агенти НКВС^{16]}: “все награбоване майно і продукти харчування бандою було роздано населенню, яке співчувало їй і надавало всіляку підтримку.”²⁴.

Після вбивств кількох активістів Недригайлівський та Роменський райвід-

діли НКВС попрохали допомоги з обласного центру. Було заведено агентурну справу "Автоматчики". Оперативну групу ББ ("борьба с бандитизмом" – рос.) по виявленню і знищенню загону УПА очолив підполковник держбезпеки Юсфін. Для агентурної діяльності Органи НКВС завербували одного жителя с.Вільшана Недригайлівського району, який став "учасником" загону. Крім того, колишній ватажок однієї з кримінальних банд, перевербований працівниками НКВС, одержав агентурну кличку "Гром" і був закинутий в район дій загону Цуба. 16 листопада 1944 року він зустрівся з Цубом біля хутора Ракова Січ Коровинської сільради Недригайлівського району і з того часу регулярно повідомляв своїх господарів про чисельність, місце перебування та плани партизанів.

В ніч з 12 на 13 грудня 1944 року повстанці ще розповсюджували листівки УПА в Погожій Криниці, Вовківцях і Коровинцях, не знаючи про те, що кожен їхній крок уже контролюється ворожою агентурою. Коли "Гром", повідомив про заплановані замаху на місцевих партійних керівників – було здійснено операцію відділу ББ по знищенню загону Цуба. 19 грудня 1944 року під час бою в х.Широкий Яр Роменського району командир загинув, учасники були схоплені²⁵. В штаб-квартирі повстанців була захоплена зброя та 60 листівок Головного Командування Української Повстанської Армії¹⁷¹. Про подальшу долю арештованих вояків нічого не відомо.

З повідомлень Сумського обласного управління НКВС видно, що на боротьбу з українськими повстанськими загонами були кинуті значні сили каральних органів і партійного активу. Так, тільки в травні 1944 року було проведено 60 суцільних прочісувань в населених пунктах та 6 лісових масивах площею в 58 км², завербовано 677 агентів серед місцевого населення, у червні того ж року було організовано для тієї ж мети 18 оперативних бойових груп з числа комуністів, комсомольців, та колишніх радянських партизанів²⁶. В доповідній записці на ім'я наркома Внутрішніх справ УРСР Рясного за жовтень 1944 року говорилося про те, що: "вся агентурна сітка, як по відділу ББ, так і по районах області була виключно скерована на викриття контрреволюційного націоналістичного підпілля". Водночас наголошувалося на необхідності виявлення "дезертирського і бандитського елемента, як бази повстанського руху."

В секретних донесеннях Конотопського міського відділу МГБ Конотопському райкому КП(б)У за березень 1948 року повідомлялося, що "На территории Конотопского и Кролевецкого районов продолжительное время действовала террористическая банда УПА, основным кублом этой банды являлось с.Озаричи, так как в селе Озаричи проживали и скрывались главари банды УПА, братья Лузаны"²⁷. З іншого документу відомо, що брати Лузани: Олександр та Іван, у березні 1948 року на чолі свого загону здійснювали напади на партійні та радянські установи, розташовані в Конотопському і Кролевецькому районах Сумської області та Коропському районі Чернігівської області. "Причем во время налетов на культурные объекты, как-то: клубы и лугуолки, конторы колхозов и сельсоветов, уничтожали портреты руководителей партии и советского правительства, и революционные плакаты..."²⁸. Інше повідомлення доносить, що в селі Попівка, Конотопського району діяла боївка УПА під керівництвом братів Супрунів: Тимофія і Григорія²⁹.

Отже, спираючись на ці та деякі інші документи можна стверджувати, що

протягом 1947-48рр. на терені сіл Бочки, Попівка, Озаричі, Тулушка, Ленінське (Спаське), Козацьке, Любитово велася справжня партизанська боротьба під ідеологічними гаслами ОУН-УПА.

Як видно з документів відділів ББ по Сумській області, така діяльність збройного підпілля ОУН серйозно непокоїла радянське керівництво. 17 вересня 1947 року на адресу начальника УМВС в Сумській області Соколова прийшло розпорядження Т.Строкача: "Не пізніше 3/Х – 47 р. надайте дані про антирадянські прояви:

Терористичні акти, диверсії, розповсюдження антирадянських листівок, прояви націоналістичного бандитизму, скоєних учасниками ОУН та іншими антирадянськими елементами за період з 1/І – 47 р. по 1/Х – 47 р./

В повідомленнях опишіть кожен випадок антирадянських проявів, вказавши при цьому характер проявів, ким вони скоєні і на якому ґрунті." ³⁰.

В цьому ж документі розміщений звіт, з якого слідує, що "В ніч на 20 січня 1947 року бандугрупованням УПА, яке розроблялося по агентурній справі "Бойовики" було здійснено збройний напад на колгосп "Переможець" хутора Зазірського Глухівського району." ³¹.

В ніч на 15 серпня того ж року два учасники УПА, озброєних автоматами здійснили напад на контору колгоспу с. Ленінське Кролевецького району. При цьому сторожам вони заявили: "ми не бандити, а люди котрі борються за самостійну Україну. Ми колгоспників не грабуємо а беремо тільки в колгоспах, так як все одно усі продукти будуть вивезені комуністами а колгоспникам нічого не залишиться" ³².

Отже, на основі нещодавно виявлених документів можна зробити висновок, що Провід ОУН, а згодом і Головне Командування УПА, наполегливо працювали над закріпленням своєї ідеологічної та військової присутності на північно-східних землях України. В період II Світової війни і після неї окремі боївки УПА діяли і на території Сумської області. Більш того – їх дії знаходили підтримку місцевого українського населення, особливо в період голоду 1946 – 1947 рр.

Проте, тільки дослідження всього комплексу документів ворожих спецслужб, а також документів самих структур ОУН – УПА дасть можливість створити цілісну картину того, що відбувалося на Сумщині під час Другої Світової війни і протягом майже десяти років після неї.

*Геннадій ІВАНУЩЕНКО,
директор ДАСО*

ПРИМІТКИ

¹ Косик В. Україна і Німеччина у Другій Світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів.: "Атлас." – 1993. – 658с.

² Сергійчук В. Діяльність підпілля ОУН на Сході України. // Визвольний Шлях. 1995 р. ч.8. С. 965-971.

³ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн.1, К.1994, С. 360-367.

⁴ Коваль М. Просвіта в умовах "нового порядку"(1941-1944рр.) // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – с.37-42.; Коваль. М. ОУН – УПА и "Третий рейх". // Политика и время.– 1991. – № 5. – с.70–76.; Коваль М. Правда безнадійних змагань//Політика і час. №9. - 1997р. - С.75-83.

⁵ Бутко С. Визвольні змагання ОУН та УПА на Чернігівщині // Матеріали наукової конференції: ОУН-УПА, (історія, уроки, сучасність) // Стрий 1993, ТОВ УВІС, с.50.; Бутко С. Багряними шляхами //Голос України. – 1993. – 19 березня. -№51(551). - С.13.

⁶ Яценко О. ОУН(Б) в центральній та східній Україні в період нацистської окупації (1941-1943). // megarolis.kharkov.ua/uk/(main)/351.

⁷ Іванченко І. Діяльність похідних груп ОУН на Дніпропетровщині в роки II-ї світової війни. Севастополь, 2003.

⁸ ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399.

⁹ ДАСО. ФР.7641, оп.5, спр.5, арк.64.

¹⁰ Там само, арк.66.

¹¹ Там само, арк.66.

¹² “Шлях перемоги”, ч.18. – 11 травня 2000р. – С.8.

¹³ Івануценко Г. Залізом і кров`ю. Історико – документальні нариси. – Суми: “Собор”, 2001. – С.121.

¹⁴ ЦДАВОУ, ф. КМФ – 8, оп. 2, спр. 461, арк. 104.

¹⁵ ЦДАГОУ: Ф. 62, оп. 1, спр. 182, арк. 114.

¹⁶ ДАСО. ФР. 2191, оп. 1, спр. 102, арк. 1зв.

¹⁷ ДАСО. ФП. 40, оп. 1, спр. 113, арк. 88 – 88 зв.

¹⁸ ДАСО. ФР. 29, оп. 1, спр. 27, арк. 129-130.

¹⁹ Мудрик-Мечник С. Служба безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ. – Тернопіль. – 1994. – С.78.

²⁰ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн.1, К.1994, с.360-367.

²¹ Соколов Г. Обеспечение безопасности граждан в первые послевоенные годы // Служение народу. – 1967. – № 11.

²² Там само.

²³ Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр.3, арк.123 зв.

²⁴ Там само. – Арк.204.

²⁵ Там само. – Арк.201 зв.

²⁶ Там само. – Арк.86 зв.

²⁷ ДАСО. ФР.42, оп. 1, спр. 302, арк. 52.

²⁸ Там само. – Арк. 25.

²⁹ Там само. – Арк. 121-121зв.

³⁰ Архів УМВС в Сумській області, відділ ББ з оперативною звітністю за 1947 рік, спр.1, арк. 132 зв.

³¹ Там само.

³² Архів УМВС в Сумській області, відділ ББ з оперативною звітністю за 1947 рік, спр.2, арк. 135.

ЧАСТИНА І.

ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
ОУН-УПА НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ

№ 1

Звинувачувальний висновок у справі Кривоножка П.М.

Без дати

“Утверждаю”

зам. Начальника облуправления НКВД
ст. лейтенант госбезопасности /Синицын/
К следделу № 73967

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По обвинению
КРИВОНОЖКО
Петра Николаевича.

3-м Отделом УГБ Черниговского Облуправления НКВД вскрыта и ликвидируется шпионско-националистическая повстанческая организация, ставившая своей целью свержение Соввласти вооруженным путем, при помощи фашистских государств.

По этому делу, как активный участник указанной выше антисоветской организации, проходит украинский националист-учитель – КРИВОНОЖКО Петр Николаевич.

Следствием установлено, что обв. Кривоножка П.Н., действительно до дня его ареста, является активным участником шпионско-националистического подполья с 1936 года, руководимого польским центром организации “ОУН”, существовавшего на территории районов Черниговской области, в которое его вовлек украинский националист, польский шпион “ОУНовец” БРЯЗКАЛО Степан Григорьевич. /л.д. 23-28/.

Руководитель повстанческих и шпионских отрядов БРЯЗКАЛО показал, что обв. КРИВОНОЖКО перед его вербовкой уже состоял участником националистической организации, существующей при Глуховском учительском институте /л.д. 23/.

По показаниям арестованного КРИВОНОЖКО, из числа его знакомых, 12 человек арестованы органами НКВД за контрреволюционную деятельность. /л.д. 14,15/.

На основании изложенного – ОБВИНЯЕТСЯ:
КРИВОНОЖКО Петр Николаевич, 1893 г. рожд.
уроженец с. Туреевка, Сосновского района,
Черниговской области, украинец, б/п., не судим,
сын кулака, до ареста учитель г. Глухова,
с высшим образованием – в том, что:

Являлся активным участником шпионско – националистической повстан-

ческой организации, ставившей своей целью свержение Соввласти вооруженным путем – т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 54-2, 54-6 и 54-11 УК УССР^[18].

Обв. КРИВОНОЖКО не сознался, подтвердив лишь только связь с антисоветским элементом.

В принадлежности к антисоветскому подполью он– КРИВОНОЖКО изобличается показаниями обв. БРЯЗКАЛО и очной ставкой с ним /л.д. 23-28/.

ПОЛАГАЛ – БЫ:

Следдело № 73967 по обв. КРИВОНОЖКО Петра Николаевича направить на рассмотрение Особой Тройки при Черниговском Облуправлении НКВД.

О/ УПОЛНОМОЧЕН 3 ОТД. УГБ –
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /СЕЛИВАНОВ/

НАЧ 2 ОТД-НИЯ 3 ОТДЕЛА УГБ-
МЛ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /СТРУК/

“СОГЛАСЕН”: ЗАМ НАЧ 3 ОТДЕЛА УГБ
УНКВД ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /УРАЛОВ/

СПРАВКА: Обв. КРИВОНОЖКО Петр Николаевич содержится под стражей в Черниговской тюрьме с 19.IV-1938 г.

С/УПОЛНОМОЧЕННЫЙ 3 ОТД. УГБ-
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /СЕЛИВАНОВ/

Составлено "" 1938 г.
гор. Чернигов.

ДАСО. ФР. 7641, оп.1, спр.346, арк. 30 – 31. Копия. Машинопис.

№ 2

**Висновок прокуратури Сумської області
у справі оунівця Голотяк Іллі Олексійовича**

19 серпня 1940 року

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

гор. Сумы 1940 г. Август 19 дня.

Зам. Облпрокурора по спец. делам Шорохов, рассмотрев следственное дело по обвинению ГОЛОТЯК Ильи Алексеевича по ст. ст. 54-10 ч. II, 54-II УК УССР.

Обвиняемый ГОЛОТЯК в 1934 г. На территории бывш. Польши в гор. Турки был завербован в ОУН, по заданию ОУН вступил в юношескую военизированную организацию выполнял задания по сбору сведений о численности организации.

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

После распада польского государства ГОЛОТЯК ВМЕСТЕ С ДРУГИМИ ПРИБЫЛ В Шосткинский район, Сумской области по вербовке как бывш. безработный.

Находясь на Шосткинской торфразработке стал на путь организации невыхода на работу, систематически проводил антисоветскую агитацию, всемерно восхвалял порядки и бытовые условия бывш. Польши, и наоборот оплошал порядки и бытовые условия в СССР, что подтверждает свидетели: ТОВАНЕЦ, СЫЧЕВА, ЛЕВАКОНЬ, ЦЫБАК, КОРЖ и ТХОРЖЕВСКИЙ /л.д. 56-72/.

На основании вышеизложенного и принимая во внимания, что обвинительное заключение соответствует материалам дела, а посему.

ПОЛАГАЛ – БЫ:

Следственное дело по обвинению ГОЛОТЯК Илью Алексеевича 1919 г. рождения, уроженец с. Жукотин, Львовской области, из крестьян, член ОУН, до ареста рабочий торфразработок направить на рассмотрение Особого Совещания при НКВД СССР.

ЗАМ ОБЛПРОКУРОРА
ПО СПЕЦДЕЛАМ

/ШОРОХОВ/

“СОГЛАСЕН” ПРОКУРОР
СУМСКОЙ ОБЛАСТИ

/ЧЕТКИН/

ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399, арк.85. Копія. Машинопис.

№ 3

Стаття з газети “Голос Охтирщини” з інформацією про ОУН

13 січня 1942 року

Симон Петлюра і Євген Коновалець

25 травня 1926 року у Парижі жид Швартбарт застрелив Симона Петлюру, а в 1938 році 23 травня загинув від рук жидо-большевицького агента полковник Євген Коновалець.

Досі ще ходять в народі легенди про цих двох великих синів України, які зрозуміли той тяжкий московський гніт, що нівечив український нарід. Симон Петлюра та Євген Коновалець не могли дивитись на цей брудно-жидівський чобіт, який топтався на нашій голові. Вони кермували визвольною боротьбою, що її провадив український нарід проти московсько-жидівської кабали.

Підчас революції 1917 і 1918 року українці використали ослаблення Росії, скинули московське ярмо, взявши усю владу в свої руки, і збудували власну Державу.

Та большевики не могли стерпіти того, що Україна відокремилась. Вони конче хотіли панувати над нами.

От тоді то московські большевики пішли війною на нашу молоду державу. А найбільш допомагали їм в цьому жиди. В наслідок цього розпочинається довга, кривава війна між Україною та большевицькою Росією, яка продовжувалась три роки. От тоді Головою Української держави і Головним отаманом молоді Української Армії став Симон Петлюра. Він керував весь час завзятою

боротьбою за нашу волю. За це полюбив його, прославив увесь український народ.

Червона большевицька орда перемогла наше молоде козацьке військо тому, що воно не було ще добре організованим. Петлюра, побачив, як топчуть москалі молоді сили України, не маючи сил чимось зарадити цьому страшному лихові, лишившись без армії, змушений був покинути Україну, яку так дуже любив, і виїхав за кордон.

Але там він не забуває про свій нарід: він продовжував працювати для нього. Жидо-большевики боялись його роботи, вони вбачали в його існуванні живу надію української нації і тому посилають пюгавого жида-комуніста Шльому Шварцбарта, який і забив Петлюру в Парижі.

Його тіло вбили, але дух його забити неможливо і ідея, за яку він боровся, буде жити на тисячоліття.

Двадцять три роки гнобили нас більшовики. Двадцять три роки большевики й жиди переслідували кожен українську думку. Та не вбили її. Вона жила й житиме надалі серед українського народу.

По смерті славного героя Петлюри другим найвизначнішим провідником українського народу був полковник Євген Коновалець. Полковник Коновалець був підчас революції організатором і командиром найкращої частини Української Армії – Січових стрільців. Коли Москва і Польща знищили Українську Державу, полковник Коновалець продовжує боротьбу іншим способом. Він заснував таємну Українську військову організацію. Ця організація проводила дальшу боротьбу проти большевизму.

В 1929 році Коновалець заснував нову, ще більшу організацію Українських Націоналістів. Під проводом полковника Коновальця згуртувалися всі найкращі українські сили. Організація ця поширила свою сітку по всій Україні, вихувала справжніх націоналістів, нищила большевицьких комісарів, НКВДистів і т.ін.

Ця боротьба українців коштувала багато жертв. Багато найкращих борців загинуло в тюрмах від рук жидівських та московських катів, багато тисяч було розстріляно або вислано в концентраційні табори на Сибір і Соловки.

Большевики вирішили вбити і полковника Коновальця. По кількох невдалих способах большевицький агент убив Євгена Коновальця на бруках голландської столиці Роттердам.

Отож жидо-большевицькі варвари вбили обох найвизначніших провідників українського народу – Головного Отамана Петлюру і полковника Коновальця. Вбили, бо боялись їх.

Симон Петлюра і Євген Коновалець віддали свою кров і життя за Україну, за її народ. Тим здобули вони в українського народу велику славу і любов, а у ворогів України ненависть і жах.

ДАСО. Голос Охтирщини. – 13 січня 1942 р. – С.5.

№ 4

**Стаття провідника ОУН на Сумщині С. Сапуна
в газеті "Сумський вісник"**

5 квітня 1942 року

Воскресіння правди

Святкуючи велике Свято Христове, День його Воскресіння, річницю його перемоги над смертю, наші думки пориваються не тільки в далеке-далеке минуле, коли воскрес Той, що приніс світові світло й меч нової віри, що полум'ям її огорнув людей і під знаменом повів їх в мандрівку тисячоліть.

Свято це давало й дає людям силу перетривати безпросвіття, тривожні будні щочасної дійсності і з вірою йти назустріч майбутній перемозі – Воскресінню. Свято це – символ для людей і народів, їх поривань, змагань і боротьби. Життя бо не вбити. Як зима не скує природу, але й вона кожного року оживає у всій своїй красі й силі. Так і народу живого не замкнути в кам'яному гробі чотирьох стін, не привалити каменем небуття. Він воскресає. Кожна Нація мала й має свій Великдень. Завжди живий, вічний, як життя, приклад Христовий, що смертю смерть переміг.

Сьогодні ще не всі українці матимуть змогу відбути Свято Воскресіння в рідній хаті, в колі своїх найдорожчих, найближчих. Але в большевицьких в'язницях і засланнях може лише спогад про це Свято викличе в них надію на швидке визволення, надію на те, що швидко й без вороття минеться ніч безпросвітня, яка темрявою лежить ще на Сході. Не може вмерти те, що є вічне! Ні Голгофа, ні гроб, ні сторожа – не здержать побідного походу Правди. Вона переборе всі лиха, зламає всі перешкоди. І в сяйві своєї слави й могутності Воскресне!

С.Сапун.

ДАСО. Сумський вісник. 5 квітня 1942 р. – С.4.

№ 5

**3 матеріалів Волинського Проводу ОУН про розбудову Організації
Українських Націоналістів на Східних українських землях**

Квітень 1942 року

(...) Стоїмо за розбудову Організації по головних стратегічних лініях, центрах, вузлових пунктах і середовищах.

35. Витворюючи свої провідні кадри з революційного активу усіх верств наголошуємо на потребі притягнення до провідних кадрів революційний актив селян, робітників, щоб таким чином зв'язатися із масами із соціальним середовищем Крім політичного і організаційного вироблення провідних кадрів звертаємо спеціальну увагу на виховання сильних характерів і індивідуальностей, на плекання глибоких героїчних моральних вартостей і на формування всеохоплюючого націоналістичного світогляду в протизагаду до комуністичного і расистівсько-націонал-соціалістичного.

36. Поширюючи Організацію на Осередніх і Східніх Українських землях прагнемо її спирати на місцевих людях, боремося за постійний приріст кадрів з цих земель та за злиття їх з кадрами із Західно-Українських Земель (...)

46. Вважаємо, що в пропагандивній ділянці треба:

- а). Вишколити кадри пропагандистів-організаторів;
- б). Підготувати пропагандивний матеріал, пристосований передусім до потреб Осередніх і Східних Українських земель, а також до відповідних середовищ з розв'язкою актуальних питань, як робітниче питання, селянське питання, боротьба за Українську Державність, розуміння української націоналістичної революції і збройного зриву, вивчення всеукраїнської політичної організації та нашої політичної концепції; питання нової провідної верстви, виховання молоді і т.п. (...)

Постій. квітень 1942 р.

ДАВО. ФР. 1021, оп.1, спр.5, арк.6 – 6 зв. Копія. Машинопис.

№ 6

Звернення крайового проводу революційної ОУН на Осередніх і Східних українських землях із закликом розбудовувати власну державу *Без дати*

Сучасна війна між московсько-большевицьким та німецько-гітлерівським імперіалізмами ведеться за володіння українськими землями як вихідними позиціями до панування у Східній, а навіть у цілій Європі. Вони стоять на позиціях колоніальної експлуатації українських земель та їх населення. Для тієї мети винищують українські сили, нищать національну культуру, нищать свідомість у масах, а українців масово вбивають або вивозять поза межами України.

Комета революційного вогню розпанахала Україну. Вогнистим хвостом запалила відвічну стихію українського народу до боротьби з віковичним ворогом Москвою та визначення кордонів УССД.

Боротьба України з Москвою тягнеться відтоді, коли вперше московський медвідь виліз зі снігів та наставив пазурі на нашу сонячну землю. Царі та кремлівський тиран Сталін розпинали, руйнували до решти Україну. Та життя однак не завмирало навіть під тим страшним гробовим каменем гніту і неволі.

Не забуваймо про наших голубчиків зі Сходу і заходу, про наші кривди в минулому, про тюрми, концтабори, терор. Різниці між ними немає.

Більшовики хочуть панувати в цілій Європі – Німеччина теж.

Більшовики завели спільну обробку землі – Німеччина теж.

Більшовики експлуатували багатство України – Німеччина теж.

Більшовики виголоднували населення – Німеччина теж.

Більшовики вивозили населення України – Німеччина теж.

Більшовики “визволяли” Україну – Німеччина теж.

Москалі знищили нам найкращих людей: Калнишевського, Полуботка, Шевченка, Міхновського, Петлюру, Коновальця і тисячі других.

Сьогодні Київ знову під брудним чоботом наїзника. Він жде на нові когорти юних борців, щоб спільним походом викинути ворога раз-назавжди з його мурів і з цілої України.

Старі кам'яні таблиці наших страшних часів повалені на землю, розтерті в порох. Нові щойно витісуються, щойно скроплюються потом нових творців і

кров'ю ворогів. Нові часи принесли ворогів. Нові часи принесли в життя свіжий розмах, а стара провідна верства перестала бути провідною в своїй психічній будові, а її колись життєві традиції стали безцілним вибиванням викривленими закаблукми давно прогомонілого такту.

Нам потрібно романтики, але не романтики ясних зір, хвилястих обрисів неба та леготу травневих вечорів – нам потрібно потужної романтики Св. Завойовника, батька Хмеля, гетьмана Мазепи. Бо для них батько був батеньком, мати – ненькою, війна – війнонькою і навіть вороги – вороженьками (“Їхав стрілець на війноньку, прощав свою дівчиноньку, прощай миленька, чорнобривенька, я йду в чужу сторононьку”).

Українська нація зброєю і кров'ю добуває загарбану впродовж сторіч свою волю. І в реві гармат і торохканні скорострілів родиться вона – Україна. Але Україну будувати не тільки над Дністром чи над Дніпром, але Україну в таких розмірах, які виміряв їй самий Творець, коли надавав землі нинішній географічний вигляд.

Перед кількома роками не чув глухий світ, але тепер зжахнеться, коли народ, страшний і голодний, ударить в дужий дзвін і розпичне свій народній суд серед руїн і пожарищ.

Схід Європи мусить бути наш, бо такий заповіт оставили нам наші предки, і на грані двох світів маємо збудувати центр нової світової культури і цивілізації.

Слава Україні!
Героям Слава!

ЦДАВОВУ. Ф. 3833, оп.1, спр.64, арк.3. Копія. Машинопис.

№ 7

Звіт оунівця Богдаренка про події на Сумщині

10 липня 1942 року

ІЗ СУМЩИНИ.

В Сумах, як і на всіх землях України, негайно по відступі більшовиків відновилось українське життя. Організовано “Просвіту”, українську газету, українці посіли багато урядів, почало оживати вільне життя. Та не надовго. Нові господарі скоро показали свої цілі.

“Просвіту” закрито. Розвій українського життя придушено. Але вбити його не може жодна сила. Наш нарід перебував 23 роки страшного більшовицько-московського ярма – і навіть це не вбило в ньому власної живої душі. Перебудемо і нове лихоліття.

У нас доволі багато інтелігенції. Частина її навіть дуже свідомо й щиро горнеться до праці для своєї національної справи. Але є багато й байдужих, що або зовсім темні, або шукають лише наживи. Трапляються подекуди залишки московсько-більшовицьких впливів. Селянство в своїй масі виразно настроєне проти колгоспів і більшовиків, тільки подекуди є прибите й застрашене довголітнім більшовицьким терором і тепер уже новим. Робітництво багато

рухливіше і активніше, але більш русифіковане, бо було між більшим, безпосереднім натиском московського режиму.

До нашого руху населення ставиться майже всюди дуже прихильно. Самостійницькі гасла мають живий відгук. Кожен говорить: добре таки, щоб Україна була самостійною, але ще у них мало віри, щоб це було можливе. Багато ще рабського духу. Стільки невдалих повстань залишили свій слід і підірвали віру в перемогу.

Колгоспи існують далі. Німці дають селянам по одному гектару присадибної ділянки. Селянство цим невдоволене, бо обіцяли, що буде новий поділ землі. Кажуть що в деяких районах починають проводити новий поділ і приділяють селянам землю тимчасово до індивідуального господарювання, щоб заохотити до жнив і засіву. Але селяни не вірять і бояться, що потім знову будуть відбирати – тому, що не дають всюди. Зрештою, ще не перевірено, чи дійсно дають землю, навіть тимчасово. З сіл забирають останнє зерно й худобу та величезний контингент молоді на працю.

Релігійне життя починає оживати.

В урядах українці і москалі, а керівники всюди – німці.

Щодо культурного життя, то існує лише народна школа і подекуди “Просвіта”, але лише, як місцеві клітини.

Нижче шкільництво відновлено в дуже обмеженому стані. В Сумах відчинено гімназію на кошт українських оплат.

Воєнне положення. Большевики висаджують великі десанти на зади по 200 і більше людей. На фронті большевики уперто б'ються, мають американські танки і літаки. Ночами кидають бомби і листівки.

Апровізація. З сіл дуже трудно що одержати, тому що люди на селах грошей не хочуть, лише міняють за мило, сіль і т.д. У місті можна за гроші все купити. Буханець хліба коштує 150 крб., кіло сала – 600 крб., літр молока – 20 крб., 10 яець – 50 крб., кіло картоплі – 20 крб.

Загальне ставлення німців до українців як до колоніального народу найгіршого гатунку.

Люди говорять, що становище у німців на фронті дуже погане, що вони розгубилися і багато в армії є дезертирства.

З українців творять т.зв. “Вільне Козацтво” для боротьби з партизанами.

10. VII. 1942

Богдаренко.

ДАВО. ФР. 1021, оп.1, спр.4, арк.4 зв. Копія. Машинопис.

Спогади колишнього керівника банку в м.Ромни В.Рижевського
про націоналістичне підпілля на Роменщині

Без дати

В. Рижевський
СПОГАДИ очевидця
Відгомін Львівських подій 1941 на
Сумщині-Полтавщині

Я виростав у зеленому, невеликому, затишному місті над річкою Сулою – Ромен. Я гордився цим містом, бо трохи знав його історію: тут у 1708 спинився великий військовий обоз і частина армії Карла XII, перед тим, як зустрітися з козацькими загонами славного нашого гетьмана Івана Мазепи, перед нещасливим для України і всієї Європи боєм під Полтавою з Росією. Тут працювала шведська друкарня!

Я довгий час вважав себе полтавцем, не тільки українцем, бо місто Ромен належало до Полтавщини. Тільки за більшовиків незадовго до світової війни його прилучили до новоствореної Сумської області. Москва навмисне ділила історичну Україну, щоб легше все було контролювати. Із роменців мабуть ніхто не вважав себе “сумчанином”, а кожний з гордістю заявляв, о це – Полтавщина!

Працюючи при розрахунках і обліках у різних установах та ощадних касах /“сберкасах”, як у нас казали/, я зустрічався з багатьма людьми. Багато говорили українською, трохи зросійщеною мовою, а більшість таки російською, хоч правда, досить таки “калічною”. Це ж було після страшної Єжовщини, а ще й перед тим з Ромнів багатьох забрали навіки за причетність до СБУ. Сталін уже відверто натискав на русифікацію, а про українізацію вже не можна було перед другою світовою війною і згадувати. Я розмовляв з людьми так, як вони до мене озивались, а українську мову вивчив добре від батьків та в школі, коли ще не було великого московського напору на російщення. У нас ще вдома переховували гарно ілюстровану “Історію України”, яку я читав може з десять разів. За неї в УСССР вже й судили, але ми ту книжку ховали так, як моя бабуся молитовник, у чуланчику, за дошкою.

Перед війною мені здавалося, що українців у Ромні вже меншає. Правда, у клубі залізничників біля Глинської вулиці наші аматори ставили далі п’єси українською мовою, і то переважно класичні, і духовна оркестра грала мелодії не тільки “Москву майську”, а ще більше “Засвітали козаченьки”, “Марш” /“Український марш” Миколи Лисенка/, попури з народних пісень, різні укр. танцювальні мелодії. У середній школі залізничників уже накиннули російську мову у старших клясах, та багато дітей ходили через глибокий яр до української школи імені Тараса Шевченка: батьки, свідомі того, що діється по московсько-більшевицькому приказу, туди їх посілали.

У роменському Соборі, що стояв на кручі над Засуллям, де протікає тиха блакитна степова річка Сула, довгі роки правили по-українському. Про Сулу згадували в літописі. Тут наші козаки поклали багатьох татар, і то не раз тут чорніла річка від татарської крові.

Тарас Шевченко, гарно вирізьблений у великому камені роменським скульптором і кінорежисером Іваном Кавалерідзе /його родину заслали ще за російського Миколи на заселення з Кавказу/, нагадував деяким роменчанам, що ми колись не тільки напасницькі татарські ребра "скородили"... і сквер, де був пам'ятник, ми назвали Сквером ім. Тараса Шевченка, і топольок та інші дерева там насадили, і квіти дівчата приносили. Може в райкомі партії те не подобалось, але мовчали. Раз на рік райком влаштовував навіть "мітинг" на честь Тараса Григоровича, у березні, хоч то було більш казньонне свято. Люди наші святкували Шевченка круглий рік, "Кобзарі" різних видань були у кожній хаті.

Хоч большевицький терор посилювався, та коли Берлін почав війну проти ССРСР, у грудях роменчан зажеврила нова надія! Ми знали, що раніше чи пізніше, а такий режим повинен зникнути з лиця землі.

На жаль, комуністів били не тільки німці, а й німці-фашисти. Влітку німецькі танкові формації об'їхали Ромен, захопили тисячі полонених, люди вітали танкістів квітами, молоком-хлібом; розповідали на базарі, що у селах виносили і хліб-сіль на рушнику, в подяку за те, що прогнали ненависних комуністів. Спочатку ніхто не знав, що то таке – фашисти, а в советські писання люди не вірили, бо Москва забрехалась у своїй пропаганді вже давно.

Восени 1941 р., вже як керівник банку, я прийшов до залізничного клубу. Саме друкувалася моя перша збірка віршів, хотілося виступити перед народом, прочитати їм правду про те, що Україна пережила під комунізмом. У клубі я побачив сотні людей, а також і кількох німецьких старшин із армії "Вермахту". Вони були дружні до українців, навіть дали дві труби для клубової оркестри і не взяли грошей, дали також ноти німецьких маршів.

Коли я сказав голові клубу п. Н., що хочу виступити з віршами, він радо погодився і призначив виступ скоро після нового року, 1942. У його блокноті вже був цілий список виступів. Він сказав, що скоро виступатиме молодий поет Леонід П., який приїхав у Ромен недавно, і запросив прийти послухати, а також познайомив мене з молодим диригентом і, як виявилось, дуже обдарованим українським композитором Віктором П.

Виступав Леонід П. у такій переповненій людсьми залі, що хоч була осінь, люди стояли і попід вікнами знадвору. Я сидів спереду і записав такі чотири рядки:

Як сонце, що ясно світити встає,
Вставай, золота Україно!
Уже не захмарять обличчя твое
Минулого темні руїни!..

Високий, стрункий, русявий поет читав натхненно, радісно, а заля аж дрижала! Навіть гукали "Ура"!

Яке ж було моє здивування, коли раптом на сцену вийшов хор з молодим диригентом п. Віктором і гримнув у ритмі маршу пісню, яку я назавжди запам'ятав, та мабуть і багато із слухачів, така вона була прекрасна, як її тричі того вечора хор співав, а слухачі не відпускали.

Як сонце, що рано ясно світить встає,
Вставай, золота Україно!
Уже не захмарять обличчя твое
Минулого темні руїни!

І спів розіллється струмками весни,
І будуть щасливими вірні сини,
І буде лунати над світом невпинно:
“Слава, Слава Україні”!

А потім ішов приспів:

Гей, Ненько-Україно,
В бою грізний час,
За тебе згинуть –
Щастя для нас!

І далі такий текст:

Тебе розпинали кати на хресті,
Цвяхи забиваючи в тіло.
Дивилася ти, як поля золоті
Для них урожаєм шуміли.

А нині встаєш ти, велика, ясна,
Петлюри й Бандери^[19] моя сторона, -
І буде лунати над світом невпинно:
“Слава, Слава Україні”!
Гей...

Хор співав ще наші народні пісні та одну німецьку, під назвою “Лілі Марлен”. У нас і долоні попухли від оплесків, і німці били браво. Віктора і Леоніда викликали на сцену, дівчата кидали квіти! Творилось щось незвичайне, а в кінці духової оркестра під управою того ж таки юнака-чудотворця п. Віктора заграла “Ще не вмерла Україна”! І диво: багато старших знали цей український гімн та почали підтягати, а молодь і собі! Коли скінчили, то знову аплодували, а потім п. Віктор таки із сцени сказав приблизно так: “Як будемо ще колись грати гімн “Ще не вмерла Україна”, то ви всі повинні стояти, а воляки, то й на “струнко”! Це ж гімн – це наша душа, це наша держава!” П. Віктор був гарний, злегка кучерявий, русий. Дівчата бігали за ним.

Коли розходились, як почало вечоріти /бо німці забороняли рух пізнього вечора, ще ж не так то й далеко був фронт/, то я познайомився з п. Віктором і п. Леонідом, двома завзятими юнаками, які фактично створили цей незабутній український вечір. Я був значно старший від них роками, більше й знав, і вони “прилипли” до мене. Так ми подружили. Коли я почав розпитувати Леоніда П., що він чув про Симона Петлюру, то юнак із блакитними блискучими очима сказав: “І ви більше почувете, прийдіть завтра до бібліотеки”. Ми домовились

про годину зустрічі. Після віршів, які я почув, мені здалося, що мої ще трохи заскромні, щоб друкувати. Та я і писав про те, що ми переживали страшний голод 33, про те, як комуністи палили церкви, а той молодий з вірою писав про нове майбутнє України! Він навіть згадував у одному з віршів про наших гетьманів.

Другого дня ми зустрілися в бібліотеці, де саме викидали частину большевицьких книжок, а залишали переважно українську класику. Пан Леонід представив мені гарного молодого мужчину, назвавши його паном Остапом. Я спершу не повірив бо п. Остап був у німецькій уніформі, а так прекрасно говорив по-українському, і я не знав, чи це українець, чи німець. Він після кількох слів сказав, щоб ми не називали його паном, а “другом”, а коли я обізвався “Друг Остап”, то він поправив: “Друже Остапе”, і ми всі розсміялися, бо ми під тим проклятим комунізмом із його Росією забували звертальний відмінок!..

Все дуже скоро відновлювалось: дівчата через тиждень-два почали ходити у чудових червоно-чорних полтавських вишивках, а деякі то й корсетки десь роздобули /може із скринь своїх бабусь/, хлопці-українці старалися говорити по-нашому якнайкраще, навіть деякі зросійщені службовці почали замість “как” казати “як”. Над магістратом повівав жовто-блакитний наш прапор, не тільки той із “гакен кройцями”^[20]. Там було на дверях оголошення: “Просимо говорити по-українському”, і це добре впливало на населення міста. Хто не знав, то обіцяв швидко навчитись, ми давали таким “Кобзар” Т. Шевченка, щоб легше було вчитись – і до трьох-чотирьох місяців усі, які хотіли працювати в магістраті чи де-інде говорили шевченківською мовою, та ще і з м’яким полтавським “акцентом” на “Ль”. Кілька десятків русскіх десь подалися з міста, а жида й прислані русскі втекли ще раніше, коли відступили совети на схід /не так відступали, як утікали!/.

Друг Остап сказав, що п. Леонід буде зв’язковим між ним і мною і що більше “трьох нам не треба запізнаватись”. Він то знав більше людей у місті, бо колись сам назвав мені міцного чорнявого полтавця, юнака п. Володимира М., і сказав, що то – “вिवірений українець, який не схибить”, /п. Остап, між іншим, знав також мою молоду знайому Галю /Галку, як я її звав/, про що вона мені потаємно призналася, що дістала від нього літературу, але він назвав їй себе інакше, не Остапом, не пригадую вже. Між ін., Галя давала мені читати одну статтю, що звалася “Що повинен знати кожний українець” – про державність, герб, самостійність, гімн тощо. Більш-менш я про все знав, але для моєї молоді подруги то було откровеніє. А п. Леонід у розмові біля пам’ятника Тарасові Шевченкові взимку також згадував, що “треба машинки, щоб переписувати статті українські” – і першою з багатьох /які він одержував від д. Остапа для розповсюдження між народом/ була саме ота згадана стаття “Що повинен знати кожний українець”. Здається, що вона була й підписана чи У.С., чи таки як Улас Самчук^[21], вже не пам’ятаю.

Коли ми більше познайомились, то я довідався, що д. Остап має фальшиві документи, що він приїхав мотоциклом із Західної України, і що він не має ніякого бажання допомогати німцям-фашистам, бо вони вже встигли влітку заарештувати Український Уряд у Львові! Сам він був із “Похідної групи”.

На летючі, яку ми розповсюджували /а п. Віктор їздив із хором і по селах, де дівчата-хористки роздавали або ж підкидали під лавки різні летючки, щоб

ніхто не знав, де вони взялися/, був з одного боку малюнок Тараса Шевченка в рамочці з квітами, а з другого напис “Хай живе Самостійна Україна” та великими чорними літерами ім’я: СТЕПАН БАНДЕРА.

Кілька знайомих казали мені, що такі летючки ніби скидали з літака. Може і скидали, але я знав, що в Ромні вже діє підпільна, антифашистська і проти-советська організація ОУН, якою керував Остап, а може і хтось із місцевих. Ми знали лише три особи, а більше й не “полагалось”.

Лише довіреному ще з советських часів п. С. я розповів те, про що довідався від своєї “трійки”: у червні у Львові народ домагався своєї влади, як тільки большевики втекли. Втікаючи, вони убили багатьох українців та українок у в’язницях. Представники ОУН під керівництвом провідника Степана Бандери показували німцям ті жертви і казали, що Україна вже не може більше терпіти окупації. Коли ж німці на те не відповідали виразно, то ОУН скликала народні збори чи, як казав д. Остап, віче, і тоді було проголошено відновлення Української Держави^[22], у червні 1941, а Прем’єром нашого Уряду став п. Ярослав Стецько. Народ захопився так, що люди й на вулицях цілувались і обіймались, як брати і сестри! Владики українських церков поблагословили цей Акт Державности. Друг Остап сказав, що остаточний Український Уряд буде створений у Києві, у нашій правдивій столиці, як він називав “Золотоверхий”.

Я знав Тичинин “Золотий гомін”, але не уявляв, що можна Київ називати “Золотоверхим”. Тоді я написав короткий вірш, що не увійшов до збірки /щоб не насторожувати цензурників/:

Золотоверхий Київ при Дніпрі,
Тепер вже вільний, наче птиця.
Над нами синє небо угорі,
А унизу – золочена Столиця!

Не буду далі переписувати, бо коли прочитав увесь вірш молодому поетові, то він не був захоплений, його треба ще опрацювати.

Націоналістичне підпілля діяло не тільки в самому Ромні. Приїздили зв’язкові аж із Кривого Рогу, де діяв советський в’язень, поет і журналіст Михайло Пронченко, пов’язаний, думаю, із д. Остапом. Леонід П. дістав мабуть через нього два вірші М. Пронченка. Один починався з епіграфом із Т. Шевченка про те, що коли б ми вчилися так, як треба, “то й мудрість би була своя”. Тексту не переписав, хоч мав із собою цілий день, але в банку було багато роботи, а потім приїхала німецька інспекція. На Засуллі створився невеликий хор, а перед виступом хористка-красуня М.Р. розповідала, що ми вже мали свою Українську Державу і будемо мати, коли добре подумуємо і заходимось “громадою обух сталить” та будити Волю. Вона говорила, що у Львові було вже проголошено перший наш Уряд. Той хор їздив по селах Сумщини і Полтавщини, доки не було заборони їздити, яку принесли різні “тебітскомісари” та люді із “такенкройцями”. Старий Шкурат^[23] із синами заснували укр. оперу!

Знаю також, що на заклик д. Остапа молодь потаємно збирала різну зброю, у більшості советського зразка. Але в однім домі під дахом, у коробці, що йде під черепицею, я бачив велику пачку німецьких гранат із дуже довгими ручками. Господар сказав мені, що ця зброя буде скоро потрібна українським воякам, бо сталося так, що Петлюру вбили у Франції, але сюди їде армія Бандери. Два сини того господаря напевно були пов’язані з підпіллям і децю батькові

розповіли, коли дозволив сховати гранати /та ще німецькі!/ проти німців і комуністів!

Кам'яний Тарас Григорович у сквері дочекався, що німці стали на "струнко" і поклали вінок із металю, який приховав був за советів ветхий п. Коробка – той вінок клали перед Т. Шевченком ще німці з Першої світової війни, за гетьмана. Та скоро все це змінилося, як тільки фронтові частини німецької армії подалися на схід, а приїхали "такенкройцники", або "Фріци", як почало їх зневажливо називати наше населення за їхні дурні "порядки"; навіть заборонили середні школи, дозволили тільки чотири кляси!

Тоді я зрозумів, чому у Львові українці відразу ж по втечі Москви оголосили Український Уряд, а також чому фашисти виарештували наших діячів-націоналістів. Гітлер надумав робити колонію з України.

Я сам купив у румунського солдата, а точніше – обміняв за цебро вареної картоплі гарний револьвер. Вдома мав уже один, тому передав його до нашої "трійки".

Не можу ще багато про що писати. Тільки стверджую, що Україна ожила при тій незвичайній военній нагоді!

Фашисти скоро виявилися ворогами. Вони переслідували жидів і циган, убивали їх, як нації, а українців та білорусів переслідували, коли тільки uznавали, що серед них є націоналістичні настрої. Так ми потрапили з-під дощу та під ринву, але головне сталося: присипляна Москвою національна свідомість запрацювала, проснулася, молодь горнула до свого навіть тоді, коли чимало старших і вже до смерті переляканих комунізмом побоювалися виявляти свої думки і почуття, лише тихо молилися.

Доля друга, дорогого і незабутнього Остапа, мені невідома: він зник із міста. Лише раз п. Віктор переказав, що наш приятель із Львова не може вчасно приїхати на зустріч.

Молодий поет Леонід П. мусів утікати від фашистів, і добре, що його встигли попередити про арешт /був на списку/ з магістрату, через сестру. Згодом він був у Варшаві, а після війни сказав у Німеччині, що заледве вирвався з німецьких рук, сидів у Потсдамі під Берліном, діяв серед "Остовців". По закінченні війни він був дійсно "гол как сокол": мав дві сорочки і пачку віршів з Берліну. Так він і "пішов у життя", і першу його збірку видали люди. Просив не писати про нього, бо в Україні родина.

Композитор Віктор залишився на Україні, очевидно, вже не в Ромні. Залишилася і молода моя знайома Галя, яка вийшла заміж і виїхала на Одещину ще під час німецької окупації. Передавала звідки, що там румуни і що вони "жалюгідні окупанти".

Я забув ще згадати про обдарованого юнака-роменця Михайла Чигиріна, автора статей і віршів, який напевно належав до бандерівської "трійки". Вийшли дві його збірки. Велика шкода, що він, такий молоденький, загинув десь у Польщі ще під час війни: він втік від фашистського переслідування на Львів, але "германи" зловили Михайла і примусили вантажити бомби десь у Польщі, не пам'ятаю, де саме. Там він і закінчив своє юне життя.

Вже в Німеччині по війні я довідався з преси, що фашисти розстріляли у Кривому Розі поета-націоналіста, великого калібру українського національного письменника і журналіста сл. п. Михайла Пронченка. Він містив у редакції

ваній ним же газеті самостійницькі українські статті.

Може тоді загинув і друг Остап? Він мав два або три псевдоніми.

Коли б хтось знав більше, прошу дописати цей спогад.

Тут у Німеччині, я ще не видав своєї збірки. Тепер їду на фінансову контролю до Н.Ульму, запросив Іван Павлович. Може там вдасться дещо опублікувати? А чи УНРА допомагає для друку?

З надією на це закінчую цю частину.

Додаю 20 травня. І.П. Багрянний^[24] радив писати прозою спогади про пережити. Но, чи їх писати? Оце почав, і побоююсь про багатьох писати. Ворог – азійт. Про все не можна писати, ще рано, багато людей – там. Невідома доля багатьох. Невідома доля України у цій війні. Та знаю, що не було на світі вічних імперій. Ні Германія, на Росія, ніхто не буде нас вічно контролювати.

У Н.Ульмі вже є українська друкарня. Це добре.

Від редакції: на цій частині спогадів В.Рижевського уривається. Спогади розпочинаються короткою історією роду В. Рижевського. Їх зберіг журналіст і поет Петро Кізко у Німеччині. Початкову частину дуже покреслено, або самим Автором, або ж ред. П. Кізком, деякі місця не можливо прочитати.

На окремому аркушику була ще частина вірша В. Рижевського, який тут подаємо:

Весняний вечір України!
Яка розкішність і краса!
Синіє річка у долині,
Немов посріблена коса.
Далеко в полі три тополі,..
Ми тут були, малі і голі,
Як то колись писав Тарас.
Куди ідем? Що буде з нас? –
Не знали, і мовчало поле.
Та в серці не вміра надія,
І ця весна – життєвий цвіт!
Зникає день. Усе сіріє.
Лиш сонце б'є у небозвід...

Третій рядок вірша перекреслений і виправлений так: "Сула синіє у долині".
Дати немає. Можливо, автор опрацював написаний ще в Україні вірш.

Архів Леоніда Полтави*. Копія. Машинопис.

* Отримано від дочки письменника п.Дарії Дикої через п.Віктора Рога.

№ 9

Донесення СД про розкриття бандерівського підпілля
в Сумах та Сумській області

12 грудня 1942 року

12 грудня 1942р. Суми
Політична ситуація

Рух опору української інтелігенції стає все більш агресивним. СД розкрило нитки аж до Києва, до централі руху Бандери. Дотепер арештовано обласного провідника Сапуна, двох районових провідників і 38 членів ОУН. Керівники школи перекладачів організують мережу ОУН (рух Бандери) і підбирають підходящих людей, яких потім представляють як осіб, достойних довіри німецької влади...

Театральні групи ведуть нелегальну пропаганду. Їхню діяльність і розмови важко проконтролювати. Згідно з деякими чутками, ОУН має намір будувати в Конотопі фабрику боеприпасів. Центр ОУН є у Києві. ОУН діє за принципом кілець. Можна бачити зовнішнє кільце, а серцевина залишається недосяжною.

Косик В. Україна і Німеччина в II Світовій війні.: Париж – Нью-Йорк – Львів. – 1993. – С.596 – 597.

№ 10

Довідка з повідомлення головного розвідувального управління Червоної
армії про арешт гітлерівцями українських націоналістів на території
Сумської області

3 лютого 1943 року

Справка № 10
Из сообщения Г.Р.У. от 3.2.43 г.
Националистические формирования
Сумская об.

В Сумской об. арестовано до 280 чел., в том числе главные руководители ОУН. 1. Заместитель Сумского бургомистра Седененко*. 2. Главный инспектор школ Сапунин**. 3. Директор школы. 4. Поглядилов и Сонуля, оба лейтенанты, организовали в эту войну восстание против Советской власти в Западной Украине. 5. Четыре переводчика комендантов Сумского, Краснопольского районов. 6. Бургомистр Краснопольского р-на, б/главный бухгалтер Краснопольской мельницы Мирошниченко. 7. Следователь гестапо, в прошлом следователь Краснопольска.

8/1-43 Справку составила ***

ЦДАГОУ. Ф. 62, оп.1, спр.253, арк.47-47зв. Оригінал. Рукопис.

*Можливо Сергієнко – упорядн.

**Так в оригіналі, насправді мова йде про Сапуна С.С. – упорядн.

*** Підпис під документом нерозбірливий.

№ 11

Інструкція з організації роботи органів Управління Державними архівами НКВС – УНКВС^[25] на території України

26 квітня 1943 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.

“УТВЕРЖДАЮ”:

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТ-
РЕННИХ ДЕЛ УСССР

КОМИССАР ГОСБЕЗОПАСНОС-
ТИ З РАНГА

/СЕРГИЕНКО/

26 апреля 1943 года

ИНСТРУКЦИЯ

По организации работы органов Управления Государственными Архивами НКВД-УНКВД в районах Украины, освобожденных от немецко-фашистских оккупантов.

В задачу органов Управления Государственными Архивами НКВД-УНКВД УСССР на территории, освобожденной от немецких захватчиков входит:

1. Собрание документальных материалов Отечественной войны советского народа против оккупантов.

2. Использование документов для оперативных целей – путем немедленной передачи всех необходимых данных в оперативные отделы НКВД-УНКВД.

3. Использование документов в научной и агитационно-массовой работе.

4. Собрание актов о зверствах, разрушениях и причиненных убытках гражданам и государству СССР немецко-фашистскими захватчиками и оказание помощи комиссиям по составлению указанных актов.

5. Полное возобновление работы Отделов Госархивов, Обласных Государственных Архивов и их филиалов, районных и городских Государственных Архивов.

I. СОБИРАНИЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ.

1. Сотрудники органов Управления Государственными Архивами НКВД-УНКВД должны следовать к своему месту назначения вслед за передовыми частями Красной Армии в составе оперативных групп НКВД-УНКВД.

2. Прибыв к месту назначения – в освобожденный населенный пункт – необходимо немедленно собрать сведения о существовавшем в нем при оккупантах учреждениях и их адреса.

Известно, что в крупных населенных пунктах /б. областных центрах/ существовали при оккупации следующие основные учреждения, сведения о которых необходимо собирать немедленно: Гестапо, Фельдкомендатуры, Штандарткомендатура, Особоуполномоченный германского командования, “СС”, полиция, жандармерия, школы жандармерии и полиции, Отдел восточной пропаганды, “Дом немцев”, Биржа труда, Управление Государственными имениями, Городская управа, районные управы. В селах – сельские управы, вспомога-

тельная полиция, Областная земельная управа, районные земельные управы, судебные органы, бюро по выдаче продуктовых карточек, редакция местной газеты, типографии, учебные и лечебные заведения, промышленные предприятия, общественные хозяйства /быв. колхозы/, государственные имения /быв. совхозы/, МТС и др. Националистические контрреволюционные организации – “Просвита” и др.

3. Сведения о существовании данных учреждений следует добывать путем опроса населения и на основании документальных данных – списков, которые могут быть в материалах городской управы, районных или сельских управ, в бюро по выдаче продуктовых карточек, Бирже труда и др.

4. Имея данные об учреждениях и их адреса, необходимо приступить к розыску и собиранию документов в зданиях, в которых они находились. Для этого следует тщательно осматривать все комнаты, шкафы, несгораемые сейфы, ниши, полки, ящики и т.п. Осмотру подлежат также чердаки и все прилегающие подобные помещения-сарай, кладовые, подвалы и др. Для более полного розыска документов необходимо привлечь бывших сотрудников данных учреждений – секретарей, бухгалтеров, завхозов, комендантов и др.

5. Кроме собирания документальных материалов непосредственно самими работниками архивных органов, необходимо организовать на сбор исторических документов местное население, путем помещения об`явления в местной газете, расклейки специальных об`явлений по городу, издание приказов нач. гарнизонов о сдаче документов учреждениями и населением и т.п.

ПРИМЕЧАНИЕ: Об`явления о сдаче документов населением следует оглашать после сбора их основной части самими сотрудниками архивных органов.

В тексте об`явлений следует указать, что материал нужно сдавать в Научно-Исторический государственный Архив – без указания НКВД.

6. Выявлению и концентрации подлежат все документы, независимо от их происхождения и времени возникновения. Уничтожать какие бы то ни было документы без разрешения Управления Государственными Архивами НКВД УССР – запрещается.

II. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДОКУМЕНТОВ ДЛЯ ОПЕРАТИВНЫХ ЦЕЛЕЙ.

Одновременно с собиранием документов архивные органы должны готовить и немедленно передавать оперативным отделам следующие основные данные:

1. Списки всех учреждений, существовавших при оккупации и их адреса.

2. списки и адреса:

а/ – всех сотрудников карательных и административных органов, существовавших при оккупации;

б/ – немцев, живущих в данном населенном пункте;

в/ – сотрудников отдела восточной пропаганды, редакций газет и авторов антисоветских статей;

г/ – членов националистических контрреволюционных организаций “Просвита”, ОУН и др.

д/ – добровольцев, выехавших на работу в Германию;

е/ – списки добровольцев, из`явивших желание служить в германской вспомогательной армии;

ж/ – бывших коммунистов, регистрировавшихся в полиции;

з/ – тайных агентов;

и/ – руководящего состава города /райцентра/.

3. Документы о зверствах, разрушениях и т.п. /приказы германского командования, комендантов и подкомендантов о расстрелах, дела судебных органов, гестапо, полиции и проч./.

4. Авторские рукописи антисоветских клеветнических статей, а также “художественных” произведений и проч.

5. Фотодокументы, имеющие оперативное значение – снимки немецких офицеров и солдат с местными женщинами, снимки официальных собраний, заседаний, парадов и т.п. Снимки сотрудников гестапо, жандармерии, полиции и проч.

III. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДОКУМЕНТОВ В НАУЧНОЙ И АГИТАЦИОННО-МАССОВОЙ РАБОТЕ.

Наряду с использованием документальных материалов для оперативно-чекистских целей, необходимо максимально широко использовать их для научных и агитационно-массовых целей, публикуя в первую очередь следующие из них:

1. О зверствах и разрушениях, причиненных немецко-фашистскими захватчиками нашему государству и советским гражданам.

2. О рабском средневековом порядке, устанавливаемом фашистами в оккупированных районах УССР.

3. О смертности советского населения от голода и эпидемий в оккупированных немцами районах.

4. О героической борьбе Красной Армии против немецких захватчиков.

5. О борьбе украинского народа в тылу немецких оккупантов.

Все документы, могущие быть использованными для научной и агитационно-массовой работы, рекомендуется опубликовывать в виде отдельных документов с аннотациями, статей и брошюр, написанных на основании документов, документальных сборников и проч., с предварительного разрешения УГА НКВД УССР.

Для публикации статей и отдельных документов следует использовать фронтово, местные и центральные газеты, журналы, радио.

Рекомендуется также совместно с музеями и парткабинетами организовывать выставки на основании документальных материалов /фотокопий и копий/.

Для работы по научному использованию документов необходимо привлекать не только сотрудников архивов, но и научных работников других научно-исследовательских институтов, корреспондентов фронтовых и центральных газет и др.

ПРИМЕЧАНИЕ: При опубликовании документов необходимо в обязательном порядке делать ссылку, что эти документы взяты из государственных исторических архивов НКВД.

IV. СОБИРАНИЕ АКТОВ О ЗВЕРСТВАХ, РАЗРУШЕНИЯХ И ПРИЧИНЕННЫХ УБЫТКАХ ГРАЖДАНАМ И ГОСУДАРСТВУ СССР НЕМЕЦКИМИ ЗАХВАТЧИКАМИ И ОКАЗАНИЕ ПОМОЩИ КОМИССИЯМ ПО СОСТАВЛЕНИЮ УКАЗАННЫХ АКТОВ.

1. Все акты, составленные местными комиссиями области, документы, негативы и позитивы, о зверствах должны передаваться в одном экземпляре-оригинале и временно храниться в Областном Государственном Архиве УНКВД, с последующей передачей их на постоянное хранение в Управление Государственными Архивами НКВД УССР.

2. Для полного учета злодеяний немцев и их сообщников и определения, на основании документальных данных, размеров ущерба, понесенного Советским государством, колхозами, общественными организациями и гражданами Советского Союза – органы Управления Государственными Архивами НКВД УССР должны оказывать местным комиссиям по учету зверств и разрушений всемерную помощь своими документами:

а/ – представлять документальные данные о фактах издевательств над народом и его культурой, о местах казни советских людей и их могил;

б/ – о смертности населения оккупированных районов от голода и эпидемий, а также о заражении венерическими болезнями;

в/ – о грабежах, насилиях, истреблении советского населения и разрушениях;

г/ – о количестве советских граждан, угнанных в немецкое рабство;

д/ – устанавливать на основании документальных данных личности немецко-фашистских преступников.

Одновременно архивные органы должны обеспечить составление актов об уничтожении Государственных Архивов НКВД.

V. ВОЗОБНОВЛЕНИЕ РАБОТЫ АРХИВНЫХ ОРГАНОВ.

По прибытии сотрудников архивных органов в освобожденные от немецких захватчиков населенные пункты, необходимо сразу же возобновлять работу ранее существовавших в них архивных органов.

1. Прежде всего необходимо обеспечить охраной сохранившиеся документы и здания Государственных архивов и составить акты об их состоянии.

2. Привести в порядок архивохранилища, отремонтировать в случае необходимости двери, окна, крышу и пр., в целях обеспечения документов от расхищения и повреждения их атмосферными осадками.

3. Если помещения, в которых ранее находились Государственные архивы не пригодны для хранения документальных материалов – необходимо подыскать* соответствующие своему назначению, и закрепить их за архивами** местные органы власти.

4. Обеспечить архивные органы соответствующими кадрами, подбирая их через ОК УНКВД.

5. организовать в каждом районе районный /городской/ архив НКВД, который должен проводить свою работу в соответствии с настоящей инструкцией.

*Далі текст згасає – урядн.

**Далі текст згасає – урядн.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ ГОСАРХИВАМИ НКВД УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ШКЛЯРОВ/
26 апреля 1943 г.
№ 001/С. г. Старобельск.

Верно: И.о. НАЧАЛЬНИКА СЕКРЕТАРИАТА УГА НКВД УССР
ВОЕНТЕХНИК 3 РАНГА /ПШЕНИЧНЫЙ/

ДАСО. ФР. 2445, оп.10, спр.1, арк. 1 – 3. Копія. Машинопис.

№ 12

**Спецдонесення наркома держбезпеки УРСР Савченка^[26] про діяльність українських націоналістів у східних областях України
24 травня 1943 року**

Ряд источников и захваченных нами документов свидетельствуют о том, что, несмотря на массовые репрессии, проведенные немцами среди оуновцев и, в частности, среди сторонников БАНДЕРЫ, последние не только не свернули своей работы, а наоборот, уйдя в подполье, значительно усилили ее.

Установлено, что ОУН распространила свою деятельность по всей оккупированной территории Украины. Во все области УССР ОУН направляет своих эмиссаров, создает подпольные организации, центры и легионы, закладывает склады оружия, боеприпасов и типографии; готовит необходимые кадры для вооруженной борьбы.(...)

О деятельности ОУН в восточных областях Украины известно, что в ряде пунктов Киевской, Житомирской, Полтавской, Запорожской, Кировоградской, Днепропетровской, Сумской, Харьковской, Одесской и др. областей оуновцы заложили свои подпольные организации, руководимые националистами – не-легалами, прибывшими из западных областей Украины.

В отчетном докладе гестапо г. Харькова за декабрь 1942 года, захваченном нами, сообщалось: “Действия украинских националистов усилились, об этом сообщают со всех сторон. Их лозунг “Свобода без Советов и без немцев” сейчас у многих на языке” (...).

Народный комиссар
государственной безопасности УССР
комиссар государственной безопасности (САВЧЕНКО)
24 мая 1943 г. № 434/СН
г.Калач

Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К. – 1996 – С.55 – 56.

№ 13

Витяг з “Акту з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників по м.Суми і Сумській області” з зазначенням прізвищ загиблих підпільників ОУН: Сапуна, Долгополова та інших

23 вересня 1943 року

(...) В феврале месяце 1943р. отступая из города Сумы немцы согнали всех арестованных тюрьмы в ямы двух овощехранилищ и двух отстойников наполненных нечистотами в количестве 650 человек, заперли двери овощехранилищ, открыли воздушные отверстия и начали бросать туда ручные гранаты, затем вылили в эти же отверстия горячую жидкость и подожгли, в результате чего все находившиеся там люди сгорели живьём.

Среди сгоревших были следующие жители г. Сумы: фельдшер 2-ой городской поликлиники ДОЛГОПОЛОВ, фельдшер железнодорожной станции Сумы ГУЗИК, директор школы №18 САЛЕНКО, учитель одной из школ САПУН и ряд других. В других группах расстрелянных были следующие жители г. Сум: врач второй городской поликлиники ПАВЛОВСКАЯ РАИСА САВЕЛЬЕВНА, врач этой же поликлиники ВОДЯНОЙ, врач с В.Сыроватки Сумского района ЗИЛЬДМАН, архивариус завода им.Фрунзе ЗИЛЬБЕРМАН, экономист завода им.Фрунзе ГЕЛЬБЕР, рабочий завода им.Фрунзе СКЛЯРЕНКО Петр Данилович, РЫБАЛЬЧЕНКО Иван Федорович проживает Стецковский шлях № 12, ЗАВГОРОДНЯЯ Мария Денисовна проживает х. Василевка Сумского района и ряд других.

Все вышеуказанные факты подтверждаются свидетельскими показаниями фельдшера тюрьмы работающего при немцах МАХОНЬКО, свидетелями СЕРИКОВА, ЛИХОЛАТ, ПЕТРОВИНОЙ, МЕЛЬНИК, и ПОПОВОЙ.

Кроме этого подтверждение свидетельских показаний были произведены раскопки нескольких ям где были расстреляны и сожжены мирные граждане, а именно: на территории хозяйственного двора тюрьмы была раскопана яма длиной 12 метров, шириной 2 метра, глубиной 3 метра, расположенная за стенкой тюрьмы, в которой обнаружено до 150 трупов, среди них труп женщины и рядом с ней подростка лет 13 – 14, несколько трупов мужчин в полурасложившемся состоянии.

При осмотре трупа женщины мед. Экспортом* установлено, что она умертвлена путем нанесения ударов.(...)

Таким образом следоватъ считать, что только на территориях, хозяйственного двора Сумской тюрьмы и завода им.Фрунзе немецко-фашистскими разбойниками расстреляно, сожжено и замучено минимум как 1500 человек.

На основании изложенного

ПОЛАГАЛ – БЫ

Весь имеющийся материал направить для рассмотрения в городскую чрезвычайную комиссию по расследованию злодеяний немецко-фашистскими захватчиками в период оккупации города Сумы.

СТ ОПЕР УПОЛНОМОЧЕННЫЙ УМ НКВД СУМ ОБЛ

МЛ ЛЕЙТЕНАНТ МИЛИЦИИ – СМИРНОВ –

ДАСО. ФР. 2191, оп. 1, спр. 102, арк. 1^Б зв. – 2^Бзв. Копія. Машинопис.

*Так в документі – упорядн.

Протокол допиту Богдана Віктора Сергійовича –
свідка арештів громадян за підозрою в причетності до ОУН
в с.Краснопілля Сумської області

Без дати

Копія
ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
По обвинению
БОГДАН
Виктора Сергеевича

БОГДАН Виктор Сергеевич, 1915 года рождения, уроженец села Краснополе, того же района, Сумской области, украинец, выходец из семьи крестьян средняков, по положению служащий, бывший член ВЛКСМ, окончил 7-ми летку, семейный со слов не судим, с 31.IX.41 года по 7.XI.41 года был в плену у немцев, а затем яко-бы бежал из плена и прибыл домой.

ВОПРОС: – Расскажите подробнее о проделанной Вами работе на всем протяжении службы в фашистской полиции, как секретаря полиции ?

ОТВЕТ: – Будучи секретарем вспомогательной районной полиции, я вел всю техническую канцелярскую работу. Производил выдачу полицейским зарплату, писал различные списки и ведомости полицейских, составлял проекты приказов о принятии и увольнении полицейских, а также о наказании полицейских, которые чем-либо провинились. Кроме этого выписывал ордера на арест Советских граждан, повестки на вызов, снимал копии с протоколов обыска, производил регистрацию коммунистов и комсомольцев, которые ходили на отметку в полицию и регистрировал, когда не было дежурного прибывающих арестованных, вел при этом учет арестованных.

В начале октября 1942 года я был послан СЕМОЙ в село В.Бобрик для ареста проживающего там гражданина ЧИПУРНОГО, имени не помню, однако, когда я туда прибыл его в селе не было и я вернулся назад. Но на дороге до полиции меня встретил СЕМА, вручил мне ордер на арест жителя села Отрожде – ВОЛХОВА Владимира, которого и предложил арестовать. Приказание СЕМЫ я в этот же день выполнил. ВОЛХОВ был мною арестован и доставлен в полицию к СЕМЕ, а последний его отправил в с.Мезеновку к БАРАНОВСКОМУ.

На второй день ЧИПУРНОЙ сам пришел в полицию, зашёл к СЕМЕ в кабинет, где между ними произошла какая-то беседа. После этого я вместе с СЕМОЙ и Зам. Нач. Райполиции НАТАРОВЫМ, забрав с собой ЧИПУРНОГО, отправились к БАРАНОВСКОМУ в с.Мезеновку на подводе. По дороге СЕМА

и НАТАРОВ сели на попутную машину, а я остался конвоировать ЧИПУРНОГО до БАРАНОВСКОГО.

ЧИПУРНОЙ и ВОЛХОВ обвинялись в принадлежности к ОУН, овской организации. В последствии, когда я был арестован, то вместе со мной в одной камере находился ЧИПУРНОЙ и ВОЛХОВ, последние также вместе со мной 2 января 1943 года из под стражи были освобождены.

ДОПРОСИЛ: Следователь 2 Упр. НКГБ УССР
Старший Лейтенант Г/безоп. – подпись
Верно: Ст.Оп.Уп.Краснопольского РО МГБ
К а п и т а н (Р Е У С)
С П Р А В К А

Подлинник протокола допроса
находится в арх. следственном
деле №-0320646 по обвинению
ДЗЕНДЗЕЛОВСКОГО И.Г. и
БОГДАН В.С.

Ст.Оп.Уп. Краснопольского РО МГБ
К а п и т а н (Р Е У С)

Колекція документів Дідоренка Л.Д. – матеріали окупації. Копія.
Машинопис.

* Так в документі – у порядн.

№ 15

Рішення Президії Тростянецького Виконкому
про фільтрацію населення

17 жовтня 1943 року

Протокол № 7

Засідання Президії Тростянецького
Исполнительного Комитета
Депутатов Трудящихся от 17/X-43г.

Присутствовали: Председатель РИК
т. Гончаренко,
Секретарь РИК т. Овчаренко,
Нач. НКВД т. Травкин.

Повестка дня:

1. О намечении конкретных мероприятий согласно постановления бюро Сумского обкома ВКП(б) и Облисполкома Совета Депутатов Трудящихся от 6-го сентября 1943 г.

Слушали: Информацию Председателя РИК т. Гончаренко о недостаточных мерах борьбы с вражескими элементами на территории Тростянецкого р-на подвергнувшегося оккупации немецкими властями.

Постановили: 1. Исполнительный Комитет Районного Совета Депутатов Трудящихся обязывает всех граждан не принимать на ночлег гражданского населения, военнослужащих одиночек, без направления Горсовета, а по селам председателей с.Советов.

Председателям Горсовета и с.Советов завести книги регистрации лиц прибывших на ночлег в населенный пункт, которые должны быть подвергнуты тщательной проверке, после чего можно направлять на ночлег.

2. Горсовету и исполкомам в течение 10-ти дней произвести строгий учет всего населения. Выдать им удостоверения установленного образца от 15-ти летнего возраста и старше. Дети до 15-ти летнего возраста вписать в удостоверения главы семьи. Удостоверения выдаются РО НКВД по представленным спискам Горсовета и сельисполкомов.

3. Райсовет Депутатов Трудящихся обязывает председателей Горсовета и сельсоветов до 15/X-43г. разбить населенные пункты на 10-ти дворки, выделив руководителей 10-ти дворов, которые должны нести ответственность чтобы на территории 10-ти дворов не мог останавливаться на ночлег без ведома Горсовета или сельсовета.

4. Установить в г.Тростянце, а также в сельских местностях хождение в ночное время с 5-ти часов утра до 10-ти часов вечера.

5. Обязать председателей Горсовета и сельсоветов района установить дежурства из числа депутатов и актива поочередно, а также установить патрулирование в ночное время, привлекая способное население.

6. Райсовет Депутатов Трудящихся обязывает руководителей учреждений и предприятий и местных жителей строго соблюдать светомаскировку, запретив разведение костров в ночное время где бы то не было.

7. В колхозах, совхозах, МТС, предприятиях создать пожарные команды

обеспечив их противопожарным инвентарем и установить в них круглосуточное дежурство.

8. Контроль за выполнением постановления возложить на председателя Горсовета, и председателей с.Советов и органов районного НКВД.

Председатель РИК(а)

(Гончаренко)

Секретарь РИК(а)

(Овчаренко)

ДАСО. ФР. 500, оп.3, спр.1, арк.17. Копія. Машинопис.

№ 16

З доповідної записки начальника УНКВС в Сумській області Соколова на ім'я народного комісара внутрішніх справ УРСР Рясного про роботу над агентурною справою "українці / самостійники"

5 лютого 1944 року

(...)/1.Агентурное дело № 52 "УКРАИНЦЫ" / "САМОСТІЙНИКИ" заведенное Лебединским РО НКВД на группу лиц жителей г.Лебедина в количестве 19 человек участников националистической организации "Просвіта".

Агентурное дело "УКРАИНЦЫ" заведено на основании данных агента "СОЛОВЕЙ", который сообщил, что в январе-феврале месяце 1942 г. в г.Лебедине Сумской области по инициативе старых украинских националистов СИК Владимира Яковлевича, КОВТУНЕНКО Николая Дмитриевича /бежали с немцами/ было проведено два собрания украинской интеллигенции /учителей, врачей и т.д./на которых была создана украинская националистическая организация "Просвіта".

На втором собрании было избрано руководство данной организации, куда вошли:

Председатель – КОВТУНЕНКО Филлип Павлович

Секретарь – КОЗЛОВСКИЙ Иван Максимович

Члены – ДЕРЕВЯНКО Николай Дмитриевич, КОТЕНКО Григорий Петрович /бежали с немцами/, КИРИЧЕНКО Евдокия Серапионовна проживает г.Лебедин, работает секретарем РОНО.

По данным агентуры "СОЛОВЕЙ", "ТРИНЬКО" и "ОЛЕЩЕНКО" в созданную организацию вступило 37 человек, которые получили членские билеты и платные вступительные взносы по 25 рублей.

Организация ставила своей задачей создание так называемого "Самостоятельного Украинского государства" (...)

Для активизации разработки фигурантов дела и установления их практической контрреволюционной деятельности в настоящее время нами разрабатываются кадры на вербовку в качестве агентов-внутренников.

Для проведения оперативных мероприятий на место командирован Ст. Опер. уполномоченный ОББ УНКВД лейтенант Госбезопасности тов.МИХАЙЛЕНКО.

О достигнутых результатах по разработке указанной группы националистов сообщим дополнительно специальной запиской.

Архів УМВС в Сумській області. Управління МВС по Сумській області, відділ ББ, спр. 3, арк. 20 – 21. Копія. Машинопис.

Доповідна записка народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному про агентурно-оперативну роботу серед учасників націоналістичного підпілля в Сумській області

Травень 1944 року

СОВ.СЕКРЕТНО

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УСССР
КОМИССАРУ 3 РАНГА
ТОВ.РЯСНОМУ
гор.Киев.
ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

“Об агентурной оперативной работе
и борьбе с бандитизмом УНКВД по
Сумской области за апрель 1944 года”

(...) Вновь завербованный в апреле месяце агент “ЧАЙКА” на одной из явок сообщил:

(...) В 1941 году когда немцы оккупировали Сумскую область, в г.Сумах возникла Украинская националистическая организация “Просвіта”, имевшая цель “Возрождения Петлюровской Украины”.

Главными организаторами “Просвіти” были работники народного образования:

НИЦ, САПУН, КАЗАЦКИЙ, ДУНАЙСКИЙ и другие.

Организация “Просвіта” в г.Сумы получала непосредственное руководство из Киева через САПУН. С целью вербовки молодежи в организацию была создана школа национальной художественной вышивки

Все поступающие в эту школу зачислялись в члены организации “Просвіта”.

Кто проводил собрания и делал доклады мне неизвестно, но об этом хорошо знает дочь учительницы МАЖУГА – Валентина МАЖУГА, которая в то время работала секретарем-машинисткой Отдела Народного Образования и была близка к семье Заведующего Отдела Народного Образования НИЦ, так как в период оккупации она вышла замуж за брата НИЦ, работавшего в Промотделе Горуправы.

Одним из активных участников “Просвіта” являлся, как мне известно РУБАН Владимир Герасимович, который в период оккупации работал директором 16-й школы

Сам РУБАН был активным националистом, поддерживал связь с редакцией газеты “Сумской вестник”, в которой печатались статьи, выражающие задачи националистов, возносивших имя Симона Петлюры и других видных националистов.

Среди педагогов 16^й школы РУБАН проводил пропаганду за “Свободную Украину” на квартире РУБАН часто собирались собрания националистически

настроенных учителей, на которых обсуждались вопросы создания “Самостийной Украины”.

Решались вопросы о подборе кадров учителей, о системе воспитания школьников, о “жестокое обращение большевиков с украинским народом”, а также о национальном вопросе “За освобождение Украины”.

Все выступления РУБАН, НИЦ, МИЛОВАНОВА и др. сводились к резкой критике советского воспитания детей и о дальнейшем воспитании в национальном духе. “Надо так воспитывать – говорил РУБАН в своих выступлениях, чтобы из каждого ребенка вышел патриот нашей родины, нашей независимости и нашей ненависти к своим поработителям”.

На этих собраниях упоминалось имя некой ВЛАСОВОЙ.

Немного позже от жены РУБАН я узнала, что ВЛАСОВА старый педагог, владеет восемью иностранными языками. Служит в редакции “Сумской вестник” переводчицей. Она часто писала сама статьи к/р характера.

Когда начались аресты националистов немцами САПУНА и других жена РУБАНА очень беспокоилась за своего мужа. Но благодаря тому, что РУБАН имел тесную связь с представителями немецкой власти и полицейскими, производил с ними фотографирование объектов, враждебных советской власти, людей и т.д. аресту подвергнут не был...

Проведенной проверкой установлено, что РУБАН в прошлом высылался из пределов Сумской области за к/р националистическую деятельность. В настоящее время работает в г.Кролевец Сумской области, где у него проживает семья.

15/IV-с.г. “Чайка” сообщила:

“...Недавно я встретила с женой РУБАНА на базаре. Скоро я заметила, что за нами следит неизвестный мужчина. Я обратила на него внимание. Неизвестный, видя, что его заметили сразу подошел к нам и обращаясь к РУБАН сказал: “Можно с Вами говорить” и глазами показал на меня. Когда РУБАН дала утвердительный ответ, то он сказал: “мне очень и очень нужен Ваш муж, я не могу к Вам зайти, Вы знаете почему, но я жду его сегодня по Ковалевской улице №5”.

РУБАН ответила, что ее муж может прийти только вечером, так как днем он боится много ходить и вообще избегает показываться кое-кому на глаза.

Неизвестный на это ответил, что “бояться особенно не следует, потому что люди сами иногда создают себе страх, а надо быть только осторожным”. После источник установил, что фамилия этого человека ЦЫБУЛЬНИК Иван Филиппович, проживает он по Ковалевской ул. №5, в 1918-19 г. был участником Петлюровской банды, он был в ссылке вместе с РУБАН”...

Через агента “ЧАЙКУ” устанавливаем связи семьи РУБАН среди националистического элемента, характер связи ЦЫБУЛЬНИК. Подбираем кандидатуру на вербовку для разработки семьи РУБАН, его связи и перекрытия материалов источника “Чайка”.

Начальнику Кролевецкого РО НКВД дано конкретное указание по разработке РУБАН по месту его работы в г.Кролевец.

Через агентуру и оставшиеся материалы Облархива устанавливаем всех членов организации “Просвіта” и по мере установления их последние будут взяты в агентурную разработку.(...)

ИЗЪЯТИЕ ОРУЖИЯ

В апреле месяце изъято оружия у населения:

- А) Винтовок разных – 38
- Б) автоматов разных – 8
- В) револьверов системы “Наган” – 4
- Г) обрезаев – 9
- Д) гранат – 4
- Е) разных пулеметов – 1
- Ж) ракетниц – 3 (...)

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
“_” мая 1944г.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН/

Архів УМВС в Сумській області. Управління МВС по Сумській області, відділ ББ, спр. 3, арк. 8 – 12. Копія. Машинопис.

№ 18

**Доповідна записка про антирадянську діяльність
українського націоналіста Холода**

9 травня 1944 року

СОВ. СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ГОРКОМА КП/б/У
тов. ХИЖНЯК
Гор. Конотоп

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Ставлю Вас в известность, что в Конотопском Горвоенкомате в должности старшего учетчика первой части, где концентрируются все учеты города и района призывных и призванных контингентов работает ХОЛОД Петр Митрофанович, проживавший в период временной оккупации Конотопского района немецкими захватчиками в г Конотоп и в этот же период был активным членом организации украинских националистов, существовавшей в городе при оккупации.

Учитывая, что использование на должности старш. учетчика Горвоенкомата ХОЛОДА П.М. невозможно, мною было предложено неоднократно начальнику первой части т. САВУШКИНУ – ХОЛОДА от занимаемой должности и

работы в военкомате отстранить, но все-же ХОЛОД в Военкомате работать продолжает и до сего времени.

/см. на Об./

Ввиду чего прошу Вашего распоряжения об увольнении ХОЛОДА с работы в Военкомате.

НАЧАЛЬНИК КОНОТОПСКОГО РО НКВД
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ПИСАРЕНКО/
9.V – 1944 г.
№ 1149
РО НКВД
г. Конотоп

ДАСО. ФП. 40, оп.1, спр.52, арк.5. Оригінал. Машинопис.

№ 19

Доповідна записка секретаря Конотопського міськкому КП(б)У про діяльність в місті та районі центрів ОУН

Без дати

“Серия “К”
ПЕРВОМУ СЕКРЕТАРЮ СУМСКО-
ГО ОБКОМА
КП/б/У тов. ИВАНОВУ И.И.

О необходимости организации отдельно в гор.
Конотоп органов МГБ, МВД и Прокуратуры.

(...) В период немецкой оккупации в городе существовало два ОУНовских центра – Окружной и районный, руководители которых КОРОЛЕНКО – ТАЛАНЧУК, СУДЬКО, ШКОЛЯРЕНКО и др. органами МГБ изъяты (...)

Если взять прошлое, то до войны в районе и городе было ежегодно немало террористических актов, такие проявления имели место и в последние годы, как в городе, так и в районе (...)

Секретарь ГК КП/б/У **

/ Хижняк /.

ДАСО. ФП. 40, оп. 1, спр. 113, арк. 88 – 88 зв. Оригінал. Машинопис.

**Підпис під документом нерозбірливий*

***Підпис*

Звернення Української Повстанської Армії до молоді

Червень 1944 року

За Самостійну Соборну
Українську державу!

Воля народам!
Воля людині!

МОЛОДЬ УКРАЇНИ!

Уже третій рік змагаються Сталін і Гітлер за те, кому з них удвох уярмлювати український нарід і грабувати медом і молоком текучу українську землю. Більше, ніж двадцять років, грабували хліб і промислову сировину Сталін зі своїми прихвостнями. Коли в Україні в 1933 р. шалів нечуваний голод, він засипав українською пшеницею, майже за півдарма держави Європи, щоб викликати в них господарську кризу і селянські заворушення. Промисловість України більшовицькі грабіжники побудували так, щоб могли якнайбільше добувати вугілля і сталі та по злодійському вивозити в Московщину для перерібки в інші товари, що згодом продавались в Україні, але за український хліб. Це господарська експлуатація України. А як знущалися сталінські людоїди з народу, розпитайте своїх батьків, за що й чому мільйони українців померли з голоду в 1933 р. За що розстріляно, або вивезено на Сибір українських письменників, учених, селян і робітників? Скільки знищено українських комуністів за те, що вони перешкоджали імперіялістам Кремля вміщуватися в політичне, культурне, господарське життя України? А скільки поїздів з українським хлібом вивезли в 1940 р. за Сян більшовицькі грабіжники та чим підкріпили голодних німців? Тим же українським хлібом ніхто інший, тільки сталінські визискувачі уможливили гітлерівські зграї зайняти Україну в 1941 р.

В 1941 р. в Україну прийшов Гітлер зі своєю кровожадною зграєю і почав продовжувати роботу Сталіна: оддер Україну з хліба та промисловості, десятки тисяч українців наказав розстріляти, а мільйони наших братів і сестер погнав на каторжні роботи й голодну смерть у німецькі лагери.

В 1943 році вернувся в Україну Сталін, одягнений в маршальську* золотими царськими пагонами. Українців, що їх дивом не досягла кровава гітлерівська рука, з його наказу змобілізовано на страшну бойню – фронт, де вони тисячами гинуть, або вивезено на роботи в Сибір та Урал. Імперіялісти міняють своє обличчя: царів-імперіялістів, що руйнували Україну та інші держави Івана Грозного, Петра I. Катерину II, тепер у Москві розхвалюють, як “героїв Родіни”. Царських офіцерів з пагонами під час Жовтневої революції нещадно розстрілювано, а сьогодні командирів Червоної Армії переіменовано на офіцерів, ще й причеплено їм царські пагони. Сталін злигався з капіталістами, проти яких підготовляв світову пролетарську революцію, бенкетує з ними; відзначає їх найвищими орденами СРСР. А хто ж сплатить мільярди доларів, які він позичив у цих капіталістів? Чи не нашим кровавим потом платитиме Сталін свої борги?

Проти імперіялістичного гнету Кремля і Берліну виступила Українська Повстанча Армія /УПА/. Вона поставила собі за ціль: скинути імперіялістичне ярмо і збудувати на українських землях Українську Самостійну Соборну Державу. Ця держава не знатиме ні національного, ні соціального гнету, в ній не

буде ні** ні капіталістів, ні партійної імперіялістичної кліки, а повновладним володарем просторів від Закарпаття по Кавказ буде український нарід.

Від ранньої весни 1943 р. УПА завзято громить німецьких наїзників та їх прихвоснів. Таку ж саму боротьбу веде УПА на землях України окупованих*** Вона б`ється з НКВД і з усіма, хто помагав Сталінові закріпачувати український нарід і його землю.

Боячись, щоб за прикладом УПА не підірвався на визвольну**** український нарід, Сталін намагається оплюгавити УПА перед нашим***** цвіт і надію України кидає на братовбивчу війну з нею***** т. зв. "истребительные батальйоны". Невже і далі проливатиметься***** і втіху йому, Твоя і наша братня кров? Невже ж і надалі сповнятимеш Ти волю кривавого і брехливого Сталіна? Схаменися! Ми прийшли загартовані в боях з гітлерівськими людожерами, щоб і Тебе згуртувати під прапором визволення України, – ми сини українського народу, за визволення, якого ми віддаємо в бою своє життя.***** об`єднайтеся з нами! Знищуйте гнобителів українського народу, переходьте зі зброєю в руках у ряди УПА. Підривайте на боротьбу зі Сталіном інші народи, ним поневолені – білорусів, народи Кавказу, Ураду та Азії. Спільними силами знищимо ненависного ворога і на своїх етнографічних землях побудуємо кожен нарід – самостійні національні держави.

Смерть Гітлерові, смерть Сталінові, смерть усім, хто зазіхатиме на волю України.

СЛАВА БОРЦЯМ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!
СЛАВА ГЕРОЇЧНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІ!

Червень 1944 р. КОМАНДА
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ
"СХІД"

ДАВО. ФР. 1021, оп.1, спр.7, арк.5. Копія. Машинопис.

^{*} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{**} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{***} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{****} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{*****} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{*****} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{*****} Далі текст зіпсовано – у порядн.

^{*****} Далі текст зіпсовано – у порядн.

№ 21

**Звернення команди УПА – Схід до робітників транспорту
з закликом боротися за Українську державу**

Червень 1944 року

За Самостійну Соборну
Українську державу!

Воля народам!
Воля людині!

**РОБІТНИКИ ТРАНСПОРТУ
УКРАЇНИ**

Сталінсько – гітлерівські тюрми народів розвалюються. Поневолені народи Європи і Азії виступили вже на священну боротьбу з імперіялістами Кремля і Берліну, за свої національні самостійні держави на етнографічних землях. Таку боротьбу веде й український народ очолений Українською Повстанчою армією /УПА/.

Українська Повстанча Армія бореться з кровожадним гітлеризмом та забріханим сталінізмом за Самостійну Соборну українську державу, в якій не буде ні національного ні соціального поневолення, державу без пана і капіталіста, без галапасницької партійної кліки, державу, побудовану виключно на землях, які заселявав і заселяє український народ. Вона стремить до того, щоб кожний народ мав національну на власних землях організовану самостійну державу, тільки в таких державах не буде поневолення слабшої нації нацією сильнішою.

Р о б і т н и к и т р а н с п о р т у !

Включайтесь і Ви в цю боротьбу! Нав'язуйте зв'язки з УПА! Допмагайте їй усіма можливими засобами транспорту! Повідомляйте про військові рухи ворога, саботуйте на залізницях під час вивозу з України сировини та хліба. Перешкоджайте пересуватися частинам НКВД! Об'єднайтеся в групи і з наявними засобами транспорту переходьте до УПА!

Час визволення недалеко! Наближайте його своєю активною участю в боротьбі всього українського народу –

ГЕТЬ З ІМПЕРІАЛІСТАМИ КРЕМЛЯ І БЕРЛІНУ !

СЛАВА БОРЦЯМ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!

Червень 1944 р. КОМАНДА
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ
“СХІД”

ДАВО. ФР. 1021, оп.1, спр.7, арк.3. Копія. Машинопис.

Листівка команди Української Повстанської Армії – Схід, звернена до українського юнацтва з коротким викладом програми УПА.

Липень 1944 року

За Самостійну Соборну
Українську державу!

Воля народам!
Воля людині!

ЧИ ЗНАЄШ ТИ?

Чи знаєш Ти, український юначе, за що бореться Українська Повстанча Армія /УПА/, за що в бою віддають своє молоде життя її бійці, такі ж як – Ти українці?

Тобі цього не скаже партійно – сталінський дурисвіт, чи душегуб з НКВД. Навпаки, вони залякують Тебе, забріхують, сплюгавляють перед тобою борців з УПА. Вони дріжать з переляку, щоб Ти не порзрів крізь мряку кремлівської брехні та не обернув свого гніву проти брехнів Сталіна.

УПА виступила в обороні українського народу проти імперіялістичних загарбників Москви і Берліну. Вона б'є кровожадних гітлерівських і сталінських посіпак. Надходить вже неминучий кінець імперіялістам. Вже повстали поневолені Гітлером народи Європи, повстав Кавказ і Україна. Ми вже переконались, що нема нам порятунку ні від кого, коли ми самі себе не оборонимо. Тільки у власній державі забезпечимо життя своєму народові.

УПА бореться за створення Самостійної Соборної Української Держави без поміщика, капіталіста і партійного паразита. Не хоче загарбувати чужих земель, але й своїх не віддасть на поталу чужинцеві, хоче створити державу виключно на українських землях.

УПА стремить до того, щоб створилась російська, білоруська, польська, грузинська і другі національні держави на території, що її заселяють ці народи, тому співпрацюємо з цими народами в боротьбі проти імперіялістів.

УПА хоче, щоб український нарід сам рішив про форму своєї держави, про суспільний і громадський її лад.

Не слухай, юначе, кровопивців Сталіна! Вони обрехали Тебе, хочуть пхнути в "истребительные батальоны" та тим способом викликати братовбивчу боротьбу серед українців. Вони яничаром Тебе роблять! Кидай службу, переходь зі зброєю в руках у ряди УПА, ставай до боротьби за українську державу. Ми ж брати твої, а не вороги і винищувати себе взаємно не хочемо. Биймо ворогів спільними силами, биймо імперіялістів Москви і Берліну!

ГЕТЬ З КРЕМЛІВСЬКИМИ І БЕРЛІНСЬКИМИ ПОНЕВОЛЮВАЧАМИ!

СЛАВА БОРЦЯМ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!

Липень 1944 р. КОМАНДА

УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

"СХІД"

ДАВО. ФР. 1021, оп.1, спр.7, арк.2. Копія. Машинопис.

№ 23

**Зі спогадів колишнього заступника начальника відділу ББ
УВС у Сумській області В. Максименка**

Без дати

(...) Работники милиции принимали активное участие в ликвидации вооруженных банд УПА, организованных в ряде районов нашей области эмиссарами УПА (Украинская Повстанческая Армия), переброшенных из западных областей Украины. Так, были ликвидированы националистические банды, возглавляемые Цубом в Роменском и Недригайловском р-нах, братьями Лузанами в Конотопском и Кролевецком р-нах, националистом Лазаренко в Краснопольском р-не, братьями Семенцовыми в Шальгинском и Глуховском р-нах и др. Борьба с бандитизмом и другими уголовными преступлениями была трудной и опасной, иногда нам приходилось нести жертвы среди личного состава. (...)

Максименко В. Милиця Сумщини в послевоенные годы. // Служение народу. – Сумы. – 1967. – ноябрь. – С.12 – 17.

№ 24

**Зі спогадів колишнього заступника начальника кримінального розшуку
УВС у Сумській області Нечитайла К.В.**

1997 рік

(...) Война и временная оккупация оказали определенное влияние на некоторую часть морально неустойчивых людей и пробудили в них мелкособственнический инстинкт. (...)

Особенно нас беспокоили Глуховский, Конотопский, Роменский и Недригайловский районы, где в то время действовали банды УПА (Украинской Повстанческой Армии), возглавляемые бандитами – нелегалами Цуб, Лузан, Супрун и другими, которые были связаны с западноукраинскими националистами, снабжались ими оружием и националистической литературой.

По ликвидации этих банд большую работу проводил бывший начальник отдела борьбы с бандитизмом в Сумской области подполковник Юсфин И.М. и его заместитель в то время майор Максименко В.М.

Все перечисленные банды в скором времени были ликвидированы, но при их ликвидации мы потеряли хороших, честных и смелых оперативных работников, таких как Матвеев, Руденко и других. (...)

Фонди музею УМВС в Сумській області. – Робочі матеріали до історії міліції області. Копія. Рукопис.

№ 25

Інформація про прибуття в Сумську область групи УПА
під проводом Івана Міхновця у липні 1944 року

Без дати

5 июля 1944 года на территории расположения польской воинской части в г.Сумы, гарнизонным караулом был задержан неизвестный гражданин без документов, назвавший себя САМАРДАК Емельян Харитонович, 1905 года рождения, уроженец с.Добротичи Сарновского р-на Ровенской области, украинец, происходит из крестьян – середняков, под судом и следствием не был.

Будучи допрошен САМАРДАК показал:

“... Действительно я уроженец и житель с.Доротици Ровенской области и на протяжении двух месяцев состоял в бандгруппе возглавляемой бандитом МИХНОВЕЦ Иваном и входящей в состав банды БАНДЕРЫ, которая оперирует на территории Западных областей Украины.

В этой группе состояло до 20 человек и в первых числах июня месяца с.г. я в составе 14 участников банды в том числе и МИХНОВЕЦ из Западных районов выехали на территорию Сумской области, МИХНОВЕЦ и остальные участники банды остались в Конотопе и часть в Ворожбе, а я прибыл в г.Сумы где и был задержан (...)”

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр.3,
арк. 112. Копія. Машинопис.

№ 26

Інформація про операції відділу ББ проти антирадянськи настроєних
громадян на території Сумської області

Липень 1944 року

(...) Наряду с этим в июле месяце с.г. Отделом ББ и Горрайотделениями проводилось очищение территории области от контрреволюционного, бандитствующего и прочего преступного элемента, как базы бандитских и других контрреволюционных формирований.

Всего за отчетный период по области арестовано 90 человек, из них:

За измену Родине – 11

Участников ОУН – 6

Бандитов – 9

За антисоветскую агитацию – 2

Пособников немецким оккупантам – 9

Полицейских – 2

Дезертиров из Красной Армии – 29 (...).

Задержано дезертиров из Красной Армии 254 человек, из них привлечено к уголовной ответственности за повторное дезертирство и прочие преступления – 29 человек, остальные 225 человек через Райвоенкоматы в порядке Приказа НКО № 0413 от 14/Х – 43 года направлены в штрафные батальоны.

Частина І. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

Задержано уклоняющихся от службы в Красной Армии 232 чел.

Только по одному Миропольскому району выявлено уклоняющихся от призыва в Красную Армию – путем уменьшения лет с 1924, 1925, 1926 года на 1927, 1928, 1929 годы 137 человек.

Все переданы Райвоенкомату для направления в воинские части.

Здержано дезертиров с военной промышленности 118 человек, все переданы в органы Прокуратуры для привлечения к уголовной ответственности. (...)

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН
“ “ августа 1944 года.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр. 3, арк. 112зв. – 118. Копія. Машинопис.

№ 27

**Повідомлення про антиросійські настрої
серед залізничників станції Конотоп**

29 липня 1944 року

СОВ. СЕКРЕТНО

ПЕРВОМУ СЕКРЕТАРЮ ГОРКО-
МА КП/б/У
ТОВ. ХИЖНЯК
Гор. Конотоп

СПЕЦ – СООБЩЕНИЕ

(...) Арестован РОЗЕП В.В. – во время оккупации был зав. мастерскими связи. Проявлял исключительную активность на немцев по работе на производстве. Доносил о коммунистах, советских активистах. Был связан с казачьим атаманом ПОНОМАРЕНКО. Вел агитацию по вербовке в “вольное казачество”. Приговорен к расстрелу. (...)

Арестован рабочий НЖЧ КРЮК. Н.И. По его предательству арестованы и сожжены коммунисты ПОДДУБСКИЙ и ГУБЕНКО. При обыске у него на квартире изъято большое количество контрреволюционного содержания газет на украинском языке. Приговорен ВТ к ВМН расстрелу.

Арестованы быв. преподаватели жел. дор. школы: ХИМИЧ, ЗЮБРИЦКИЙ, ЛЯШКО, РЫМАРЬ и ЛИСОВЕНКО агент гестапо, РЫМАРЬ сотрудничал в местной конотопской фашистской газете “Визволення”, писал статьи антисоветского содержания, среди рабочих вел пораженческую агитацию. Принимал участие в уничтожении советской литературы, призывал к вооруженной борьбе

бе против Красной Армии. Его брат активный украинский националист (...)

Отдельные националисты из железнодорожников, вроде "N" и теперь себя проявляют, заявляя: "С немцами покончим, возьмемся за кацапов".

Нач. ОТО НКГБ ст. КОНОТОП М – Киев. ж.д.

Подполковник Гос. Безопасности (ХАТЧЕНКОВ)

№ 1916

29/VII – 44 г.

ДАСО. ФП. 40, оп.1, спр.52, арк.44 – 45. Копія. Машинопис.

№ 28

**Звіт про результати роботи відділу ББ в Сумській області
за січень – червень 1944 року**

Серпень 1944 року

Совершенно секретно

Статистические данные о результатах борьбы с бандитизмом по Сумской области за период с 1/I – по 1/VII – 1944 г.

(...)

II. Движение агентурных разработок.

Агентурных дел на подпольные группы украинских националистов – 1

Участников в них – 19

(...)

III. Движение агентурно – осведомительной сети:

Резидентов – 9

Агентов – внутренних – 6

Агентов – маршрутчиков – 2

Осведомителей – 652. (...)

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.

ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.

ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН

" " августа 1944 года.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр. 3, арк. 138. – 139 зв. Копія. Машинопис.

Вирок Військового трибуналу військ НКВС Українського округу воякам
УПА Мироненку і Мойсенку

20 вересня 1944 року

Копія

ПРИГОВОР

ИМ[Е]НЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК
1944 года, сентября 20 дня, Военный Трибунал в /НКВД Украинского округа,
в помещении тюрьмы, в закрытом судебном заседании, в составе:

Председательствующего – майора юстиции ГАМАЮНОВА

мл. л-та. Тоцкого и ст.

Членов – сержанта Вепера, при

Секретаре Егоровой.

Рассмотрел дело по обвинению МИРОНЕНКО Петра Захаровича, 1908 года рождения, ур. села Быстрик, Кролевецкого р-на, Сумской области, украинца, гр-на СССР, из крестьян – середняков колхозника, женатого, имеющего 2-х детей в возрасте от 10 до 14 лет, б/п, ранее судимого, с низшим образованием и МОИСЕЕНКО Григория Евтуховича, 1910 года рождения, ур. села Быстрик, Кролевецкого р-на, Сумской области, украинца, гр-на СССР, из крестьян-середняков, колхозника, с низшим образованием, б/п, женатого, имеющего одного ребенка восьми лет, ранее несудимого, обоих в приступлений предусмотренном ст. 54-1 “а” и 54-11 УК УССР.

УСТАНОВИЛ:

МИРОНЕНКО и МОИСЕЕНКО, проживая на временно оккупированной немецкими войсками территории в с. Быстрик, Кролевецкого района Сумской области, были эвакуированы вместе с немецкими войсками на запад, а затем в декабре 1943 года или январе 1944 года, изменив Советской Родине, вступили в так называемую украинскую повстанческую армию, т.е. в банду “УПА” имевшую назначением вооруженную борьбу с Советским Союзом, за отторжение от него Советской Украины,

Вступив в банду “УПА”, МИРОНЕНКО получил кличку “Быстрый”, а МОИСЕЕНКО – кличку “Дубрава” и были вооружены винтовками, боевыми патронами и ручными гранатами.

После того, как частями Красной [армии] сотня банды “УПА” была разбита, МИРОНЕНКО и МОИСЕЕНКО совместно с третьим участником банды по кличке “Сокол” двигались с неизвестной целью на территорию Киевской области, но 28 мая 1944 г. МИРОНЕНКО и МОИСЕЕНКО были задержаны с одной винтовкой патронами и 3-мя ручными гранатами, а бандиту “Сокол” удалось бежать.

На основании изложенного, Военный Трибунал признал доказанной виновность МИРОНЕНКО и МОИСЕЕНКО в совершении преступления, предусмотренного ст.ст. 54-1 “а” и 54-11 УК УССР,^[26] а потому, руководствуясь ст.ст 296-297 УПК УССР.–

ПРИГОВОРИЛ:

МИРОНЕНКО Петра Захаровича и МОИСЕЕНКО Григория Евтуховича на

основании ст.54-1 "а" УК УССР к высшей мере уголовного наказания – РАС-СТРЕЛУ, с конфискацией всего лично им принадлежащего имущества.

Приговор окончательный и обжалованию не подлежит.

Подлинный за надлежащими подписями.

Председательствующий.

Члены *

СПРАВКА: Приговор в отношении Мироненко Петра Захаровича и МОИСЕЕНКО Григория Евтуховича утвержден всеми инстанциями (спр. Верховсуда СССР от 31/Х – 44г.)

Опер. Уполн. 4 Отд. Отдела "А" НКГБ СССР

Ст.лейт. госбезопасности (Кузярина).

ДАСО. ФР.7641, оп.5, спр.455, арк.2-2зв. Оригінал. Машинопис.

№ 30

Повідомлення про напрямки роботи відділу ББ

жовтень 1944 року

Совершенно секретно

Статистические данные о результатах борьбы с бандитизмом по Сумской области за октябрь месяц 1944 г.

(...) Вся агентурно-осведомительная сеть, как по отделу ББ, так и по районам области была исключительно направлена на вскрытие контрреволюционного националистического подполья и выявление дезертирствующего и бандитствующего элемента находящегося на нелегальном положении. (...)

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр. 3, арк. 161. Копія. Машинопис.

№ 31

Звіт про агентурну діяльність у справі "Самостійники"

Без дати

"Агентурное дело "Самостийныки"

В процессе агентурной разработки основной фигурант дела КОВТУНЕНКО Филипп Павлович был установлен на территории Чкаловской области, где и был арестован и доставлен в г.Сумы.

Підписи під документом нерозбірливі

На следствии КОВТУНЕНКО показал:

“...Что он действительно являлся руководителем украинской националистической организации “Просвіта” и что по заданию националистического центра, находящегося в то время в г.Харькове, проводил среди сельской интеллигенции вербовочную работу, в результате им за 1942 год только по Лебединскому району было завербовано до 50 человек участников. (...)”

Из участников организации “Просвіта”, установлено проживающими в районе только 12 человек, остальные выехали при отступлении немецко-фашистских войск в западные области (...)”

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки за 1944 рік, спр. 3, арк. 146 зв. Копія. Машинопис.

№ 32

**Інформація Управління НКВС у Сумській області
про агентурні розробки серед українських націоналістів**

6 лютого 1945 року

Агентурное дело “Неугомонныне”.

На основании агентурных данных “ЧАЙКА”, “ДОРОШЕВСКАЯ” и других источников отдела ББ в январе 1945 года заведена агентурная разработка на группу активных украинских националистов.

1. РУБАН Владимир Герасимович, 1900 года рождения, уроженец г.Сумы, беспартийный, женат, с высшим образованием, по профессии учитель, украинец, гражданства СССР, в 1936 году был осужден за контрреволюционную деятельность, в настоящее время проживает в г.Кролевец Сумской области.

2. РУБАН Зинаида Арсентьевна, 1898 года рождения, уроженка с.Литовка, Богодуховского р-на, Харьковской обл. беспартийная, украинка, гражданства СССР, под судом и следствием не была, проживает в г.Сумы.

3. РУБАН Варвара Владимировна, 1922 года рождения, уроженка г.Сумы. беспартийная, со средним образованием, учительница, по национальности украинка, гражданства СССР, под судом и следствием не была, в настоящее время проживает в г.Харькове.

Фигуранты агентурной разработки РУБАН Владимир Герасимович и его жена РУБАН Зинаида Арсентьевна еще в 1920-1921 г. являлись активными участниками антисоветской украинской националистической организации “Просвіта”, а с приходом немецко-фашистских войск в г.Сумы возобновили свою националистическую деятельность, поддерживали связь с немецкими оккупационными властями.

По этому вопросу агент “ЧАЙКА” сообщила:

Во второй половине июля месяца 1944 г. я будучи на квартире РУБАН там встретила двух польских солдат, которые рассказывали, что в западных областях Украины украинские националисты – Бендеровцы жестоко расправляются с теми, кто предан советской власти, на что Р.З. польским солдатам ответи-

ла: “нас украинцев морюют голодом, забирают весь урожай, дюдн доведены до истощения, так что я вполне поддерживаю действия украинских националистов (...)”

Кроме того РУБАН предупредила с/о “ЧАЙКА”, что сейчас нужно действовать осторожно и в случае провала нужно быть готовым к переходу на нелегальное положение, т.к. за нами возможно органы НКВД следят, для этого я кое что подготовила, но это я говорю только, ты ведь знаешь наше положение и возможно от тебя потребуется какая-нибудь помощь.(...)

В процессе агентурной разработки взят упор на установление их связи по другим областям Украины и их практическая контрреволюционная украинская националистическая деятельность.

По агентурной разработке работает агент “ЧАЙКА” и “ДОРОШЕВСКАЯ”, имеющие прямые подходы к основным фигурантам дела.

(...) На февраль месяц 1945 года в Отделе ББ УНКВД в производстве осталось 14 следственных дел на 51 чел., из них:

Изменников Родине – 5 дел на 6 чел.

Предателей – 1 дело на 3 чел.

Участинков УПА – 1дело на 19 чел.

Бандитов – 7 дел на 23 чел.

(...) По делу ликвидированной в декабре месяце 1944 года на территории Роменского района бандгруппировке УПА по состоянию на 7 февраля с.г. арестовано 19 человек.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.

ПОЛКОВНИК

/СОКОЛОВ/

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.

ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/ЮСФИН

6 февраля 1945 года

№ 2/199

гор.Сумы.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, папка 1, арк. Ззв. – 12зв. Копія. Машинопис.

№ 33

З доповідної народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному за лютий 1945 року

Без дати

ОСТРЕНКО Николай Иванович, 22-х лет, уроженец села Кириковка, Ахтырского района, Сумской области, беспартийного, грамотного, несудимого, по национальности украинца, гражданства СССР, дезертир Красной Армии.

ОСТРЕНКО находясь на нелегальном положении на территории Ахтырского района, организовал бандгруппировку из дезертиров Красной Армии в количестве 3-х человек и продолжительное время на территории района занимался грабежами.

В феврале месяце 1945 года ОСТРЕНКО будучи на квартире КУЗЬМЕНКО Екатерины Степановны, в присутствии гр.МИЩЕНКО Дуси Ивановны заявил:

“... я был на фронте, три раза ранен, получил награду и звание Героя Советского Союза, но больше на фронт не пойду, нас таких много я не один и еще 6 человек.”

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, папка 1, арк. 27. Копія. Машинопис.

№ 34

**Доповідна записка начальника управління НКВС
Сумської області Соколова про виявлення учасників УПА**

7 квітня 1945 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

И.О. НАЧАЛЬНИКУ
УПРАВЛЕНИЯ
НКВД УССР ПО БОРЬБЕ
С БАНДИТИЗМОМ
ПОЛКОВНИКУ
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ТОВ. БУТЫЛИНУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

“об итогах борьбы с дезертирством Управления НКВД по Сумской области за февраль месяц 1945 года”

(...) В отчетном месяце проведено по городу Сумы и районам области 20 массовых облав, охвачено проверкой 93 населенных пункта и 45760 жилых домов, 10 ж.д. станций, 69 театров и кинотеатров и других мест скопления граждан, прочесано лесных массивов 41 кв. километра и проведено 82 засады.

В этих массовых операциях принимало участие: работников НКВД и милиции 333, работников Военкоматов и воинских частей 913, бойцов истреби-

тельных батальонов и групп охраны порядка 587, партийно-советского актива – 709.

(...) В результате агентурной разработки Отделом ББ УНКВД было установлено, что бывший полицейский и активный участник банды “УПА”: ПУШКАРЬ Григорий Ильич 1922 года рождения, уроженец села Дубовязовка того же района Сумской области, по национальности украинец, гражданства СССР, беспартийный, со средним образованием, бывший член ВЛКСМ, по происхождению из рабочих, женат, отец ПУШКАРЯ, брат отца и брат матери ГЛУЩЕНКО в 1936 году осужден на 10 лет лишения свободы за поджог МТС.

Проживает в г.Кунцево Московской области и работает в должности вахтера по обслуживанию спецобъекта № 25 “В” НКВД СССР.

На основании этих данных по нашему заданию НКВД СССР ПУШКАРЬ был арестован и направлен в наше распоряжение.

Произведенным по делу расследованием установлено, что ПУШКАРЬ Григорий Ильич 28 мая 1942 года находясь на фронте Отечественной войны бросил оружие, добровольно сдался в плен немецко-фашистским войскам.

Прибыл домой в с. Дубовязовку, того же района, Сумской области, добровольно поступил на службу в полицию на должность полицейского. Принял присягу на верность службы в немецко-фашистских оккупационных властях и с оружием в руках участвовал в арестах советских граждан, в отправке молодежи на каторжные работы в Германию, в проведении облав, в изъятии скота у населения.

Весной 1943 года при отступлении немецко-фашистских войск с территории Сумской области бежал совместно с немцами и Дубовязовской полицией в Ровенскую область, где вступил в украинскую повстанческую армию “УПА” состоял в сотне “ВЕЛИКАНА” рядовым под псевдонимом “СИНИЦА”.

3 апреля 1944 года будучи задержанным работниками Кременецкого райвоенкомата Тарнопольской области скрыл свою принадлежность к “УПА” в следствии чего был направлен в 101 запасной стрелковый полк г.Борисоглебск, откуда для фильтрации направлен в спецлагерь НКВД СССР №178 г.Казань, где также скрыл свою принадлежность к полиции и “УПА”

На допросе обвиняемый ПУШКАРЬ Григорий Ильич показал:

“(...) в 1936 – 1937 г. мой отец – ПУШКАРЬ Илья Александрович, брат отца ПУШКАРЬ Михаил Александрович и брат матери ГЛУЩЕНКО Алексей Степанович за поджог МТС совхоза с.Дубовязовки осуждены на 10 лет лишения свободы и до сего времени из заключения не освобождены.

(...) При отступлении немецко-фашистских войск с территории Сумской области, я боясь ареста органами советской власти за свою активную службу в полиции бежал совместно с немцами и Дубовязовской полицией в западные области Украины, в Ровенскую область, где всех бывших полицейских Дубовязовского района в селе Ступно Мезического района Ровенской области 2.01-44г. разбили по сотням “УПА”, я также добровольно вступил в “УПА” в бандгруппу сотни под командой бандита под псевдонимом “ВЕЛИКАН”. (...)

При отступлении немецко-фашистских войск с территории Западной Украины бандсотня “Великана” ни одного боя как против немцев, так и против советских партизан и Красной Армии не приняла ибо как нам было об’явлено в это время руководство УПА ставило вопрос о сохранении участников УПА

для последующей борьбы против советской власти за создание так называемой “Самостоятельной Украины”.

С этой целью каждый взвод сотни “ВЕЛИКАНА” заготавливал схроны и убежища в лесных массивах и населенных пунктах, так лично я в составе своего взвода принимал участие в заготовке схронов для продуктов питания и вооружения в с.Ходаки, Шумского района, Ровенской области и в лесном массиве недалеко от с.Ходаки.

3 апреля 1944 года работниками Кременецкого Райвоенкомата я был задержан, однако скрыв свое прошлое и причастность к УПА, сообщив, что меня немцы насильно угоняли в Германию, в результате чего я был направлен Кременецким Райвоенкоматом Тарнопольской области в 101 запасной стрелковый полк г.Борисоглебск.

Будучи участником украинской повстанческой армии в сотне Великана рядовым бойцом под псевдонимом “Синица” мне также известно, что участниками “УПА” являются:

1. ПАВЛЮЧЕНКО Алексей Андреевич, псевдоним его не знаю, уроженец и житель с.Грузское, Дубовязовского р-на Сумской обл., где находится в настоящее время не знаю, 1915-1917 г.р. среднего роста, блондин, фигура полная, примет нет.

2. СУШКО Петр Андреевич, псевдоним также не знаю ибо несмотря на то, что мы с ним состояли в одной сотне “ВЕЛИКАНА”, однако он был в другом взводе. Бывший полицейский с.Грузское Дубовязовского р-на. Точное местонахождение его мне неизвестно, но знаю, что он из Дубовязовского района. 1913 г.р., среднего роста, блондин, фигура средняя, приметы: на левой щеке шрам в 2-3 сантиметра.

3. ТУЛЬЕВ Иосиф отчества не знаю псевдоним мне также неизвестно ибо он состоял в другой сотне УПА. Бывший полицейский Дубовязовки, уроженец и житель с.Семеновка х.Глинянка Дубовязовского р-на, где находится в настоящее время мне неизвестно. 1916-1918 г.р. Выше среднего роста, светлый блондин, фигура полная, примет нет.

4. ПАРХОМЕНКО Петр отчество и псевдоним по УПА мне неизвестно. Бывший полицейский с.Дубовязовка, уроженец и житель с.Салтыково, Дубовязовского р-на. 1915-1916 г.р., среднего роста, фигура полная, брюнет, приметы: шрам от укуса или побоя на шее.

5. ХОРОШКО Николай отчество и псевдоним мне неизвестны, т.к. он находился в другой сотне “УПА” полицейский с.Дубовязовка, уроженец с.Салтыково, Дубовязовского р-на, где находится в настоящее время не знаю. 1922 г.р., среднего роста, фигура средняя, блондин, примет нет.

6. ШЕВЧЕНКО Кузьма, отчество и псевдоним его не знаю, состоял в УПА в другой сотне, полицейский и житель с.Дубовязовка, около 35-40 лет, среднего роста, худощавый, волоса каштанового цвета, примет нет.

По Черниговской области

7. ЛЯХ Иван отчество не знаю, рядовой сотни “ВЕЛИКАНА” под псевдонимом “ОРЕЛ” уроженец Ново-Басанского р-на, Черниговской области, какого села не знаю, бывший полицейский Ново-Басанского р-на, рождения 1922-23 г., фигура средняя, среднего роста, примет нет.

По Ровенской области

8. КУЧМА Петр, отчество на знаю, псевдоним "ПОЛИЙ" участник УПА сотни "ВЕЛИКАНА", командир взвода, в который входил я, уроженец с.Рогизное Демидовского или Козинского района, Ровенской области, 23-25 лет, среднего роста, фигура средняя, примет нет.(...)"

Аналогичные показания дали и другие свидетели.

Следствие ведет Отдел ББ.

Приняты меры к установлению остальных участников банды УПА.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН
"7" апреля 1945 г.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, папка 1, арк. 56зв. – 57зв. Копія. Машинопис.

№ 35

Оперативні матеріали, в т.ч. на вояків УПА – уродженців Охтирського району Сумської області станом на 25 червня 1945 року

Без дати

Сов. Секретно
СПРАВКА
/О КОЛИЧЕСТВЕ ПОДУТЧЕТНО-
ГО ЭЛЕМЕНТА ПО СОСТОЯНИЮ
на 25-е июня 1945 года/

По состоянию на 25 июня 1945 года в РО разыскивается лиц подучетного элемента:

I

А) По ориентировкам органов НКВД:

ЧЛЕНОВ ОУН – УПА:

1) КАРПОВ Николай Иванович, 1913 года рождения, уроженец гор.Ахтырки Сумской области.

2) РОЖКО Семен Федорович, 1911 года рождения, уроженец села Будное Ахтырского района.

3) КУЖЕЛЬ Петр, 1919 года рождения, уроженец села Алешня, Ахтырского района.

4) ЗАБРОДА – /он-же/ – АКСЕНЧУК Александр, 1912 года рождения, уроженец села Гориястовки, Ахтырского района.

5) СУРИН Петр, 1911 года рождения, уроженец гор.Ахтырки.

Б) По показанию возвратившейся из Германии ПАСЕЧНИКОВОЙ З. НАХОДЯТСЯ В БАНДЕ ОУН – УПА:

6) КРИВОШЕЙ Александр, 46 лет, уроженец села Янковка, Ахтырского района, быв. староста сельуправы, бежал с немцами.

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

- 7) СИТЮК Ілля, 43 лет, уроженец села Янковки, Ахтырского района, быв. ст. полицейский, бежал с немцами.
- 8) БАЛА Федор – 43 лет, уроженец села Кириковки, Ахтырского района, б/полицейский, бежал с немцами.

II

БАНДИТЫ – НЕЛЕГАЛЫ:

- 1) РОМАСЬ Ігнат Андреевич, 1918 года рождения, уроженец села Довжик, Ахтырского района, б/п, образование среднее, в прошлом дважды судим за бандитизм, дезертировал из КА 8 июня 1943 года. /руководитель банды/.
- 2) ОСТРЕНКО Николай Иванович – 22 лет, уроженец села Кириковки, Ахтырского района. /руководитель банды/.
- 3) БОРИСЕНКО Петр Иванович – 25 лет, уроженец гор. Воронеж /участник группы ОСТРЕНКО/.

III

ДЕЗЕРТИРЫ КА

/разыскиваются по агентурно-следственным делам/:

(...)*

НАЧ. АХТЫРСКОГО РО НКВД

Капитан госбезопасности

/ПОПОВЧЕНКО/

СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ РО НКВД по ББ

лейтенант госбезопасности

/ЧЕРЕПОВСКИЙ/.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, арк. 26 – 26зв. Копія. Машинопис.

№ 36

**Доповідна записка Управління НКВС в Сумській області
про боротьбу проти націоналістичного руху на території області
в січні – червні 1945 року**

30 червня 1945 року

НКВД УССР

Управление НКВД по Сумской области

Докладная записка

“О проделанной работе по линии

борьбы с бандитизмом за время с 1 января по 1 июня 1945 г.”

30.05.45. гор. Сумы:

(...) Наряду с использованием внутренней и маршрутной агентуры по ликвидации всех действующих на территории области вооруженных бандгруппировок, эта же агентура отделом ББ была направлена на вскрытие украинского контрреволюционного националистического подполья.

*Всього 34 чол. – у порядн.

В результате за отчетное время по городу Сумы была выявлена группа украинских националистов и арестовано 2 активных участника банды “УПА”.

На территории Лебединского района Сумской области установлена проживающая семья активного участника банды “УПА” ДРОБЯЗКО Андрей Петровича

На основании этих данных семья ДРОБЯЗКО была взята в активную агентурную разработку, и в результате от с/о “Соловей” поступили данные о том, что ДРОБЯЗКО находится в Красной Армии, где последний был установлен и арестован.(...)

ДРОБЯЗКО Андрей Петрович, проживая на оккупированной территории в г.Лебедин, добровольно поступил на службу в шуцполицию, и во время отступления немецко-фашистских войск бежал совместно с ними в Западные области Украины, где добровольно вступил в банду “УПА” и состоял в сотне “МАКС” рядовым под псевдонимом “Степаненко”.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, папка 1, арк. 156 -159. Копія. Машинопис.

№ 37

З доповідної записки заступнику Наркома Внутрішніх Справ генерал-лейтенанту Т.Строкачу за червень 1945 року

9 липня 1945 року

(...) В отчетном месяце проведено по г.Сумы и районам области 46 массовых облав, охвачено проверкой 137 населенных пунктов и 41. 534 жилых домов, 117 театров и кинотеатров и других мест скопления граждан, прочесано лесных массивов 302 квадратных километра и проведено 70 засад. (...)

В этих операциях принимало участие:

Работников НКВД и милиции – 528

Работников военкоматов и в/ч – 817

Бойцов истребительных батальонов – 736

Партийного и советского актива – 382.

В результате только по городу Сумы было задержано:

Дезертиров – 35

Лиц, которые уклонялись от службы в Красной Армии – 53.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, папка 1, арк. 144 -144зв. Копія. Машинопис.

№ 38

3 меморандуму Охтирського райвідділу НКВС за липень 1945 року

Без дати

Сов. Секретно
Меморандум
Составленный Ахтырским РО
НКВД, по аг. Разработке "Налет"
по состоянию на 25 июля 1945 года.

1. 1/І – 45 ориентировка ББ по Сумской обл.

В с.Кириковка проживает на нелегальном положении ОСТРЕНКО Николай Иванович, 20 – 22 лет, одет в форму лейтенанта, занимается бандитизмом, выдавая себя за героя Советского Союза, имеет пистолет "ТТ", является главарем банды, может скрываться у Белан Наталии.

2. 22/ІІ – 45 По показанию КУЗЬМЕНКОВОЙ

ОСТРЕНКО и его товарищ Леонид, следуя по дороге в с.Кириковку, с которыми шла и я, МИНЗЕНКО Дуся Степановна, где в разговоре ОСТРЕНКО сказал: "Я был на фронте три раза ранен, получил награду и звание Героя Советского Союза, но больше на фронт, нас таких много, я не один."

(...) Для вскрытия антисоветского националистического подполья и разработки бандитствующего и дезертирствующего элемента за отчетное время из числа бывших полицейских, репатриантов и дезертиров из Красной Армии завербовано 39 человек (...).

НАЧ. АХТЫРСКОГО РО НКВД
Капитан госбезопасности

/ПОПОВЧЕНКО/

СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ РО НКВД по ББ
лейтенант госбезопасности

/ЧЕРЕПОВСКИЙ/

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, том 2, арк. 21 – 28зв. Копія. Машинопис.

№ 39

**Повідомлення радянських спецслужб
про виявлення українських націоналістів серед репатріантів з Галичини
на території Глинського району Сумської області у серпні 1945 року**

Без дати

АГЕНТУРНАЯ РАЗРАБОТКА "МОВИСТЫ"

Отделом по борьбе с бандитизмом УНКВД 25 августа с.г. в Глинском районе заведена агентурная разработка на группу бывших украинских националистов прибывших из Польши, которые в период оккупации немцами Польши принимали активное участие в организации украинских националистов.

1. ДЮБИНСКИЙ Михаил Петрович, 1910 года рождения, уроженец с.Малая Верховица, Ново-Соичского уезда, Польша, беспартийный, по национальнос-

ти українець, по походженню з крест'ян-середняков, со слов не судим.

2. ДЮБІНСКИЙ Степан Афтанович, 1894 года рождения, уроженец с. Малая Верховица, Ново-Соичского уезда, по национальности украинец, по происхождению из крестьян-середняков, со слов не судим.

3. КУЛЯК Виктор Константинович, 1895 года рождения, уроженец с. Малая Верховица, Ново-Соичского уезда – Польша, женат, грамотный, беспартийный, по национальности украинец, по происхождению из крестьян-середняков, со слов не судим.

4. ДЮБІНСКИЙ Антон Афанасьевич, 1891 года рождения, беспартийный, женат, уроженец с. Малая Верховица, Ново-Соичского уезда, по национальности украинец, по происхождению из крестьян-середняков, со слов не судим.

5. РЫБЧИНСКИЙ Демьян Петрович 1909 года рождения, уроженец с. Малая Верховица, Ново-Соичского уезда, по происхождению из крестьян-бедняков, со слов не судим.

6. СУХОДОЛЬСКАЯ Ольга Агноновна, 1924 года рождения, уроженка с. Малая Верховица, Ново-Соичского уезда, жена активного организатора и руководителя украинских националистов. В селах Малая и Великая Верховица, муж арестован за националистическую деятельность польскими властями (...)*

Который в предвербовочной беседе подтвердил о наличии в Глинском районе украинской антисоветской националистической группировки (...)**.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 2, том 2, арк. 30 – 31. Копія. Машинопис.

№ 40

З доповідної записки

**народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному
за вересень 1945 року на основі показань Коліщенко Максима
Степановича, 1914 р.н., уродженця х.Хрещатик Кролевецького району,
жителя х.Лапшино Кролевецького району**

6 жовтня 1945 року

“(…) В конце августа месяца 1943 года боясь ответственности за службу в полиции вместе с райполицией бежал в тыл противника и находясь в селе Тараканы Дубновского р-на, Ровенской области в январе месяце 1944 г. поступил в банду “УПА” на должность рядового, состоял в сотне “КАЛИНА”, имел псевдоним “СОКОЛЬНИК”, получил оружие и боеприпасы и служил до конца марта месяца 1944 г., т.е. до прихода частей Красной Армии.

Будучи участником банды “УПА” в отряде “КАЛИНА” в котором было до 100 человек, исключительно всех из Западных областей Украины, фамилии которых я не знаю, я знал цели и задачи, стоящие перед бандой “УПА” и прини-

*Для агентурної розробки було завербовано колишнього націоналіста Д. – урядн.

**Далі в повідомленні говорилося, що її члени ведуть націоналістичну пропаганду серед населення. Керівником групи був Михайло Дюбинський. Агент “Артур” одержав доручення слідкувати за ним далі. – урядн.

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

мал участие в заготовке продуктов, вооружения и боеприпасов, которые находились в лесу в районе с.Тараканы (...).”

НАЧ. УПР. МВД СУМ. ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН
“6” октября 1945 г.
№ 2/1699
гор.Сумы.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 3, том 2, арк. 106. Копія. Машинопис.

№ 41

Витяг з агентурної розробки “Болото”

6 жовтня 1945 року

(...) На основании показаний арестованого активного участника банды “УПА” Кусенко Николая Петровича и агентурных данных Отделом по борьбе с бандитизмом заведена агентурная разработка на группу бывших полицейских – участников банды “УПА”, ранее проживавших на территории Кролевецкого района Сумской области (...):

“1.Кусенко Савелій Петрович (Ластівка), 1898 р.н., с.Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

2.Щербань Іван Олександрович (Ковельський), 1910 р.н., с.Ленінське Кролевецького району, командир відділення УПА – сотня “Гірняка”.

3.Щербань Антон Леонтійович (Богу), 1908 р.н., село Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

4.Проноза Анатолій Сергійович (Зінченко), уродженець і житель с.Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

5.Проноза Василь Сергійович (Зимовець), село Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

6.Городиський Іван Іванович (Везер), село Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

7.Тузник Павло Терентійович (Железняк), село Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

8.Холодьон Микола Семенович (Гузенко), село Ленінське Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

9.Тузник Дмитро Терентійович (Ракета), село Ленінське Кролевецького району, командир відділення УПА – сотня “Гірняка”.

10.Орлянський Порфирій (Федосій), місто Кролевець, чотовий УПА – сотня “Гірняка”.

11.Рижий Іван (Пугач), місто Кролевець, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

12.Рилач Олександр (Распутін), 1920 р.н., село Обтове Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

13. Мироненко Федір (Орел), 1921 р.н., с. Бистрик Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”, кулеметник.

14. Мороз Микола (Сокіл), 1914 р.н., село Бистрик Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

15. Кривенко Ілля Григорович (Чайка), 1922 р.н., село Червоний Ранок Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

16. Сомок Григорій (Стодоля), 1922 р.н., село Червоний Ранок Кролевецького району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.

17. Очкал Степан (Корченко), 1910 р.н., село Ярославець Глухівського району, вояк УПА – сотня “Гірняка”.* (...) Которые будучи полицейскими принимали активное участие в расстреле советского и партийного актива, а впоследствии будучи в Западных областях Украины добровольно вступили в банду “УПА” сотню “Гирняка” и принимали участие в боях против Красной Армии

В Кролевецкий район для установления места нахождения фигурантов дела направлен агент “Гром” и “Колесник”.

За их семьями установлено агентурное наблюдение.

Агентурная разработка находится в производстве Отдела ББ.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 3, том 2, арк. 77 зв. -79. Копія. Машинопис.

№ 42

З доповідної записки народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному про завдання агентурної сітки ББ в Сумській області

Листопад 1945 року

(...) В связи с предстоящими выборами в Верховный Совет Союза ССР вся агентурно – осведомительная сеть Отдела ББ и горрайотделений НКВД исключительно направлена на вскрытие антисоветского националистического подполья, выявление бандитствующего и дезертирствующего элемента и на разработку лиц возвратившихся из Германии (...).

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1945 рік, спр. 3, том 2, арк. 106. Копія. Машинопис.

*Список подається в перекладі – у порядн.

№ 43

Список учасників націоналістичної організації в Глинському районі

Січень 1946 року

Приложение №1

Сов. Секретно

(...) К статсведениям за январь 1946 г.

Список антисоветских и бандитских формирований и групп, состоящих на учете за январь месяц 1946 г. /на конец отчетного месяца/ по Сумской области.

1. Украинская националистическая организация.

руков. Дюбинский Михаил Петрович.

Дата возникн. 25/VIII – 45г.

Участн.: Дюбинский Степан Антонович

Куляк Виктор Константинович,

Дюбинский Антон Афанасьевич

Рыбчинский Демьян Петрович

Суходольская Ольга Антоновна.

Проводить: Глинским райотделением НКВД.

Кличка агента “Артур”

Уч. В разработке.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ за 1946 рік, спр. 3, том 1, арк. 12 а. Копія. Машинопис.

№ 44

**Інформація відділу ББ про знищення боївки УПА на території
Конотопського району**

Березень 1946 року

(...) 21 марта 1946 года в 16 часов Председателем колхоза ЧЕРЕВКО совместно с Председателем сельского совета села Вировка, под предлогом взять взаимообразно сено для колхоза зашли к ЧЕРЕВКО Андрею Яковлевичу, где увидели в это время выходящих из сарая с автоматами сына ЧЕРЕВКО Андрея Яковлевича – ЧЕРЕВКО Федора Андреевича бывшего казака немецкой армии находящегося на нелегальном положении и бандитов братьев СУПРУН, которые через поле направились недалеко расположенному лесному массиву.

С целью задержания бандитов председатель колхоза при помощи бойцов воинской части расположенной в с.Вировка организовал преследование бандитов и в завязавшейся перестрелке бандит:

ЧЕРЕВКО Федор Андреевич, 1922 года рождения, уроженец с.Вировка Конотопского района, украинец, сын бывшего кулака, в период временной оккупации служивший казаком украинской националистической армии был убит,

а бандиты СУПРУН отстреливаясь из автоматов прорвались к лесному массиву.

Прибывшей оперативной группой Конотопского Горотдела МВД была организована проческа лесного массива, где были обнаружены следы бежавших, ведущие в большие лесные массивы Батуринского района Черниговской области.

Преследуя бандитов по следу оперативной группой была подобрана полевая сумка брошенная бандитами при бегстве, которая ранее принадлежала Пом. Опер. уполномоченному Бахмачского райотдела МВД – мл. лейтенанту милиции ПЕРИНУ, взятая бандитами при их убийстве.

При осмотре полевой сумки были обнаружены совершенно секретные оперативные документы.

В убитого бандита ЧЕРЕВКО Федора Андреевича из`ят автомат ППШ № ЛА-908 выпуска 1942 года на прикладе которого с правой стороны вырезана надпись: “слава для украинцев бендеровцев”, сверху надписи вырезана украинская националистическая эмблема “трезуб” окаймленная дубовым листом, на цивье приклада вырезана кличка “Гонта”.

Кроме того произведенным обыском в квартире и надворных постройках ЧЕРЕВКО Андрея Яковлевича в сарае под сеном обнаружена хорошо замаскированная яма, в которой скрывались бандиты, при осмотре ямы были дополнительно изъяты совершенно секретные оперативные документы принадлежащие Бахмачскому райотделу МВД (...).

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ за 1946 рік, спр. 3, том 1, арк. 89. Копія. Машинопис.

№ 45

Повідомлення Лебединського райвідділу МДБ про діяльність підпілля ОУН в період нацистської окупації

Квітень 1946 року

Лебединский райком Компартии
Украины

Отчеты, информации, списки партизанского отряда, действовавшего на территории района под командованием Ковпака.

Совершенно секретно
Справка

О политико-экономическом состоянии Лебединского района
Сумской области

(...)

За период оккупации в районе значительно активизировали свою деятельность церковники, сектанты и украинские националисты. Было открыто и до

**Так в документі – у порядн.*

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

сих пор существует 19 церквей, создано более 10 крупных общин евангельских христиан. Националистическими элементами была организована “Просвита”, а затем создана окружная организация украинских националистов ОУН.

Установлено наиболее активных участников националистического движения около 50 чел., отдельные из них уже арестованы, остальные разрабатываются.

(...)

Количество местного населения в настоящее время проживающего в районе и подлежащего агентурной разработке и наблюдению определяется примерно в 10 тыс. чел.

НАЧАЛЬНИК ЛЕБЕДИНСКОГО РО МГБ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ -
/ИВАНОВ/
“ “ апреля 1946 г.
гор. Лебедин

ДАСО.ФР. 29, оп. 1, спр. 27, арк. 129 – 130. Копія. Машинопис.

№ 46

Інформація про агентурну роботу по районах Сумської області серед українців – переселенців з Галичини з метою виявлення емісарів від ОУН

Травень 1946 року

Об агентурной работе среди украинцев – переселенцев из Польши

В районах области по состоянию на 1 мая 1946 года имеется украинских переселенцев из Польши 451 семья, и расселены в 9 районах, из них:

Ахтырском – 127

Лебединском – 136

Глуховском – 83

Глинском – 53

Тростянецком – 30

Сумско – сельском – 12

Шосткинском – 3

Белопольском – 3

Краснопольском – 2.

Для агентурной разработки прибывших украинских семей из Польши была направлена вся агентурно-осведомительная сеть, как Отдела ББ, так и Горрайотделений МВД для выявления из них активных участников ОУН – УПА, агентов немецкой разведки, предателей и пособников, а также вскрытия националистического подполья.

Кроме того в отдельные районы области Глинский, Лебединский, Тростя-

нецкий, направлялась маршрутная агентура из числа бывших участников банд УПА и ОУН /"ГРОМ", "АНДРЕЕВ", "ЛЕСНОЙ"/

(...) Несмотря на специальное постановление СНК и ЦК КП(б)У от 3 октября 1945 года за № П.Б. – 73-6 и приказа НКВД УССР от 5 октября 1945 г. за № 00172 – однако установлено, что за отчетное время из числа украинцев – переселенцев из Польши самовольно выехало 98 семейств, из них:

Из Тростянецкого района – 37

Лебединского – 47

Глинского – 8

Белопольского – 4

Ахтырского – 1

Сумского – 1

Агентурно – осведомительной сети дано задание устанавливая лиц ведущих агитацию за самовольный переезд переселившихся семей обратно в Польшу или другие районы области.

Кроме того приняты меры к розыску и возвращению на прежнее место жительства 98 семейств, самовольно выехавших из районов.

Для ликвидации действующих бандгруппировок в Глуховский, Кролевецкий и Конотопский районы направляются оперативные группы Управления Министерства Внутренних Дел.

Приняты меры к реализации агентурной разработки "Мовисты".

В отношении репатриантов скрывшихся в момент проверки об`является Всесоюзный розыск.

Для оказания практической помощи в работе проверочно – фильтрационных комиссий в Талалаевский, Недригайловский и Миропольский районы будут направлены оперработники Отдела ББ.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.

ПОЛКОВНИК

/СОКОЛОВ/

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.

ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/ЮСФИН

7 мая 1946 года

гор.Сумы.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ за 1946 рік, спр. 3, том 1, арк. 116 – 120. Копія. Машинопис.

№ 47

Відомості про агентурну розробку “Поршель” в 1945 – 1946 роках

Без дати

(...) В процессе разработки фигурантов агентурного дела “Поршель” заведенного в 1945 году по Лебединскому району на группу бывших полицейских, активных участников банд “УПА”, было установлено, что один из активных фигурантов этой разработки КРАСИКОВ Гавриил Иванович, бывший начальник Шуцполиции по Лебединскому району бежавший в 1945 году с отступавшими немецкими войсками в их тыл проживает в г.Молотове, куда прибыл в порядке репатриации.

КРАСИКОВ с санкции Военного Прокурора гор.Молотов арестован и 16 октября 1946 года доставлен в Лебединский Райотдел МВД (...).

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 162зв. Копія. Машинопис.

№ 48

**Доповідна записка міністру Внутрішніх Справ УРСР
Т.Строкачу про виявлення групи УПА
на території Ямпільського району Сумської області
у липні 1946 року**

Без дати

СОВ. СЕКРЕТНО
Министру Внутренних Дел УССР
Генерал – лейтенанту тов.
СТРОКАЧУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

**“О результатах агентурно – оперативной работы
Отдела ББ УМВД Сумской области по выполнению
директивы № 92 от 10 июля 1946 г. “**

С получением данной директивы она была проработана с оперативным составом Отдела ББ УМВД. Соповещения с начальниками Горрайотделов и Отделений МВД не проводилось в связи с тем, что большинство Начальников районов находилось длительное время в командировках в западных областях Украины.

Работа по выполнению директивы № 92 с момента ее получения не была развернута в достаточной мере. Это объясняется тем, что весь оперативный состав Отдела ББ и Горрайотделений включительно до 26 августа с.г. был занят выполнением директивы МВД СССР № 97.

В настоящее время принимаются все меры к развороту агентурно-оперативной работы в разрезе директивы № 92.

Через Обласной Госархив и I-й Спецотдел УМВД собираются материалы на бывших участников украинских националистических политпартий и организаций, поднимаются архивные агентурные дела и дела – формуляры на эту категорию лиц и по мере выявления их проживающими на территории области последние будут взяты в агентурную разработку. Из этой же категории лиц будет создана агентурно-осведомительная сеть, могущая вскрыть националистическое подполье.

Одновременно приняты меры к созданию оперативного учета на всю категорию лиц, подпадающих под директиву № 92.

Спущены категорические указания районам немедленно приступить к работе по этой линии.

Имеющиеся в нашем распоряжении хотя и незначительные еще агентурные и следственные данные говорят за то, что в ряде районов области возвратившийся из Германии и Западных областей УССР враждебный элемент из числа полицейских и других немецких пособников стремится развернуть националистическую работу, создать необходимые кадры для проведения националистической деятельности. Имеются факты проникновения участников ОУН-УПА с территории Западных областей, с целью создания националистического подполья.

Так на территории Ямпольского района оперировала вооруженная бандгруппировка состоящая исключительно из числа бывших полицейских, возвратившихся из Германии и Западных областей Украины, и действовала под руководством бывшего старшего полицейского НОВИК.

Бандгруппировкой на территории района было совершено одно убийство и целый ряд вооруженных ограблений.

В состав бандгруппировки входили:

1. НОВИК Антон Кириллович, 1905 года рождения, уроженец и житель с.Степановка, Ямпольского района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-середняков, в 1940 г. был судим за расстрату к 5 годам л/свободы, бывший старший полицейский, с ноября 1945 г. находился на нелегальном положении.

2. СЕНЧЕНКО Иван Антонович, 1910 года рождения, уроженец с.Эсмань, Червоного района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-середняков, бывший полицейский, с января месяца 1946 г. находился на нелегальном положении.

3. КРИВОШАП Леонид Трофимович, 1923 года рождения, уроженец с.Княженки, Ямпольского района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-бедняков, бывший полицейский, с февраля месяца 1946 г. находился на нелегальном положении.

На данную бандгруппировку заведено агентурное дело “ДВОЙКА”. В процессе разработки фигурантов дела, один из них КРИВОШАП был легализован и завербован под кличкой “СОЛОВЬЕВ”.

Через агента “СОЛОВЬЕВА” было установлено, что участники бандгруппировки в селах Ямпольского района в апреле – мае месяцах с.г. распространяли контрреволюционные националистические листовки.

Готовили в первых числа августа месяца убийство Председателя Степановского сельсовета, члена ВКП /б/ Шимченко Ф.И., Председателя колхоза члена

ВКП/б/ Гарбуз Г.Г. и Секретаря Парторганизации села Степановка ИВАНЕНКО И.М.

Кроме того подготавливали к взрыву водокачку, расположенную вблизи узловой железнодорожной станции хутор Михайловский, чем стремились парализовать движение поездов на центральной магистрали Москва – Киев.

Учитывая эти данные, 28 июля с.г. при помощи агента-внутренника “СОЛОВЬЕВА” была проведена операция по задержанию главаря бандгруппировки НОВИК, в результате которой НОВИК оказал вооруженное сопротивление и в перестрелке был убит.

При личном обыске у НОВИКА было обнаружено кроме оружия две контрреволюционные националистические листовки за подписью “ШУБИН”.

Приняты меры к установке и задержанию бандита СЕНЧЕНКО Ивана Антоновича, а также принимаются меры к установлению новых участников и бандпособников.

Агенту “СОЛОВЬЕВУ” дано задание выявить связи бандита НОВИК с бендеровским подпольем как на территории Ямпольского района, так и в западных областях Украины.

Кроме того на вскрытие оуновского подполья в Ямпольском районе направлен маршrutник “БОЕВОЙ”.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 114 – 117. Копія. Машинопис.

№ 49

**З доповідної записки Т.Строкачу
від начальника управління НКВС Сумської області Соколова
про результати агентурної розробки на учасників націоналістичного
підпілля**

5 серпня 1946 року

(...) Для установления практической бандитской деятельности в западных областях Украины, бандиты СОЛОДУХА и ГОНЧАРОВ были взяты в во внутрикамерную разработку, в результате чего от внутрикамерной агентуры были получены данные о том, что СОЛОДУХА и ГОНЧАРОВ проживая в с.Порохонь С. Будского района имели тесную связь с активным участником банд УПА – БОРДАЧЕВЫМ Сергеем Кондратьевичем, проживающем в гор. Городенко, Станиславской обл. и после совершенного ими убийства милиционера КРАВЦОВА направились в гор. Киев, где встретились с БОРДАЧЕВЫМ и выехали в гор. Городенко.

(...) Будучи в гор. Городенко СОЛОДУХА и ГОНЧАРОВ якобы выполняли задание БОРДАЧЕВА и как связные разносили корреспонденцию командования банд УПА в Сторожинецкий район, Черновицкой области директору школы СКИДЕНЮК, В Садогурский район, Черновицкой области председателю сельсовета МИКИТЮК, а также в город Львов, откуда привозили антисоветские националистические листовки.

Кроме того установлено что СОЛОДУХА и ГОНЧАРОВ по заданию БОР-

ДАЧЕВА поступили на работу уч. Уполномоченными Лановецкого РО МВД Тернопольской области, где продолжали связь с бандами УПА и выполняли их задания.

Данные внутрикамерного агента № "14" частично подтверждаются показаниями обвиняемого СОЛОДУХА.

(...) в Тернопольскую, Станиславскую и Черновицкую области для установления всех проходящих лиц и активной их разработки командированы оперативные работники Отдела ББ.

В процессе следствия взят упор на вскрытие [подполья] на территории Середино – Будского района.

В отчетном месяце для оказания практической помощи Горрайотделениями МВД в улучшения качества ведения следствия в Дубовязовский, Ямпольский, Глуховский, Кролевецкий и Середино-Будский районы были командированы оперативные работники Отдела ББ.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД СУМСКОЙ ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
"5" августа 1946 г.
№ 2/1251.

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 25 – 29. Копія. Машинопис.

№ 50

**З доповідної записки відділу ББ УНКВС Сумської області за 1946 рік
про виявлення учасників підпілля ОУН на території
Середино-Будського району**

Без дати

(...) После ареста БОРДАЧЕВА СОЛОДУХА скрывался в гор. Городенко на квартире СЕДОВОЙ Евгении Владимировны, работающей инструктором Городского Райсовета ОСОавиахима, которая была тесно связана с БОРДАЧЕВЫМ и является участником бендеровской банды.

СЕДОВА дала задание СОЛОДУХЕ выехать в С. Будский район и установить место нахождения арестованного БОРДАЧЕВА. На путь следования она выдала ему 2.000 руб. денег и изготовила поддельные документы.

(...) СОЛОДУХА присутствовал на одном из собраний участников бендеровской банды, которое проводил БОРДАЧЕВ на луку за городом под видом занятия ОСОавиахимовской организации по стрельбе. БОРДАЧЕВ читал контрреволюционную газету "За самостійну Україну", а после давал отдельным лицам задание.

На этом собрании присутствовало примерно 25 человек, из которых СОЛОДУХА источнику назвал СЕДОВУ, МЕДВЕДЕВА, ранее работавшего инструктором Райсовета ОСОавиахима, а в настоящее время работающего в нарсуде и одного сержанта из Городенковского РО МВД фамилия неизвестна.

По нашему заданию арестованный БОРДАЧЕВ Сергей Кондратьевич, уро-

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

женец с.Порохонь С.Будского района, Сумской области, из крестьян-середняков, украинец, гражданин СССР. Бывший член ВКП/б/, женат.

(...) Для выявления связей, а также практической преступной деятельности БОРДАЧЕВА, как участника банд "УПА" последний взят в активную внутри-камерную разработку.

В результате выявлено, что БОРДАЧЕВ имел тесную связь с Председателем Станиславского Обл. Совета ОСОавиахима АРКУША, который в октябре месяце 1945 г. дал ему командировку в Прикарпатскую Украину в штаб по разминированию.

БОРДАЧЕВ якобы из-за интереса побывал в городах Прикарпатской Украины Ужгороде, Чопе, был в Румынии гор. Серет и доезжал до Чехословакии, где его никто не задерживал.

Кроме того выявлена связь БОРДАЧЕВА с КУКУРУДЗА Михаилом Ивановичем, работающим инструктором по разминированию при Станиславском Облсовете ОСОавиахима. КУКУРУДЗА уроженец западных областей Украины связан с Бордачевым с января 1946 г. (...)

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 121 – 124. Копія. Машинопис.

№ 51

**Доповідна записка міністру внутрішніх справ УРСР Т.Строкачу
про результати фільтрації населення**

Серпень 1946 року

СОВ. СЕКРЕТНО

Министру Внутренних Дел УССР
Генерал-лейтенанту
тов. СТРОКАЧУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

**"О результатах агентурно – оперативной работы
ОББ УМВД Сумской области среди репатриированных,
полицейских, изменников Родине, немецких
ставлеников и пособников за август месяц 1946 г."**

По состоянию на 1 сентября 1946 года числится по области прибывших на жительство репатриантов 39. 564 человека, из них: прошло проверку через проверочно – фильтрационную комиссию 22. 105 человек.

Прошло проверку, на которых компрометирующих материалов не выявлено 19 865 человек.

Арестовано органами МВД 185 человек и органами МГБ 328 человек.
Взято на оперучет и в активную агентурную разработку 1657 человек.
Скрылись в момент проверки 76 человек.

Общее количество документов на репатриантов, полученных Спецотделом УМВД составляет 45. 250.

Не прибыло к постоянному месту жительства 5686 человек, из которых на 2. 271 человек подготовлены списки для оформления в розыск, но розыскные требования были получены из I-го Спецотдела МВД УССР на 360 человек. (...)

Помимо 39. 564 репатриантов, прибывших через проверочно – фильтрационные комиссии, – на территорию области прибыло 1. 006 человек в составе рабочих батальонов, которые дислоцировались в гор. Ромны и Шостка и работали на промышленных предприятиях.

Для проверки последних были направлены в гор. Ромны и Шостку оперработники УМВД. (...) Одновременно для выявления и разработки репатриантов, полицейских, изменников Родине, немецких ставлеников и пособников по области на 1/IX – 1946 года имеется агентурно-осведомительной сети:

Резидентов – 22

Агентов – 8

Осведомителей – 465 (...).

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД СУМ. ОБЛ.
ПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УНКВД СУМ. ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЮСФИН

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 70 – 71. Копія. Машинопис.

№ 52

**Доповідна записка міністру внутрішніх справ УРСР Строкачу
про виконання Директиви № 92**

Вересень 1946 року

СОВ. СЕКРЕТНО
Министру Внутренних Дел УССР
Генерал – лейтенанту тов.
СТРОКАЧУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

“О результатах агентурно – оперативной работы
Отдела ББ УМВД Сумской области по выполнению
директивы № 92 от 10 июля 1946 г.
за сентябрь месяц 1946 г.”

В отчетном месяце Отделом ББ и Горрайотделениями МВД продолжалась работа по созданию учетов и приобретению агентурно – осведомительной сети в разрезе директивы № 92.

Отделом ББ в Глинском районе завербован агент “МИХАЙОВ” по специаль-

ности учитель, бывший пропагандист “Просвиты” в период петлюровщины и в настоящее время связанный с националистическими элементами района.

В момент вербовки “МИХАЙЛОВ” сообщил о том, что в период временной оккупации Глинского района немецкими войсками отдельные лица, в прошлом связанные с националистическим движением возобновили свою националистическую деятельность и пытались возродить организацию “Просвиту”.

Одним из инициаторов создания “Просвиты” в период оккупации на территории Глинского района являлся ЛЮТЫЙ Павел Осипович, который еще во время Петлюры являлся активным участником организации украинских националистов и работал заместителем головы села*.

(...) ЛЮТЫЙ и КОВШИК взяты на оперативный учет и в активную разработку через агента “МИХАЙЛОВ”

Устанавливается их практическая вражеская деятельность как в период оккупации, так и в настоящее время, и связь с националистическим подпольем (...).

В Конотопском районе в октябре месяце с.г. завербован агент “ПЧЕЛА”, который в предвербовочной беседе рассказал о том, что в период временной немецкой оккупации на территории Конотопского района существовала националистическая организация “Провіта”, созданная по инициативе бургомистра города КОВТУН Николая Кузьмича.

В инициативную группу этой организации входили:

1. ЕРЕМЕНКО Иван Моисеевич, по специальности техник строитель, в период оккупации работал заведующим городским хозяйством (...)

2. КОЗЕРЛО Степан Дмитриевич, по специальности учитель, в период оккупации работал заведующим Горно гор. Конотоп, в 1944 году выехал на Донбасс.

3. МАРЧЕНКО Степан Максимович, по специальности техник строитель, в период оккупации работал техником при Конотопском Райпотребсоюзе. (...)

4. БОЛОТИН (...), в период оккупации работал заведующим Конотопским музеем. В 1943 году бежал с немцами.

Кроме того источник “ПЧЕЛА” сообщил, что в период оккупации националистическую работу в с. Малый Самбор, Конотопского района проводили:

1. САЛИЙ Емельян Емельянович, работает учителем Мало-Самборской НСШ – националист.

2. ОЖЕК Иван Степанович, в 1942 году расстрелян немцами за активную националистическую деятельность.

3. ПОНОМАРЕНКО Степан Яковлевич, в прошлом раскулаченный, был судим за принадлежность к СВУ, к 10 годам тюремного заключения, в период оккупации работал старшиной села (...).

4. КРИВЧЕНКО Прасковья Кирилловна, дочь кулака, проживает в с. Вировка, Конотопского района, там же учительствует в НСШ. В период оккупации работала учительницей в с. Малый Самбор (...).

(...) САЛИЙ получал специальную оуновскую газету, а КРИВЧЕНКО распространяла националистическую литературу /произведения Терницкой/, которую получала из с. Метченки, Батуриного р-на Черниговской области**.

(...) По мнению источника в оуновской организации состояла жена САЛИЙ – ТУРИЩЕВА Елена Николаевна, работает учительницей в с. Малый Самбор, где работала и в период оккупации. (...).

Наличие на территории Конотопского района в период оккупации националистической организации также подтверждается данными источника “ХАРЬКОВСКИЙ” и “ЧЕРНЫЙ”.

В настоящее время проживающие в районе фигуранты взяты в активную агентурную разработку, через имеющуюся агентуру, выявляются их связи и практическая националистическая деятельность в период оккупации. (...)

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 160 – 162. Копія. Машинопис.

№ 53

Інформація начальника Управління МВС у Сумській області Соколова про оунівське підпілля на території Глинського району

16 вересня 1946 року

(...) В настоящее время фигуранты дела из Глинского района выехали неизвестно куда, в связи с чем разработка их временно приостановлена. Приняты меры к установке фигурантов дела.

По установлению их на жительство на территории области, последние будут взяты в активную агентурную разработку.

Другими, заслуживающими внимания материалами по линии ОУН не располагаем.

Имеющаяся в Отделе ББ агентурно-осведомительная сеть, могущая работать по выявлению оуновского подполья проинструктирована и озадачена в этом направлении.

Одновременно приняты меры к подбору и вербовке новой агентуры из числа интеллигенции, бывш. военнопленных, возвратившихся из западных областей Украины и т.д., которая также будет направлена на выявление и разработку националистических элементов.

НАЧ. УПР. МВД СУМ. ОБЛ.

ПОЛКОВНИК

/СОКОЛОВ/

ЗАМ. НАЧ. ОТДЕЛА ББ УМВД СУМ ОБЛ

КАПИТАН

/МАКСИМЕНКО/

“17” сентября 1946 г.

№ 2/1514

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 126 – 128. Копія. Машинопис.

**Крім того в документі значиться, що націоналістичну пропаганду проводили: Ковшик Павло Якимович – колишній учитель, на той час бухгалтер колгоспу села Голенка, в період окупації активіст “Просвіти” – упорядн.*

***Згадується, що в с. Митченки є багато людей в ОУН – упорядн.*

№ 54

Інформація Управління МВС в Сумській області про агентурну роботу
серед українських націоналістів за грудень 1946 року

4 січня 1947 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Министру Внутренних Дел УССР
Генерал – лейтенанту тов.
СТРОКАЧУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

“О результатах агентурно – оперативной работы
Отдела ББ УМВД Сумской области по выполнению
директивы № 92 от 10 июля 1946 г. “
за декабрь месяц 1946 года”

В отчетном месяце отделом ББ и Горрайотделениями МВД, в соответствии в соответствии с намеченными планами проведения агентурно-оперативной работы в разрезе директивы МВД УССР № 92 – проводились мероприятия, направленные на приобретение агентуры, способной вскрывать и разрабатывать оуновское подполье, а также создание учетов и выявление участников ОУН – УПА и оуновских “эмиссаров”.

Особое внимание было обращено на насаждение агентуры в тех населенных пунктах которые в прошлом были поражены бандповстанческим и петлюровским движением.

По состоянию на 10 января 1947 года из числа агентуры по оуновскому подполью имеется:

Агентов – 17

Осведомителей – 23.

Из них завербовано в отчетном месяце:

Агентов – 4

Осведомителей – 5

Отделом ББ в гор.Сумы завербован осведомитель “СОЛОВЬЕВ” по специальности ревизор – финансист, в период оккупации проживал в гор. Лебедине и был связан с “Союзом украинской молодежи”.

В момент вербовки “СОЛОВЬЕВ” назвал ряд лиц из числа руководителей указанного “Союза молодежи”, которых он знал в период оккупации, а также некоторых инициаторов “Просвиты”.

Одним из организаторов “Союза молодежи” являлся Лещенко Юрий, который в настоящее время нами устанавливается.

“СОЛОВЬЕВ” озадачен на установление места пребывания указанных лиц, рода их занятий и связей с к.р. националистическим подпольем.

Шосткинским Горотделом МВД завербованы:

1. Осведомитель “ИСКРА” по специальности учительница средней школы, до декабря месяца 1945 года работала учительницей в с.Дубаневичи, Рудковского района, Драгобычской* области.

Будучи учительницей в с.Дубаневичи, проживала на квартире у местного жителя ГУСЕЛЯ Ивана Михайловича, которого посещали участники бандгруппы “УПА” в ночное время, и неоднократно беседовали с “ИСКРОЙ”, предлагали ей проводить среди населения к.р. националистическую агитацию и в таком же духе вести воспитательную работу среди школьников.

Под благовидным предлогом “ИСКРА” от сотрудничества с УПА отказалась и поддерживала связь с Рудковским РО МВД, где состояла секретным осведомителем, что подтверждено Рудковским РО МВД и выслано ее личное дело.

В момент вербовки “ИСКРА” сообщила, что за время ее пребывания и работы в гор. Шостка из лиц националистически настроенных ей известны:

ЯВОР Неонила Петровна, учительница средней школы, ранее работала в Западных областях Украины и СКОВОРОДЬКО Раиса Спиридоновна, учительница средней школы, брат ее осужден за предательскую деятельность в период оккупации на 10 лет ИТЛ. На ЯВОР и СКОВОРОДЬКО заведены учетные дела и они взяты в активную агентурную разработку, направленную в основном на выявление их связей с оуновским подпольем.

2. Осведомитель “ТРИША”, украинец – переселенец из Польши, имеет широкие связи среди этого контингента.

“Триша” направлен на выявление оуновцев и бывших участников банд УПА среди украинцев – переселенцев.

По данным с/о “ТРИША” в поселке Воронеж, Шосткинского района установлен бывший участник “СВУ” – Гриценко Николай Николаевич, который по отбытию наказания в 1945 году прибыл на прежнее место жительства и работает бухгалтером в колхозе им. Кагановича.

На ГРИЦЕНКО заведено учетное дело и последний взят в активную агентурную разработку.

Агент Талалаевского РО МВД “ПАВЛЕНКО” сообщил о том, что в селе Солюбовка проживает бывший участник “СВУ” – ДАВИДЕНКО Иван Корнеевич, 1898 года рождения, который в период оккупации проживал там же и был связан с украинскими националистами.

На ДАВИДЕНКО заведено учетное дело, на разработку его направлен агент “ПАВЛЕНКО”.

Одновременно подбирается для вербовки еще одна кандидатура из числа близких связей ДАВИДЕНКО.

От агента “ВОЗВРАТНАЯ” в Талалаевское РО МВД поступили первичные агентурные данные о том, что в селе Рогинцы проживает репатриант Чернов имя, отчество не установлено, который в прошлом имел широкие связи среди активных участников “СВУ”.

В настоящее время Чернов высказывает взгляды к.р. националистического характера и среди населения ведет разговоры о том, что “Украина будет отделена от России и передана Америке, потому что русские весь хлеб из Украины вывозят в Россию”.

Чернов взят на оперативный учет. Агенту “ВОЗВРАТНАЯ” дано задание уточнить и конкретизировать первичные данные, и установить всех участников

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

“СВУ”, с которыми он был в прошлом связан, их род занятий и местопребывание в настоящее время.

Агент отдела ББ “ГОЛУБ” сообщил о том, что учительница Сумской средней школы № 2.

БРАЖНИК – ВОСКОБОЙНИК Анна Андреевна, 1893 года рождения, уроженка и жительница гор. Сумы, муж ее ВОСКОБОЙНИК в 1937 году репрессирован за к.р. националистическую деятельность – в беседе с ним в присутствии учительниц ЩЕРБАТОВОЙ и ВАСИЛЕВСКОЙ высказывала взгляды к.р. националистического характера, говоря:

“В Западных областях Украины жизнь гораздо лучше, чем здесь. Там бендеровцы борются за самостоятельную Украину, они молодцы и с ними Советская власть ничего не может сделать. Русские не только грабят Украину, но и держат ее голодной. Я думаю, что рано или поздно – Украина будет самостоятельным свободным государством. Вот скоро будут выборы, как было-бы хорошо, если-бы было избрано побольше людей, которые стоят за Самостоятельность Украины”.

На БРАЖНИК – ВОСКОБОЙНИК заведено учетное дело. Агенту “ГОЛУБ” дано задание уточнить и конкретизировать первичные данные, установить все близкие связи БРАЖНИК среди украинских националистов как в прошлом, так и в настоящее время.

Одновременно в целях перепроверки данных агента “ГОЛУБ” подбирается для вербовки другая кандидатура из числа лиц, имеющих прямые подходы к БРАЖНИК (...).

Для оказания практической помощи в заведении учетов, приобретении квалифицированной агентуры, способной вскрыть оуновское подполье – командированы оперработники Отдела ББ в районы: Конотопский, Шосткинский, Глуховский, Ямпольский, Белопольский, Краснопольский, Роменский, Смеловский, Глинский, Синявский и Липово-Долинский.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД СУМ ОБЛ
ПОДПОЛКОВНИК /СОКОЛОВ/
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ББ УМВД СУМ ОБЛ
ПОДПОЛКОВНИК* /ЮСФИН/
“4” января 1947 г.
№ 2/119

Архів УМВС в Сумській області, доповідні записки відділу ББ УНКВС за 1946 рік, спр. 3, том 2, арк. 294 – 299 зв. Копія. Машинопис.

№ 55

Оперативна звітність відділу ББ про дії загонів УПА
на території Сумської області

17 вересня 1947 року*

Записка по "ВЧ" Начальнику УМВС
по Сумській області
тов. Соколову

Не пізніше 3/Х – 47 р. надайте дані про антирадянські прояви:

Терористичні акти, диверсії, розповсюдження антирадянських листівок, прояви націоналістичного бандитизму /скоєних учасниками ОУН та іншими антирадянськими елементами за період з 1/Х – 47 р. по 1/Х – 47 р./

В повідомленнях опишіть кожен випадок антирадянських проявів, вказавши при цьому характер проявів, ким вони скоєні і на якому ґрунті.

№ 8/2095 – СТРОКАЧ –

17/ІХ – 47 р.

Передав: Нестеров.

Прийняла: Буданова.

7 год. 10 хв.

(...) 3. 27 січня 1947 року о 9 год. ранку в с. Ленінське Кролевецького району невідомим зловмисником здійснено замах на вбивство голови колгоспу ім. Жовтневої революції Балабан Івана Матвійовича, 1892 року народження, члена ВКП(б) про якому з-за рогу будинку не доходячи правління колгоспу було здійснено два постріла з обріза. Прийнятими заходами було встановлено, що терористичний акт пробував скоїти колишній "власівець", репатріант, який повернувся з Німеччини в 1946 році і знаходився на нелегальному становищі

Проноза Григорій Васильович, 1922 року народження, уродженець і житель с. Ленінського Кролевецького району Сумської області, безпартійний, під судом і слідством не був.

у котрого при затриманні вилучено обріз російської гвинтівки з трьома бойовими патронами.

Проноза для подальшого слідства був переданий в Кролевецький РВ МДБ.

(...) Бандпрояви, скоєні учасниками банди УПА

В ніч на 20 січня 1947 року бандугрупованням УПА, яке розроблялося по агентурній справі "Бойовики" було здійснено збройний напад на колгосп "Переможець" хутора Зазірського Глухівського району.

Бандити під силою зброї загнали сторожову охорону в землянку, двері якої завалили колодами, а сами зламали замки на колгоспних коморах, забрали 9 центнерів посівної пшениці, запрягли в сани двох колгоспних коней, на яких навантажили пшеницю і зникли на територію Шалигинського району.

2. 11 травня ц.р. біля лісового масиву "Довжик" двома учасниками банди УПА, котрі розробляються по агентурній справі "Бойовики" з гвинтівки СТВ був обстріляний директор Ярославської МТС, Глухівського району, член ВКП(б) Іленко, у якого бандитами було підбито мотоцикл.

* Подано в перекладі з оригіналу – упорядн.

Цими ж злочинцями 31 травня 1947 року о 10 годині ранку по дорозі Путивль – Кочань Путивльського району був пограбований голова колгоспу Калашников Іван Никифорович, у котрого грабіжники забрали партквиток та інші документи, велосипед, чоботи і гроші.

При пограбуванні Калашников бандитами був побитий.

4. В той же день, тобто 31 травня ц.р. ці ж два бандита обстріляли 7 колгоспників з х. Кочань Путивльського району, які прямували до лісу для заготівлі дров.

Оперативною групою відділу ББ та Шалигинського РВ МВС учасники бандугруповання після вчинених ними злочинів 31 травня ц.р. були вбиті /див. нашу доповідну записку за липень місяць 1947 р. № 2/1280 від 31 травня 1947 р./

5. 12 травня 1947 року в с.Озаричі Конотопського району Сумської області групою сприяння МВС в момент здійснення пограбування у колгоспника Ганжі Павла Івановича був затриманий Лузан Микола Якович, 1928 року народження, уродженець с.Озаричі Конотопського району, українець, безпартійний, не судимий, з селян-куркулів, мешкав на окупованій території німцями, котрий в 1945 році був учасником збройної банд групи, яка оперувала на території Конотопського району і в момент ліквідації її втік в Західну Україну, де вступив в банду УПА і в 1947 році прибув до Конотопського району, за завданням командування УПА для вербовки українців в банду УПА і проведення націоналістичної агітації проти радянської влади.

Слідча справа разом з особою арештованого Лузана була передана для подальшого розслідування Конотопському МВ МДБ.

6. На території Кролевецького і Конотопського районів в даний час оперує збройна бандгрупа УПА, котрою скоєно низку пограбувань колгоспів і зареєстровано декілька випадків розповсюдження контрреволюційно-націоналістичних листівок.

10 квітня ц.р. в с.Червоний Ранок Кролевецького району, банд групою в кількості 4-х чоловік, озброєних двома автоматами і пістоletами було скоєно пограбування квартир: голови сільпо члена ВКП(б) Буйвола Івана Архиповича і бригадира і бригадира колгоспу, члена ВКП(б) Дьячек Михайла Олексійовича. Під час пограбування квартири Буйвола бандити вимагали від останнього партійний квиток.

16 квітня 1947 року в с.Добротово, Кролевецького району двома бандитами, озброєними автоматом і пістоletом скоєно пограбування квартири члена ВКП(б) голови сільпо Лося Андрія Григоровича. під час пограбування бандити забрали цінні носильні речі і продукти харчування.

Ними ж в квартирі Лося був виявлений комсомольський квиток на ім'я Лося Віталія Андрійовича, котрий один з бандитів порвав і при цьому у висловив невдоволення на керівників партії і радянського уряду, комуністів і комсомольців.

В ніч на 15 серпня ц.р. два учасника бандугруповання озброєних автоматами здійснили пограбування пасіки, яка належить колгоспу с. Ленінське Кролевецького району, де бандитами було забрано до 60 кг. меду. При пограбуванні сторожам Срібному Івану Яковичу і Балабану Прокопу Петровичу бандити заявили:

“ми не бандити, а люди котрі борються за самостійну Україну. Ми колгоспників не грабуємо а берем тільки в колгоспах, так як все одно усі продукти будуть вивезені жидам і комуністам а колгоспникам нічого не залишиться”.

В ніч на 26 серпня 1947 року в с. Ленінському, Кролевецького району учасниками бандугруповання в кількості 3-х чоловік, озброєних автоматичною зброєю, скоєне збройне пограбування свиноферми, яка належить колгоспу ім. Жовтневої революції, де злочинцями було забране одне поросля.

Під час пограбування бандити зірвали зі стіни два портрети вождів, розірвали їх і спалили в грубі.

Після знищення портретів один з бандитів, витягнув зі своєї сумки контрреволюційну націоналістичну листівку, віддруковану на друкарській машинці і передав її сторожам, котрим при цьому заявив:

“прочитайте самі і передайте людям, хай вони читають і знають, за що ми боремось”.

Всі матеріали на дане бандугруповання передані органам МДБ, однак, заходи з подальшої розробки і ліквідації банд групи Конотопським і Кролевецьким РВ МВС проводяться разом з РВ МДБ.

Антирадянські націоналістичні листівки

1. 11 вересня 1947 року в с. Стрельники, Путивльського району була виявлена приклеєна до воріт двора колгоспниці колгоспу “Октябрь” антирадянська націоналістична листівка такого змісту:

“Товариші. Уже третій рік пішов, як закінчилась війна. Після війни всі чекали гарного життя. Де ж це життя. Останній хліб, який є в колгоспі забирають і залишають селянина без хліба. Хто в цьому винуватий. Жиди. Що будете їсти весною. Гнилу картоплю. Та і його не буде. Місцева влада в цьому не винувата, вона виконує розпорядження згори. Місцеві комуністи не мають ніякого значення, це просто віслюки, це знаряддя в руках жидів.

Товариші, женіть різних уповноважених з району, не давайте хліба, бийте їх із-за рогу, щоб вони відчули, що селянин незадоволений ними.

Наш лозунг: геть колгоспи і жидів зі складу уряду.

ВОЛЯ”

2. У вересні місяці 1947 року на території колгоспу ім. Комінтерна, с. Тур`я Миропільського району на ім`я голови колгоспу Коробець виявлено листа антирадянського змісту:

“(…) якщо голова колгоспу здає весь хліб державі, то він буде убитий.”

Також одержані аналогічні листи на ім`я Секретаря Миропільського РК КП(б)У тов. Павлюченка з погрозою вбити його за те, що він вимагає дисципліну і на ім`я полевода колгоспу ім. Молотова Щецинського, що він якщо буде вимагати дисципліни, то його “сплять і відрубують голову.”

Автори анонімних листів не встановлені. Всі отримані листи передані Миропільському РВ МДБ.

3. 3 липня 1947 року на території колгоспу “Червона Зірка” Бобринської сільради Улянівського району дільничим уповноваженим РВ МВС Дибенком виявлено анонімного листа на ім`я полевода колгоспу “Червона Зірка” – Дрозда Павла Гордійовича з погрозою, що, якщо він буде забороняти розкрадати хліб з токів колгоспу, то буде вбитий, і на ім`я уповноваженого обкому КП(б)У

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

Котельникова Андрія Тимофійовича, щоб він виїхав до м.Суми інакше також буде вбитий.

Автори цих анонімних листів поки-що не встановлені.

Анонімні листи для подальшого розслідування і встановлення авторів передані до РВ МДБ.

4. 2 березня 1947 року в селі Березівка Липово-Долинського району на воротах двору Баглая Василя Денисовича була виявлена контрреволюційна націоналістична листівка, написана від руки, зміст:

“/УО – НП/ Робітники і селяни для чого вам потрібна ця мучительна влада, адже зараз відбувається всенародний голод, колгоспники пухнуть і помирають від голоду. Це самі бачите, Вас мучать податками, з вас витягують останні жили, щоб не сталося треба скинути радянську владу і знищити її підлабунників. Товариші... приєднуйтеся до партії націоналістів. Будемо битися разом проти радянської влади, повалення комуні – це життя і воля.”

Листівка направлена Липово-Долинському РВ МДБ для подальшого розслідування.

5. 10 квітня 1947 року в с. Журавка, Ямпільського району на квартиру Мірошниченка Тимофія Саведійовича невідомим хлопчиком був принесений пакет, в якому знаходилось бойове завдання № 17 змісту:

“Півн. Штаба визвольних підпільних військ іменем національного комітету України Вам наказує здійснити напад на зв'язок Ямпільського району і все знищити, група з 7 чоловік с. Журавки”.

Хлопчик зник.

11 квітня 1947 року в с. Дорошенка, Ямпільського району жителькою села Юрасівка, Ямпільського району Фіненко Катериною Олександрівною був вручений пакет з бойовим завданням № 17 гр. Іванову Петру Івановичу, 1928 року народження, батько котрого служив у власівській армії, в бойовому завданні було вказано: “група з 7 чоловік місцевих жителів повинна напасти на базу Райспоживспілки, взяти документи, печатки, штампки”.

Фіненко Катерина Олександрівна, яка доставила пакет була затримана начальником Ямпільського РВ МВС, котра на допиті показала, що їй пакет був вручений Демонським Юхимом Несторовичем, котрий прагне організувати націоналістичну підпільну організацію”.

Слідство по даній справі вів Ямпільський РВ МДБ.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛІННЯ МВС
СУМ. ОБЛ. – ПІДПОЛКОВНИК /КІСТІРЄВ/
ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА ВІДДІЛУ ББ УМВС СУМ. ОБЛ.
МАЙОР /МАКСИМЕНКО/.”

Архів УМВС в Сумській області, оперативна звітність відділу ББ за 1947 рік, спр. 1, арк. 294 – 299 зв. Оригінал. Рукопис.

**Дописано рукою: організація розкрита, учасники її арештовані – у порядку.*

Доповідна міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача міністру внутрішніх справ СРСР С. Круглову про антирадянську діяльність оунівського підпілля в 1947 році на території східних областей УРСР

Кінець жовтня 1947 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
СОЮЗА ССР
ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИКУ
Товарищу КРУГЛОВУ С.Н.

СООБЩЕНИЕ

Об антисоветских проявлениях на территории восточных областей Украинской ССР.

По учетным данным Министерства Внутренних Дел, на территории восточных областей Украинской ССР за последнее время значительно активизировалась деятельность антисоветских элементов.

Всего за три квартала 1947 года учтено 266 открытых антисоветских проявлений, из них:

- В I квартале – 54 случая
- Во II квартале – 85 случаев
- В III квартале – 127

Обращает на себя внимание рост таких особо опасных форм антисоветских проявлений, как террористические акты против партийно-советского актива села...

За период с 1 января по 25 октября 1947 года, на территории восточных областей учтено 111 случаев проявлений банд ОУН, в том числе:

- В I квартале – 17 случая
- Во II квартале – 34 случаев
- В III квартале – 48
- И за период с 1 по 25 октября 12 случаев.

По своему характеру, проявления оуновских банд выражались в следующем:

- Распространение националистических листовок – 50 случаев.
- Налеты на сельские советы – 8 случаев.
- Налеты на колхозы – 27
- Налеты на государственные учреждения и предприятия 9
- Поджеги колхозов – 4
- Террористических актов – 13
- При налетах, бандитами ОУН убито и ранено 13 человек, в том числе:

	Убито	Ранено
Председателей колхозов	3	-
Председателей сельсовет (ов)	1	-
Сельских активистов	1	-

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

Работников различных учреждений и предприятий	2	2
КОЛХОЗНИКОВ	-	1
Прочих граждан	3	-

За указанный период времени больше всего проявлений банд отмечено в областях:

Каменец-Подольской – 55 проявлений

Винницкой – 32 проявления

Киевской – 16 проявлений

Сумской – 8

Во всех случаях антисоветских проявлений и налетов бандитов ОУН органы МВД принимали активные меры розыска и задержания преступников.

По существу нами информировано Министерство Государственной Безопасности УССР.

МИНИСТР ВНУТРЕННИХ

ДЕЛ УКРАИНСКОЙ ССР ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ Т. СТРОКАЧ

"" ОКТЯБРЯ 1947 г.

№

г. Киев

Сергійчук В. Український здви́г: Наддніпрянщина. 1941 – 1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – с.620 – 622.

№ 57

З протоколу допиту звинуваченого Валіновського Івана Матвійовича

21 листопада 1947 року

(...) Вопрос: Какою связь Вы поддерживали с бандитами УПА в Кролевецком районе?

Ответ: Связь с бандитами УПА, когда я прибыл из города Рудки в Кролевецком районе ни какой не поддерживал и таковых ни кого не знал и не знаю.

Вопрос: Вы говорите не правду, связь с бандитами УПА вы в Кролевецком районе поддерживали, требую по этому вопросу рассказать правду?

Ответ: Заявляю вторично, что ни когда связи с бандитами УПА я не поддерживал следовательно ни каких показаний по этому вопросу дать немогу.

Вопрос: Расскажите, каким порядком бандитам УПА Вы передавали ОУНовские листовки привезенные из гор. Рудки ?

Ответ: Ни когда я ОУНовских листовок бандитам УПА не передавал и не давал такого задания ни кому.

Вопрос: Уточните сколько Вами было привезено из гор. Рудки ОУНовских листовок изготовленных типографическим способом и на пишущей машинке?

Ответ: Из города Рудки, Дрогобичской области мною было привезено как я показывал ранее 7 штук ОУНовских листовок из них четыре листовки изготовленные типографским способом и три листовки отпечатанные на пишущей машинке.

Протокол допроса мне прочитали. Записан с моих слов правильно.
Допрос закончен в 1 час 10 минут 27-го ноября 1947года.

Допросил: Ст. следователь След. Отд.
Ст. лейтенант Пименов

ДАСО. ФР.7641, оп.2, спр.11, арк.119 зв. Копія. Машинопис.

№ 58

Донесення Конотопського міського відділу МВС про наліт групи УПА
на торфорозробку с.Бочки Конотопського району

2 грудня 1947 року

Секретно
СЕКРЕТАРЮ КОНОТОПСКОГО
РК КП/Б/ У ТОВ. МАШАЙ

гор. Конотоп.

СПЕЦ-СООБЩЕНИЕ

В дополнение к нашей телефонограмме от 30.11.47 года сообщаем, что на расстоянии 3-х клм. от села Бочки, Конотопского района в лесу расположен двор и хозяйство Бочечанской Торфразработки.

29.11.47 года в этом дворе на ночь остались сторож двора –

Артеменко Федор Данилович, 1915 года рождения, беспартийный, уроженец села Бочки, Конотопского района

и машинист – ГЛУХОВЦЕВ Алексей Николаевич, 1919 года рождения, член ВЛКСМ, уроженец г. Путивль, Сумской области.

Примерно в 19 часов этого числа сторож АРТЕМЕНКО с винтовкой которая у него находилась на вооружении из квартиры вышел во двор, проверить, не случилось – ли во дворе чего-либо, подошел к двери конюшни, проверить заперта ли дверь, в это время неизвестно кто за ствол винтовки схватил руками, АРТЕМЕНКО начал обворачиваться, посмотреть, кто стоит сзади, тут же ему был нанесен удар чем-то в левое плечо от которого он упал, лежа на земле он увидел, что перед ним стоит неизвестный мужчина –

Выше среднего роста, одет в шинель офицерского покроя, английского сукна, в фуражке зеленого цвета со звездочкой, в черных брюках гражданского покроя, в сапогах, лицо белое, черные маленькие усы, разговор украинский,

который над головой АРТЕМЕНКО держал пистолет “ТТ”, а на шее у него висел автомат.

Этот неизвестный у АРТЕМЕНКО забрал винтовку, вынул из нее затвор, положил к себе в карман, патроны находившиеся в винтовке разбросал, после чего винтовку повесил себе на плечо, потом АРТЕМЕНКО предложил подняться, при этом произнес слова: “Эх ты сволоч против кого ты поднимаешь оружие, ты знаешь Бендери, иди вперед в квартиру”, и АРТЕМЕНКО повел неизвестного в свою квартиру.

С квартиры АРТЕМЕНКО неизвестный повел в квартиру ГЛУХОВЦЕВА А.П., когда неизвестный и АРТЕМЕНКО вошли в квартиру ГЛУХОВЦЕВА, у последнего неизвестный спросил где помещается бухгалтерия и тут же произнес слова: “Вы не беспокойтесь, Бендеры людей не бьют, а бьют коммунистов”. С этим по предложению неизвестного АРТЕМЕНКО и ГЛУХОВЦЕВ ушли с квартиры и с ними неизвестный.

Когда они вышли во двор, неизвестный предложил им вести его к кладовке, подошли к окну кладовой, ГЛУХОВЦЕВ, АРТЕМЕНКО и неизвестный, последний предложил ГЛУХОВЦЕВУ и АРТЕМЕНКО разбить окно что они и сделали, после чего неизвестный ГЛУХОВЦЕВА и АРТЕМЕНКО послал в кладовую., а за ними полез и сам, в кладовой неизвестный совершил ограбление, при котором взял:

Сахара песка.....24 кгр.
Мануфактуры ситца...76 метров.
Туфли мужские.....2 пары
Мужские брюки х/б...4 шт.
Мужскую фуфайку.....1 шт.
Рыба треска...4кгр.
Мыла хозяйственного..40 кусков
Носков мужских...1 пара
Одеял зимних байковых...10 шт.
Занавесок на окна х/б...12 шт.
Патефон новый...1 шт.
Занавесок на окна больших...18 шт.
Скатертей красных.....2шт.

Потом неизвестный АРТЕМЕНКО и ГЛУХОВЦЕВА повел в контору, здесь он на столе Директора Торфразборки взял книгу Краткий курс истории ВКП/б/ изорвал ее и бросил на пол, в этом же кабинете прострелил одним выстрелом из пистолета “ТТ” в области лица портрет товарища СТАЛИНА, сделанный на полотне, потом этот портрет в 4-х местах изрезал ножом, изорвал и разбросал по полу разную политическую литературу находившуюся в кабинете.

После этого неизвестный бандит вместе с ГЛУХОВЦЕВЫМ и АРТЕМЕНКО перешли в комнату, где расположена бухгалтерия, здесь бандит изорвал портреты товарища ЖУКОВА – 1, товарища БЕРИЯ 2, товарища ШВЕРНИКА – 2, товарища МОЛОТОВА – 2, стенную газету и 7 штук разных плакатов, все изорванное бросил на пол и потоптал ногами.

Потом неизвестный вместе с АРТЕМЕНКО и ГЛУХОВЦЕВЫМ по предложении и угрозам неизвестного, пошли в кладовую, где хранится горючее, здесь неизвестный взял ведро керосина, все свои следы облил этим керосином, в том числе и в конторе облил все керосином.

После чего бандит подошел вместе с АРТЕМЕНКО и ГЛУХОВЦЕВЫМ к конюшне, где взял самую лучшую лошадь, заседлал ее, живот и ноги лошади облил керосином сел на нее верхом, предложил ГЛУХОВЦЕВУ и АРТЕМЕНКО подать ему награбленное, в том числе и винтовку АРТЕМЕНКО, они это сделали и бандит уехал неизвестно куда, приказав АРТЕМЕНКО и ГЛУХОВЦЕВУ никому не заявлять иначе они будут уничтожены.

Выездом лично на место происшествия с опергруппой, путем допроса рабочего Торфразработки ЛАВРИНЕНКО Михаила Владимировича, 1929 года рождения, беспартийный, уроженец и житель села Бочки, Конотопского района установлено, что он ЛАВРИНЕНКО 29.10.47 г. примерно в 18 часов возвращаясь из работы домой в село Бочки, недоходя до села четверти клм., его встретил бандит в лесу на дороге с автоматом на шее и предложил ЛАВРИНЕНКО вести его на Торфразработку, пригрозив оружием, ЛАВРИНЕНКО предложение этого бандита выполнил, привел на Торфразработку его, в пути следования бандит подробно расспросил ЛАВРИНЕНКО об обстановке на Торфразработке, причем особенно интересовался бухгалтером Торфразработки ОМЕЛЬЧЕНКО, спрашивал о нем как он живет, какие у него взаимоотношения с директором Торфразработки.

ОМЕЛЬЧЕНКО по образованию учитель, в период оккупации жил в селе Бочках, а с приходом Советской армии в село Бочки в 1943 году, объявил себя партизаном, но в результате проверки установлено, что партизаном он никогда не был, в 1944 году нами разрабатывался как националист, потом в 1947 году в марте месяце материалы на него нами переданы в Конотопское ГО МГБ для дальнейшей разработки.

По показаниям ГЛУХОВЦЕВА А.П. установлено, что бандитов было трое, все вооружены автоматами, но из них два все время находились на охране и близко во двор не заходили.

НАЧАЛЬНИК КОНОТОПСКОГО ГО МВД
Майор* /ПИСАРЕНКО/

№ 1247
2 декабря 1947 г.

ДАСО. ФР.42, оп.1, спр.272, арк.103 – 104. Оригинал. Машинопис.

№ 59

Постанова про розслідування обставин розповсюдження листівок ОУН
в Конотопському і Крелевецькому районах

4 грудня 1947 року

“УТВЕРЖДАЮ”
ЗАМ НАЧ УПРАВЛЕНИЯ МГБ
СУМ ОБЛ
Подполковник
/МОЛЬ/
“4” декабря 1947 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

/с продлением срока ведения следствия
и содержания под стражей/
гор. Сумы 3 декабря 1947 года.

Я, Ст. следователь Следототдела УМГБ по Сумской области – ст. лейтенант ПИМЕНОВ, рассмотрев материалы следственного дела № 3113 по обвинению СУХОВЕЙ Дениса Прохоровича 1907 года рождения, уроженца и жителя с. Любитово Конотопского района, Сумской области, украинца, гр-на СССР, беспартийного, грамотного, не судимого, в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54-1 “а”, 54-10 ч. II и 54-II УК УССР.

НАШЕЛ:

9-го сентября 1947 года Управлением МГБ по Сумской области, как участник ОУН и распространитель контрреволюционных националистических листовок был арестован житель села Любитово, Конотопского района, Сумской области – СУХОВЕЙ Денис Прохорович.

Следствием по делу установлено, что СУХОВЕЙ в августе 1947 года установил связь с украинским националистом, прибывшим из Дрогобычской области ВАЛИНОВСКИМ Иваном Матвеевичем, получил от него указанные выше ОУНовские листовки с заданием распространять их среди населения.

Выполняя это задание, СУХОВЕЙ давал читать листовки жителю села Любитово ПОДОБРЕЙ И.М. и другим.

На следствии СУХОВЕЙ дал признательное показание о своих связях с ВАЛИНОВСКИМ и распространении по его заседанию националистических листовок.

На основании этих данных Управлением МГБ по Сумской области по этому же делу 6-го ноября 1947 года был арестован ВАЛИНОВСКИЙ И.М., который на очной ставке с обв. СУХОВЕЙ признал, что он из гор. Рудки, Дрогобычской области прибыл по заданию ОУН с целью подбора кадров для вовлечения в контрреволюционную “Организацию Украинских националистов” для чего получил националистические листовки.

Учитывая, что ВАЛИНОВСКИЙ И.М. о своей контрреволюционной националистической деятельности рассказал на следствии не все, в частности скрыл

вает свою связь с действующей в Кролевецком и Конотопском районах бандой УПА и что в связи с этим по делу необходимо провести ряд оперативно-следственных действий, как-то:

1. Допросить свидетелей о его связях по Кролевецкому району.
2. Проверить националистическую деятельность ВАЛИНОВСКОГО за время его проживания в Дрогобической области;
3. Заполучить данные о проживающем в гор. Рудки Дрогобической области КРИНИЦКОМ, который вовлек ВАЛИНОВСКОГО в ОУН, затем произвести арест КРИНИЦКОГО.
4. Продолжать допрос обв. ВАЛИНОВСКОГО, – а срок следствия в отношении СУХОВЕЙ Д.П. и содержания его под стражей истекает 9-го декабря 1947 года, поэтому руководствуясь ст.ст. 113 и 157 УПК УССР, –
ПОСТАНОВИЛ:

Через Военного Прокурора в/МВД Сумской области возбудить ходатайство перед военным Прокурором войск МВД СССР о продлении срока ведения и содержания обвиняемого СУХОВЕЙ Дениса Прохоровича под стражей сроком на один месяц, т.е. до 9-го января 1948 года.

Ходатайство возбуждается вторично.

СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА МГБ СУМ ОБЛ
Старший лейтенант /ПИМЕНОВ/

“СОГЛАСНЫ” – НАЧ I ОТД СЛЕДОТДЕЛА УМГ СУМ ОБЛ
Майор /ПАРХОМЕНКО/.

НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА МГБ СУМ ОБЛ
Майор /РУДОЙ/.*

ДАСО. ФР.7641, оп.2, спр.11, арк.162 – 162 зв. Копія. Машинопис.

*Дописано чорнилом: “Ходатайство УМГБ Сум.обл., о продлении срока следствия по делу Суховея до 9 января 1948 года поддерживаю.
За воен Прокурор УМВД Сум обл. майор юстиции [підпис]
(Ординат)”.

№ 60

**Постанова про залучення речових доказів
до слідчої справи на Суховія Д.П.**

25 грудня 1947 року

“УТВЕРЖДАЮ”
НАЧ. СЛЕДОТДЕЛА УМГБ СУМ
Майор-
/РУДОЙ/.
25 декабря 1947 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

/О приобщении вещественных доказательств к следделу./
гор. Сумы 25 декабря 1947 года.

Я, Ст. следователь Следственного Отдела УМГБ по Сумской области – старший лейтенант ПИМЕНОВ, рассмотрев материалы следственного дела № 3113 по обвинению СУХОВЕЙ Дениса Прохоровича, 1907 года рождения, уроженца и жителя с. Алтыновки, Конотопского ра-на, Сумской области, украинца, гр-н ССР, беспартийного, грамотного, со слов не судимого, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54-І “а”, 54-10 ч.2, 54-11 УК УССР.-

НАШЕЛ:

В момент ареста и обыска у обвиняемого Суховей Дениса Прохоровича были обнаружены и изъятые две Оуновских листовки одна из коих изготовлена типографским способом, а другая на пишущей машинке.

Учитывая, что эти листовки являются вещественным доказательством по делу обвиняемого СУХОВЕЙ и изобличают его в принадлежности к ОУН, поэтому руководствуясь ст.67 УПК УССР.-

ПОСТАНОВИЛ:

Изъять при аресте обвиняемого Суховей Д.П. две контрреволюционных националистических листовки приобщить к следделу, как вещественное доказательство

СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УМГБ СУМ ОБЛ
Старший лейтенант /ПИМЕНОВ/.

ДАСО. ФР.7641, оп.2, спр.11, арк.162 – 162 зв. Копія. Машинопис.

№ 61

**Повідомлення про вбивство оунівською боївкою співробітника
Управління МДБ у Сумській області старшого лейтенанта Руденка
Після 15 січня 1948 року**

Убийство сотрудника УМГБ
Сумская область.

15-го января с/г для ликвидации оперирующей банды ОУН в Конотопский и Кролевецкий районы выехала оперативная группа под руководством и.о. начальника Управления МГБ подполковника Разумова.

Получив данные о том, что бандиты – братья Лузаны – находятся в доме жителя села Бочек Очкурова, на место был направлен заместитель начальника отделения 2 отдела УМГБ ст. лейтенант Руденко и три человека совпартактива.

Руденко, прибыв в село Бочки, произвел обыск квартиры Очкурова и, не обнаружив бандитов, полез на чердак, но был убит на лестнице двумя выстрелами.

Убийцы сошли с чердака, забрали пистолет, принадлежавший Руденко, обстреляли находившихся в доме участников оперативной группы и скрылись.

Задержанный Очкуров показал, что на чердаке его дома скрывался бандит ОУН Лузан А.Л. со своей сожительницей Суховей М.Е., также находящейся на нелегальном положении.

Розыск бандитов ведет оперативная группа УМВД и УМГБ.

Сергіійчук В. Український здви́г: Наддніпрянщина. 1941 – 1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – с.653 – 654.

№ 62

**Повідомлення про ліквідацію боївки УПА на території Кролевецького
району Сумської та Коропського району Чернігівської областей
8 березня 1948 року**

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ КОНОТОПСКОГО
РАЙКОМА КП/б/У
Тов. ИВАНИЦЕ
гор. Конотоп.

И Н Ф О Р М А Ц И Я

Конотопский горотдел МГБ на днях вскрыл и ликвидировал крупную бендеровскую банду во главе КОБЗАРЕВЫХ и ЛУЗАНОВЫХ, которая на территории ряда районов Сумской и Черниговской областей занималась террорами над партийным и советским активом и вооруженным ограблением касс в сельсоветах и колхозах Кролевецкого и Коропского районов, вооруженными налетами на скотофермы колхозов и Бочанской торфоразработки с целью ограбления.

Причем во время налетов на культурные объекты как-то: клубы и ленуголки

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

конторы колхозов и сельсоветов, уничтожали портреты руководителей партии и советского правительства и революционные плакаты, а в с.Бочки во время налета на торфоразработку бандит ЛУЗАН Александр (ныне нами уничтожен вовремя операции) из огнестрельного оружия стрелял в портреты руководителей партии и советского правительства, все портреты сорвал со стен и топтал ногами, а затем ограбил склад торфоразработки, забрал около 70 метр. мануфактуры и др. предметы, взял лошадь и скрылся.

Также эти бандиты занимались распространением к.р. националистических листовок в селе Любитово, нашего района и Ленинское, Кролевецкого района.

В момент ликвидации названной банды, нами установлено, что паспортный стол Конотопского ГО МВД занимался выдачей паспортов бандитам.

Так например, выданы паспорта:

1. СУХОВЕЙ Марии, сожительнице главаря банды ЛУЗАН Александра, выдан на чужую фамилию на имя ГУБЕНКО Валентины, этот паспорт нами изъят у бандита ЛУЗАНА Александра, во время проведения чекистской операции в ночь на 12.II с.г.*

2. Активному бандиту-бендеровцу, б/полицейскому ЛУЗАНУ Ивану Петровичу, на имя БОЙКО Иван Васильевич, благодаря чему последний скрылся неизвестно куда, нами розыскивается.

3. Так-же выдан паспорт нелегалу ШЕВЧЕНКО Михаилу Семеновичу, б/полицейскому на чужую фамилию ЛИТОВЧЕНКО Даниила Аббакумовича.

Характерно то, что зав. паспортным столом тов. АНУФРИЕВУ гражданкой МЕДВЕДЕВОЙ было заявлено, что они неправильно выдали паспорт, это подтверждается тем, что его год рождения проставленный на паспорте не соответствовал фотокарточки и его физиономии.

В Паспорте было проставлено год рождения 1884, а на фотокарточке значительно моложе. Нами в процессе проверки, а затем при аресте этого нелегала было установлено, что он рождения 1907 и не ЛИТОВЧЕНКО Даниил Аббакумович, как указано в паспорте, а ШЕВЧЕНКО Михаил Семенович.

Выдачей паспортов бандитам занимались зав. паспортным столом милиции тов. АНУФРИЕВ /член ВКП/б// и секретарь первичной парт. организации /и паспортистка ДРОЗДОВА Таисия, б/партийная.

О чем сообщаю на ваше усмотрение.

НАЧАЛЬНИК КОНОТОПСКОГО ГО МГБ

Подполковник.**

(Онищенко)

“8” марта 1948 года.

№ 800

гор. Конотоп.

мз.

ДАСО. ФР.42, оп.1, спр.302, арк.25-26. Оригінал. Машинопис.

**Дописано чорнилом: “а они арестована в схроне скрывалась” — упорядн.
”Підпис*

№ 63

Доповідна записка Конотопського відділу МВС
про діяльність націоналістично налаштованих громадян
на території Конотопського району

2 листопада 1948 року

СЕКРЕТАРЮ КОНОТОПСЬКОГО

РК КП/б/У

тов. ІВАНИЦЯ

гор. Конотоп

ДОКЛАДНА ЗАПИСКА

В 1948 году несколько месяцев в Поповском сельском совете работал в качестве счетовода житель села Поповка ИСКРА Алексей Артемович, член ВКП/б/, в конце октября 1948 года он неизвестно где дел свой партийный билет, не установлено по каким причинам ИСКРА с должности счетовода сельсовета снят, но по предложению предсельсовета т. СИБЕР он принят Конотопским Райсоюзом на должность продавца Поповского сельмага.

ИСКРА А.А. как нами установлено является близким родственником СУПРУН Тимофея Васильевича и Григория Васильевича, которые в феврале месяце 1946 года совершили убийство в хуторе Тулушка в своем доме пяти человек работников Бахмачского РО МВД, Черниговской области, после чего скрылся и в данное время неизвестно где находятся.

Не исключена возможность, что братья СУПРУН Тимофей и СУПРУН Григорий уехали в Западную Украину, где вступили в банду УПА, так как СУПРУН Григорий в период оккупации немецкими захватчиками с. Поповки, проживал в хут. Тулушки, Поповского Сельсовета и служил добровольно казаком в украинской националистической армии. О том, что ИСКРА А.А. является близким родственником бандитов братьев СУПРУНОВЫХ т. СИБЕР хорошо знает, однако несмотря на это настоял на том, чтобы ИСКРА был продавцом магазина.

Со своей стороны считаем нецелесообразным ИСКРУ А.А. использовать на работе продавца магазина, так как может быть ограблен магазин этими же СУПРУНАМИ при появлении их в Поповка при содействии ИСКРЫ А.А.

В период немецкой оккупации в селе Мельня Конотопского района проживал гр-н КУЗНЕЦОВ Федор Федорович, 1924 года рожд. И добровольно служил казаком в Украинской националистической армии, в 1943 году при изгнании немецких войск из территории Украины бежал с немцами и в 1945 году прибыл в село Мельня как репатриант.

За службу казаком в Украинской националистической армии КУЗНЕЦОВ нами был привлечен к ответственности и выслан на спецпоселение в Краснобакинский район, Горьковской области сроком на 6 лет откуда в начале 1947 года бежал и прибыл обратно в с. Мельня.

В 1947 году КУЗНЕЦОВ был принят членом ВЛКСМ, а потом избран секретарем комсомольской организации села Мельня и назначен на должность Зав. сепаратным пунктом О КУЗНЕЦОВЕ все это хорошо знали члены партии т.т. МАКУХ, РАЗЗУВАН, однако он продолжал быть секретарем и Зав. сепаратным пунктом.

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

В октябре месяце 1948 года нами на КУЗНЕЦОВА из Краснобакинского РО МВД Горьковской области были получены материалы о побеге его с места обязательного поселения на основании которых он привлечен к ответственности по ст. 78 ч. III. УК УССР.

В селе М-Самбор, Конотопского района в период немецкой оккупации проживал гр-н УШКАЛО Николай Кузьмич, 1916 года рождения и служил казаком в украинской националистической армии.

При изгнании немецких войск с территории Украины бежал вместе с ними, а в 1945 году прибыл в с. М-Самбор как репатриант.

За службу казаком в украинской националистической армии УШКАЛО был привлечен к ответственности и выслан на спецпоселение в Козеловский район, Молотовской области сроком на 6 лет, откуда в 1947 году бежал, прибыл в село М-Самбор, через некоторое время поступил учителем в железно-дорожную школу размещенную в селе Подлипное, где учительствует до настоящего времени.

По отношению УШКАЛО просим пока не принимать никаких мер с Вашей стороны, так как мы на него затребовали материалы с места побега и будем привлекать его к ответственности и об этом Вам сообщим дополнительно, о чем ставим вас в известность.

НАЧАЛЬНИК КОНОТОПСКОГО МВД
Майор /ПИСАРЕНКО/
НАЧ ОББ КОНОТОПСКОГО МВД
ст. лейтенант * /КОМАРОВ/
№ 4821/1
2 ноября 1948 г. исп. Комаров
мп.

ДАСО. ФР.42, оп.1, спр.302, арк.121-121 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 64

**Повідомлення Конотопського міського відділу МДБ
про діяльність боївки УПА на території
Конотопського і Кролевецького районів за 1948 рік**

Без дати

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ КОНОТОПСКОГО
РАЙКОМА КП/б/У
Тов. ИВАНИЦЕ
гор. Конотоп.

СПЕЦ. СООБЩЕНИЕ

Конотопский ГО МГБ располагает достаточными материалами о том, что секретарь парторганизации села Озаричи ХОМЕНКО притупили политическую бдительность, связались с классово-чуждыми элементом села – немецкими пособниками, ворами, кулацким элементом и прочими и творят безобразия в

селе; тем самым потеряв свой авторитет в лице колхозников и партийного актива.

Так в июле месяце 1947 года в с.Озаричи был убит председатель колхоза “ЧЕРВОНЫЙ СКОТОВОД” ГРУША Алексей Васильевич. По делу указанного террорестического акта нами были арестованы 3 террориста, как – то: ЯКУТ, ФЕДЧЕНКО М., и КИРЕЙ Ф.

(...) Террористы: ФЕДЧЕНКО, и ЯКУТ осуждены военным трибуналом к 25 годам лишения свободы, КИРЕЙ к 10 ГОДАМ л/с, (...)

На территории Конотопского и Кролевецкого районов продолжительное время действовала террористическая банда УПА, основным кублом этой банды являлось с. Озаричи, так как в селе Озаричи проживали и скрывались главари банды УПА братья ЛУЗАНЫ.

При ликвидации указанной банды органами МГБ, секретарь парторганизации тов. КЛИМЕНКО и пред. сельисполкома, член ВКП/б/ тов. ХОМЕНКО органам государственной безопасности никакой помощи не оказали, а на оборот препятствовали в ликвидации последней.

Так в феврале месяце 1948 года сотрудник ГО МГБ тов. ГОЛОБОРОДЬКО выполняя в с. Озаричи важное, боевое оперативное задание по ликвидации банды УПА и когда обратился к члену ВКП/б/ тов. ХОМЕНКО, чтобы последний оказал помощь в транспорте и переброске его через разлив воды /канавы/, так как перейти было невозможно. На просьбу тов. ГОЛОБОРОДЬКО ХОМЕНКО не обратил ни какого внимания, ушел в свой дом и лег спать и только лишь сами колхозники организовали переправу тов. ГОЛОБОРОДЬКО, смог выполнить оперативное задание. (...)

В связи с ликвидацией банды УПА и их пособников, а вместе с тем и очисткой села Озаричи от враждебно – чуждого элемента, ГО МГБ просит Вас принять меры к оздоровлению партийной организации села и сделать вывод в отношении указанных коммунистов.

НАЧАЛЬНИК КОНОТОПСКОГО ГО МГБ
Подполковник* (Онищенко)

ДАСО. ФР.42, оп.1, спр.302, арк.52-53. Оригінал. Машинопис.

№ 65

З протоколу допиту свідка

Пишного Федора Івановича старшим уповноваженим
УКДБ в Турківському районі Дрогобичської області
ст. лейтенантом Іллюшиним

село Лимна 23 серпня 1956 року

(...) Вопрос: Где находятся отец и братья Голотяк Ильи Алексеевича?

Ответ: отец Голотяк Ильи, Голотяк Алексей отчество не помню в 1946 или 1947 году выселен в отдаленные области СССР и там умер. Брат – Голотяк Николай Алексеевич в 1939 году убит польскими солдатами за то, что он с ору-

Частина I. Документи про діяльність ОУН-УПА на території Сумщини

жием в руках вел вооруженную борьбу против польского государства за создание “Самостоятельной Украины”.

Второй брат Голотяк Василий Алексеевич в период немецкой оккупации служил в немецкой дивизии “СС” – “Галичина”, а в 1944 году с приходом частей Советской армии на территорию Турковского района, он каким-то образом оказался дома и был призван на службу в Советскую Армию, оттуда дезертировав, пришел домой в село Жукотин и в скорости ушел в банду ОУН, где был убит солдатами Советской Армии.

ДАСО. ФР. 7641, оп.1, спр.399, арк.118. Копія. Машинопис.

№ 66

Довідка начальника 4 управління МВС УРСР полковника Сараєва про стан боротьби з учасниками оунівського підпілля у східних областях УРСР

8 жовтня 1953 року

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ
ДЕЛ УСССР
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СПРАВКА

о состоянии борьбы с участниками оуновского подполья на территории восточных областей Украинской ССР по состоянию на 1 октября 1953 г.

Из имеющихся (...) материалов и показаний захваченных бандитов известно, что оуновские главарь, рассчитывая на скорое возникновение войны между американо-английским агрессивным блоком и СССР, предпринимают усиленные попытки к сохранению остатков бандитских кадров. (...)

Общее состояние чекистской работы по борьбе с участниками оуновского подполья в разрезе областей характеризуется следующими данными:

Наименование областей	Взято на учет ВСЕГО	По линии ОУН Вт.ч. в 1953 г.	(...) Арестовано по линии ОУН в 1953 г.
Аппарат МВД УССР	191	7	5
Винницкая	230	16	7
Ворошиловградская	156	15	1
Днепропетровская	584	30	10
Житомирская	333	21	14
Запорожская	166	-	-
Измаильская	19	-	-
К-Подольская	298	14	7
Киевская	991	30	4
Кировоградская	197	15	1
Николаевская	245	23	3
Одесская	207	12	4
Полтавская	338	11	5
Сталинская	370	23	5
Сумская	98	12	2

ОУН-УПА на Сумщині

Харьковская	257	18	1
Черниговская	161	4	1
Херсонская	173	19	8
ВСЕГО:	5014	270	79

В настоящее время органами МВД вскрыто (...) 12 оуновских групп с общим количеством в них 69 участников, в том числе по областям:

Сталинская область	3 группы	11 участников
Запорожская	2	22 участника
Ворошиловградская	3	14 участников
Николаевская	2	15
Херсонская	1 группа	2
Одесская	1	5

(...) В г. Ахтырка Сумской области проживает МЕШКО Иван, работающий механиком на обувной фабрике.

Отец и брат МЕШКО в 1920 году за участие в политбандах расстреляны органами ВЧК, а сестра – МЕШКО Ксения в 1946 году за антисоветскую деятельность осуждена к 10 годам ИТЛ.

В период немецкой оккупации МЕШКО неоднократно задерживался немецкими карательными органами, но каждый раз при сомнительных обстоятельствах из-под стражи освобождался.

МЕШКО поддерживал связь со своими родственниками, проживавшими в период немецкой оккупации:

сестрой – МЕШКО Екатериной, активной украинской националисткой – женой члена центрального “провода” ОУН ЛОГУША, которая в настоящее время вместе с мужем находится за кордоном;

сестрой – ХУДЕЙКО Верой, являющейся содержательницей явочной квартиры т.н. Южного краевого “провода” ОУН (осуждена в 1946 г.);

мужем сестры – Худейко Михаилом, активным участником ОУН (осужден вместе с сыном в 1944 году).

В 1943 году МЕШКО выезжал в Германию, откуда в порядке репатриации прибыл в 1945 году.

Имеющиеся в его репатриационном деле материалы характеризуют МЕШКО как украинского националиста, проводившего в американской зоне оккупации Германии антисоветскую агитацию среди граждан СССР за невозвращение на Родину.

В настоящее время МЕШКО, в осторожной форме, высказывает среди своего близкого окружения антисоветские измышления, однако ведет себя весьма настороженно. (...)

Сергійчук В. Український здви́г: Наддніпрянина. 1941 – 1955. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – с.750 – 760.

№ 67

**Текст присяги підпільної організації
в с.Русанівка Липово-Долинського району**

Без дати

Липоводолинський район, с. Русанівка, 1966 р.

Українська національна партія
Справа Плюти, Пономаренка,
Шталтівна, Яковенка.

Текст присяги організації:

Клятва

Я, син Українського Народу! Перед лицем своїх товаришів одностудців, перед лицем багатостраждальної, рідної землі впевнено завіряю і торжественно клянусь!

А) Виконувати всі поручені справи партії.

Б) Віддати всі уміння і знання, а якщо потрібно і життя у боротьбі визволення України.

Священно цінувати рідну Землю, у великому секреті таїти задуми партії – Партію.

В разі порушенні мною цієї Священної Клятви хай позорне клеймо навіки ляже на мою сім'ю, а суворя рука товаришів покарає мене як зрадника Українського Народу!

Архів УСБУ в Сумській області, спр. П-13091, т. 2, пакет №3. Виписка.

№ 68

Обов'язки члена УНП

Без дати

Текст на звороті членського квитка:

Обов'язок члена партії

А) Член партії повинен: широким фронтом вести ідеологічну роботу.

Б) Вести непримириму боротьбу з комуністами.

В) Піддержувати партію духовно і матеріально.

Г) Віддавати всі уміння, сили, а якщо потрібно і життя в ім'я щасливого майбутнього – вільної України.

Д) Священно таїти всі задуми партії – Партію.

Ж) Доручені справи партії виконувати своєчасно і в строк.

З) Всіляко залучать і згуртовувати народні маси.

(Українець)

Архів УСБУ в Сумській області, спр. П-13091, т. 2, пакет №1. Виписка.

Публікація вірша учасника підпілля ОУН на Роменщині
М.Чигирин з коментарем Л.Полтави

Жовтень 1982 року

Михайло Чигирин
ВЕЛИКА НОВИНА

Я ніколи не був у Львові
І не знаю, чи попаду,
Тільки звідти правду – обнову,
Я викопаю, мов руду.
Ми в Ромнах. Тут стояв Мазепа!
І тепер ще пливе Сула.
Простяглися над нашим степом
Львів і Київ, мов два крила.

Криє сніг і гаї й діброви,
Ти ж нам весну усім прирік:
Рідний уряд у місті Львові
Сорок перший карбує рік!
України не струть сатрапи!
Встане Київ – наш голова!
О, спасибі тобі, Остапе,
За новину із міста Льва!
2 лютого (1942 р.)

Від Ред. : Друг Остап – учасник Похідної Групи, діяв у м. Ромен і суміжних районах в 1941 – 42 роках під кількома псевдами. Вірш “Велика новина” йому присвячений: саме д. Остап привіз вістку про віднову Української Держави Актом 30 червня на Сумщину й Полтавщину.

Доля друга Остапа невідома. Є припущення, що він загинув у Кривому Розі від німців – фашистів тоді, коли вони розстріляли і поета – патріота ред. Михайла Пронченка.

Михайло Чигирин (1923 – 1942) – молодий поет із Сумщини, автор двох збірок, опублікованих під час Другої світової війни. Примусово вивезений як “Остарбайтер”, загинув у Білостоці, під час навантажування німецьких бомб. Збереглося тільки кілька розрізнених віршів у редакційній течці С. Довгала (Німеччина).

Визвольний шлях. Кн.10. (415) – жовтень 1982. – С. 1233.

ЧАСТИНА II.

ІЛЮСТРАТИВНІ МАТЕРІАЛИ

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ

№1	Відбитки пальців зі справи члена ОУН Голотяка Іллі.	ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399, арк.86.
№2	Ілля Голотяк на шосткинських торфорозробках. 1940 рік.	ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399, арк.87.
№3	Свідцтво про народження Голотяка Іллі.	ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399, арк.88.
№4	Фото з особової справи засудженого Іллі Голотяка.	ДАСО. ФР.7641, оп.1, спр.399, арк.89.
№5	Василь Загакайло, псевдо: "Білий", "Береза", "Жук" – учасник похідної групи ОУН на Сумщину для проголошення Акту 30 червня.	Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський". – Афіша. – Львів. – 2004. – С.86.
№6	Журнал "Український засів", який випускала Сумська друкарня накладом 10 тис.	ДАСО. Інв.№ 91 – 2.
№7	Поетична збірка "Ромен цвіте". Видання 1943 року.	ДАСО. Інв.№ 106 – 2.
№8	"Вісник інформаційної служби ОУН" (титульна сторінка).	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.4, арк.37.
№9	Звіт оунівця Бурчака про становище в Харкові.	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.4, арк.4.
№10	Звіт оунівця Богдаренка про події на Сумщині. 10 липня 1942 р.	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.4, арк.6.
№11	Підпільна брошура "Україна в боротьбі".	ДАСО. Інв.№ 125 – 2.
№12	В застінках Сумського НКВС – спогади С.Сапуна в газеті "Сумський вісник"	Сумський вісник. – 4.68(89) - 7 червня 1942р. – с.4.
№13	Петерзіль Євгенія – родом з Тернополя. В'язень польської тюрми в Тарнові, учасник похідних груп. Від липня 1941 року до серпня 1942 року працювала в Обласному Проводі ОУН провідницею жіночої сітки в м.Вінниця. Літом 1942 року переходить разом з обл. провідником Бойком на Сумщину, де була арештована і розстріляна гестапо в тюрмі в Сумах наприкінці 1942 року.	Українська жінка у визвольній боротьбі (1940-1950 рр.): Біографічний довідник / Упорядник Мудра Н.П. Вип. 2. – Львів: Світ, 2006. – 192 с.: іл.
№14	Газета "Голос Охтирщини" (логотип роботи Івана Багряного) з інформацією про Є.Коновальця та ОУН.	Голос Охтирщини. – Ч.28. – 24 травня 1942 р. – С.1.
№15	Логотипи газет, які видавались на Сумщині в період німецької окупації.	ДАСО: "Новий час", "Голос Охтирщини", "Сумський вісник", "Лебединський вісник".
№16	Будинок театру в Сумах – одне з місць зустрічей підпільників ОУН. Нині – театр юного глядача.	Сучасне фото.

ОУН-УПА на Сумщині

№17	Документи жіночої гімназії, організованої С.Сапуном з печаткою.	ДАСО.ФР.1967, оп.1, спр.1, арк.16; 19.
№18	Провідник ОУН на Сумщині Сапун Семен Семенович – вчитель фізики 4-ї школи. Арештований гестапо 12 грудня 1942 року, розстріляний і спалений у сумській тюрмі 20 лютого 1943 року. Довоєнне фото.	З родинного альбому дочки С.Сапуна – Е. Черніченко.
№19	Семен Сапун після виходу з тюрми НКВС. 1938 рік.	З родинного альбому дочки С.Сапуна – Е. Черніченко.
№20	Донесення гестапо про розкриття бан-дерівського руху Опору і арешт підпільників ОУН на Сумщині	Kosyk W. The Third Reich and the Ukrainian question (Documents 1934 – 1944) – London. – 1991. – P.135.
№21	Семен Сапун з братом Іваном.	З родинного альбому дочки С.Сапуна – Е. Черніченко.
№22	Семен Сапун з дружиною Ніною Пилипівною.	З родинного альбому дочки С.Сапуна – Е. Черніченко.
№23	Явка підпільників ОУН в Сумах під час німецької окупації по вул. Воскресенській, 3/5 (сучасна адреса).	Сучасне фото.
№24	Довідка УСБУ в Сумській області про діяльність підпілля ОУН на Сумщині в період німецької окупації.	Документ, наданий обласним товариством “Просвіта”.
№25	Леонід Полтава – учасник підпілля ОУН на Роменщині. Український письменник, редактор кількох видань. Уродженець с.Вовківці Роменського району Сумської області.	Полтава Л. Профілі. Поєми. – Львів: “Логос” – 2001. – с. 3.
№26	Сумська тюрма, де гітлерівці розстріляли підпільників ОУН 20 лютого 1943 року.	Фото з музею УМВС в Сумській області.
№27	Збірка поезій Михайла Чигиріна.	ДАСО. Інв.№ 114.
№28	Поет Михайло Чигирин – учасник підпілля ОУН в Роменському районі.	Слово і зброя. Антологія поезії визвольної боротьби. – Торонто. – 1968. – с.390.
№29	“Робітники транспорту України!” – листівка УПА.	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.7, арк.3.
№30	“Молодь України!” – листівка УПА – Схід.	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.7, арк.5.
№31	Володимир Мазур – учасник підпілля ОУН на Роменщині. Після війни – заступник Голови Проводу ОУН. Уродженець с.Салогубівка Роменського району Сумської області.	Мазур В. Ми плекали віру у визволення України. – Львів: 2000. – С. 3.
№32	Протокол допиту Богдана Віктора Сергійовича – свідка арештів громадян за підозрою в причетності до ОУН в с.Краснопілля Сумської області.	Колекція документів Дідоренка Л.Д.
№33	Газета “За Самостійну Україну” – орган ОУН на східноукраїнських землях. 1943 р.	Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-1949. Довідник. – Нью Йорк.: Пролог. В 2-х т., т.т.1-2. – 1995.– 492с.
№34	Інструкція з організації роботи органів Управління Державними архівами НКВС – УНКВС на території України. 26 квітня 1943 року.	ДАСО.ФР.2445, оп.10, спр.1, арк.1.

Частина II. Ілюстративні матеріали

№35	Інструкція з організації роботи органів Управління Державними архівами НКВС – УНКВС на території України з завданням збирати відомості про учасників ОУН. 26 квітня 1943 року.	ДАСО.ФР.2445, оп.10, спр.1, арк.2.
№36	Сумчанин Левко Полозун – член Заполярного Проводу ОУН, учасник руху Опору в радянських концтаборах.	Портрет, намальований товаришем по табору – литовцем. (з альбому А.Л.Полозуна.)
№37	“Чи знаєш ти?” – листівка УПА – Схід.	ДАВО.ФР.1021, оп.1, спр.7, арк.2.
№38	Фото Валіновського І.М., зв’язкового ОУН на СУЗ, уродженця Дрогобицької області.	ДАСО.ФР.7641, оп.2, спр.11, арк.289.
№39	Документ на Суховія Д.П., засудженого за розповсюдження листівок ОУН на території Конотопського і Кролевецького р-нів. Листопад 1947 р.	ДАСО.ФР.7641, оп.2, спр.11, арк.288.
№40	Іван Данилович Литвиненко “Євшан” – начальник розвідки Крайового Військового штабу УПА-Північ. Полковник Армії УНР. Уродженець с.Хоружівка Недригайлівського р-ну Сумської обл.	Петренко Р. Слідами Армії без держави. – УВС. – Київ-Торонто. – 2004. – С.34.

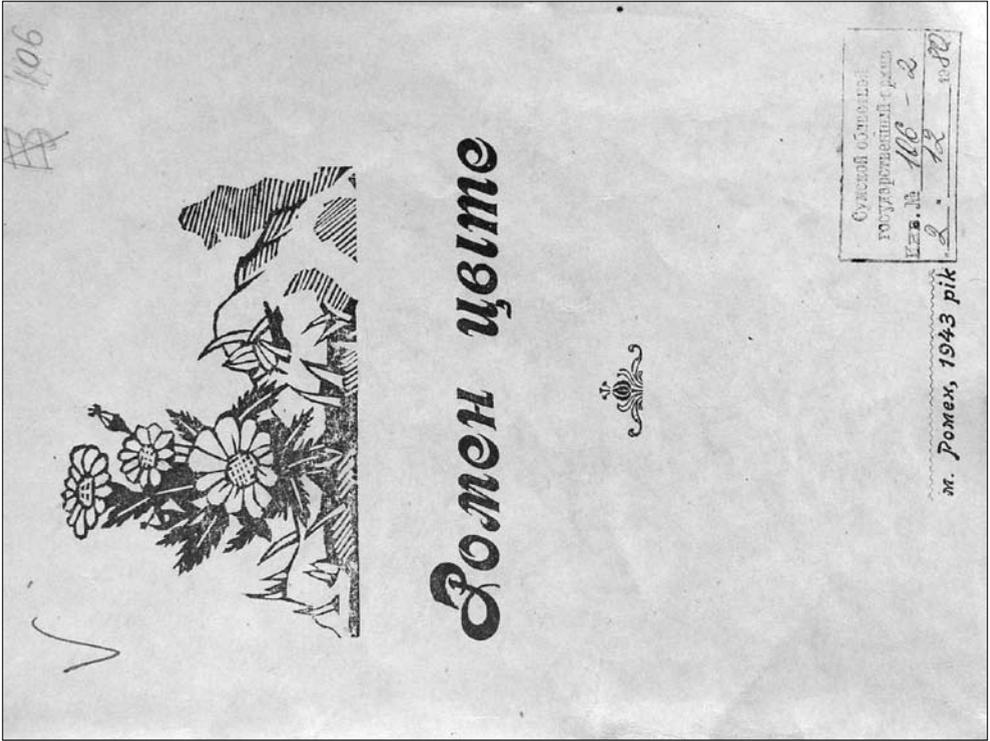

5

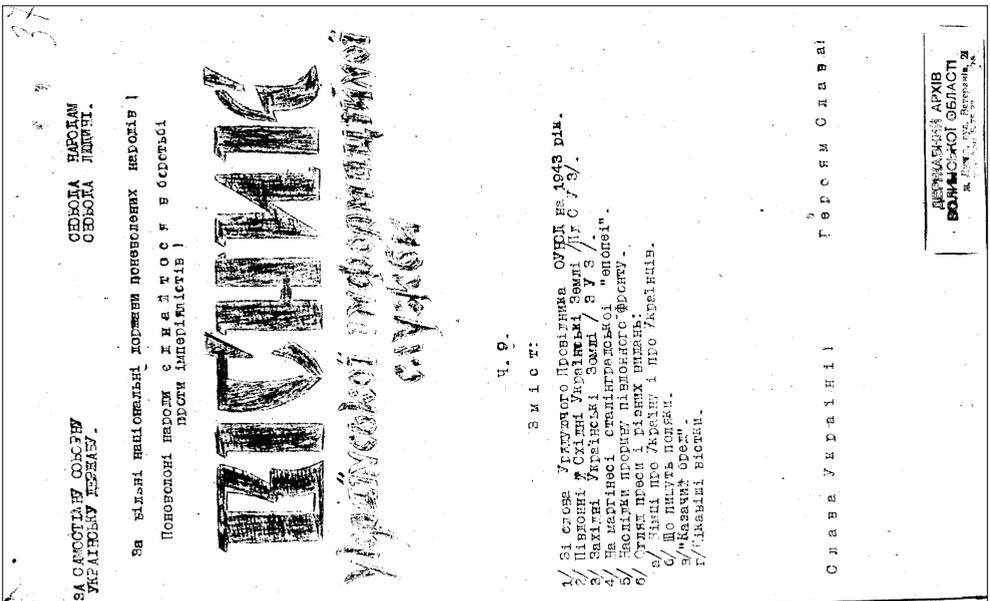
6

7

8

В застінках Сумського НКВС

(Закінчення)

тіло було вкрите чорними, синіми, червоними плямами—синяками, зсадинами. Воно було побате, пощипане, поколоте... „Оце й тобі буде таке, поки не підпишеш все, що від тебе вимагатимуть“,—сказав сумцю Гриць. Який жах! Ась побачив, що майже кожен присутній тут мав такі ж синяки лише в різній кількості, що майже кожен сазнав знущання в застінках цього проклятого органу „диктатури пролетаріату“. А Гриць продовжував: Оце, брате, як бачиш... Оце так мене допитували аж поки не підписав, хто мене „завербував“ і кого я „завербував“. Не витримав я, по правді сказати, наклепав на інших і на себе; а тепер каюсь... Зате мені дозволили передачу, швидко переведуть до в'язниці, а там хоч приварок є. Більше не мучитимуть, а прямо в'язницю виведуть на Колиму. Кара-бурську, тайгу

на каторжні роботи. Аби не сидіти в цій проклятій камері, аби не знущались... Гриць закінчав свої сумні думки й похилив голову... Ась зрозумів усе. „У, прокляті, не дамся, не добується від мене нічого“,—скрикнув Ась. Зашикали на нього, щоб тихіше говорив, бо „там“ узяють все, за такі слова зникне в'язень „невідомо“ куди.

Заговів Ась, замислився, але рішив боротись до кінця. Затихли всі, задрімали на раюк, то сидячи, то стоячи. Голова робилась важкою, воγκість, сморід параші та тютюновий дим одурмановали її, в'язні робилась в'ялими, напівсвідомими. Тихо було в місті, бо всіх придавив жах „заможявого, вільного життя“. Лише вартовий розмірно крокував понад вікнами, поглядаючи, щоб в'язні не виглядали крізь залізні товсті ґрати.

С. Салун

Голос

ОХТИРЩИНИ

Рік I Ч. 28

ОХТИРКА

НЕДІЛЯ

24

травня 1942 р.

ЦІНА 1 НАРБ.

ВИХОДИТЬ ДВІЧІ НА ТИЖДЕНЬ.

НА КЕРЧЕНЬСЬКОМУ ПІВСТРОВІ

Берлінське радіо 19 травня сповістило, що на Керченському півострові закінчується знищення останніх залишків ворожої армії.

БОЇ НА СХІДЬОМУ ФРОНТІ

У середньому та північному відтинках Східного фронту були проведені 18 травня успішні наступи німецьких військ. В тому середнього відтинку фронту знищено сильною бомбовою атакою у Ленінграді дії німецьких військ підчас відчайдушних бомбардувань наслідки; ворожий контрастний відбито.

У водах навкруги Кольського півострова сильно пошкоджені бомбами великий корабель так, що його доводиться затопити.

Повітряні нальоти на Мурманськ спричинили великих зрушень у гавані.

За 18 травня совети втратили в повітряних боях 45 літаків, з них 13 типу „Гуррікан“.

Симон Петлюра і Євген Коновалець

25 травня 1926 року у Парижі жид Шаршарт застрелив Симона Петлюру, а в 1938 році 23 травня загинув від руки жидо-більшовицького агента підковник Євген Коновалець.

Досі ще ходять в народі легенди про цих двох великих синів України, які зрозуміли той тяжкий московський гніт, що мівчим українській нард. Симон Петлюра та Євген Коновалець не могли дивитись на цей брідко-жидівський чобіт, який топався на наші голови. Вони кермували визвольною боротьбою, що її провадив український народ проти жидо-московсько-жидівської кабали.

Підчас революції 1917-1918 років українці використали ослаблення Росії, скинули московське ярмо, взяли всю владу в свої руки, і збудували власну Державу.

Та більшовики не могли стерпіти того, що Україна відокремилась. Вони конче хотіли панувати над нами.

От тоді то московські більшовики пішли війною на нашу молоду державу. А найбільш допомагали

Боротьба за Англією

У БЕРЛІНІ, 19 травня. У Північній Африці вчора провадились успішні дії німецької армії на британські табори під Тобруком та на шах в пустелі недалеко від Кошо.

Німецькими та італійськими висувачами збито над Мальтою британських літаків. Легкі літаки навіть бомбардували південне узбережжя Англії, головним чиним жидівській об'єкти портівх Брейтона та Діля, при чому

19 крейсерів—на дні!

БЕРЛІН. Враховуючи втрату у великому морському та повітряному бою в Північному Льодовитому океані важкого 10,000-тонного крейсера, британська військова флотя за що війну втратила вже 19 крейсерів. Досі британське адміралтейство визнало втрату таких крейсерів: „Ефінгема“, „Керлева“, „Келінсо“, „Саузгемптона“, „Беновенчера“, „Гластера“, „Філіпа“, „Норка“, „Кекате“, „Денедіно“, „Сіднея“, „Нептюна“, „Гелеті“.

15

16

12. 12. 42 Ssumy

*19.00 Uhr Besprechung bei der Ortskommandantur
I/729*

Politische Lage:

Widerstandsbewegung der ukrain(ischen) Intelligenz wird immer aktiver. Fäden vom SD bis Kiew, der Zentrale der Bandera-Bewegung, aufgedeckt. Bisher wurden der Bezirks-Chef Sappuhn, 2 Rayons-Chefs und 38 Mann festgenommen. Die Leiter der Sprachschule organisieren die OUN (Bandera-Bewegung) und suchen das geeignete Menschenmaterial aus, das sie den deutschen Dienststellen als besonders vertrauenswürdige Leute anbieten. (...)

Theaterwandertrupps betreiben illegale Propaganda und sind sprachlich schwer zu überwachen.

OUN soll gerüchtweise beabsichtigen, in Konotop eine Munitionsfabrik zu errichten.

Zentrale der OUN in Kiew. Ringsystem. Äusserer Ring nichtbar exponiert, Kern nicht zu fassen.

(...)

BA MA RH 22/69 S. 51)

21

22

23

24

<p>С Л У Ж Б А Безпеки України управління по Сумській області</p> <p><i>М.</i> вересня 1993 р. № <i>4233</i> м. Суми</p>	<p>Голові Сумського обласного товариства "Просвіта" ім. Т.Г.Шевченка <u>т.Казбану В.П.</u> 244030 м.Суми, Красна площа,6</p>
---	---

Під час фашистської окупації у 1941–42р.р. в м.Сумах була відновлена діяльність "Просвіти". Під її прикриттям функціював і обласний "провід" ОУН. Керівником цих організацій був директор приватної гімназії Сапун Григорій Григорович. У жовтні 1942 року він і деякі інші члени товариства були заарештовані і страчені німцями. Інші відомості про діяльність "Просвіти" на території Сумської області в Управлінні відсутні.

Для отримання додаткової інформації з цього питання ми надіслали копію Вашого листа до Сумського обласного архіву, з керівництвом якого є домовленість про допомогу в розв'язанні цієї проблеми. Результати архівного пошуку Вам повідомлять.

З повагою
 Начальник Управління *А.Смажнік* М.Ф.Смажнік

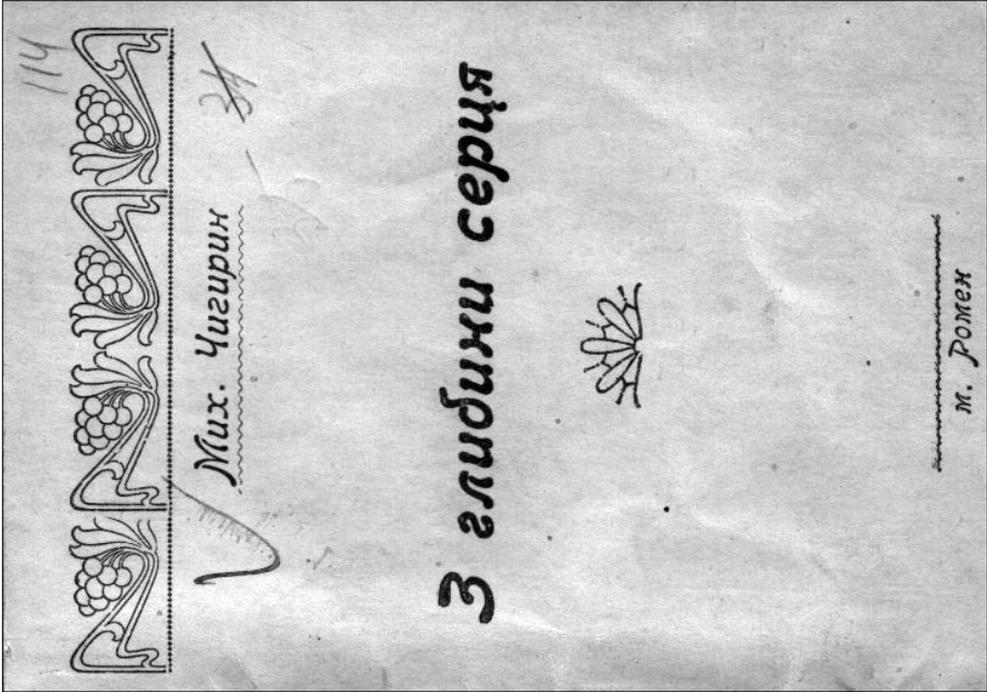
25

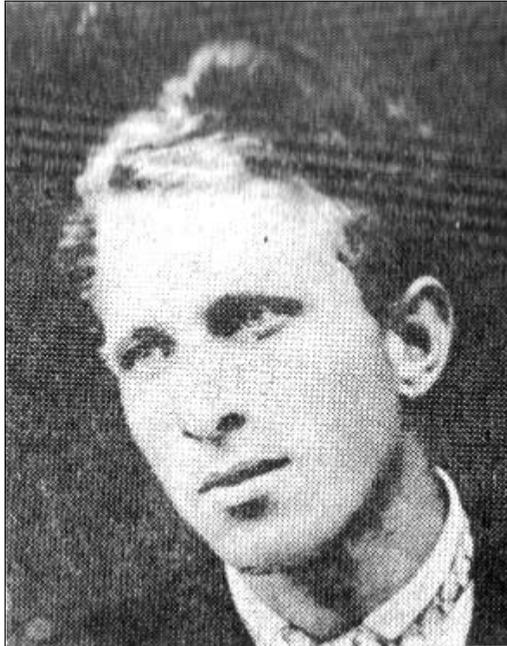
26

27

28

3.- 2

1. Списки всіх укріплень, що існують, що дозволяють при охороні міста і його околиць.

2. Списки і адреси:

а/- всіх співробітників державних і адміністративних органів, що існують при окупації;

б/- мешків, змушених в даному населеній пункті;

в/- співробітників відділу зовнішньої пропаганди, редакцій газет і видань антивоєнних статей;

г/- членів націоналістических контрреволюційних організацій "Промінь", "ООН" і "Р".

д/- добровольців, вихованих на роботу в Германію;

е/- списки добровольців, на "ліжних колесах" служать в германській запобіжній армії;

ж/- бывших командирів, реєстраровавших в полях, в тайних агентів;

и/- руководячого складу германської / райцентра / на території командирів, керівників і підлеглих в батальйонах, ротах, взводних частинах, ротах і проч. /.

4. Адреси всіх рукописів антивоєнних газет, статей, а також "художественних" произведений и проч.

5. Фотокопії, а також оперативне значення - списки невеликих розвідників і солдат в місцевих землянках, силках, окопних схованих, в окопах, парках і т.п. бывших сотрудников жандармерии, полиции и проч.

III. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДОКУМЕНТОВ В НАУЧНОМ И АГЕНТУРНОМ РАБОТАХ.

Целю с использованием документов является получение для оперативных органов информации, которая поможет им в борьбе с партизанами и в ликвидации их влияния в районах, подлежащих оккупации.

1. О зертванні і розшуванні, причетних до діяльності партизанів, зокладати наміру гос. уряду і області в районі міста.

2. О роботі середовища партизанів, установившись в оккупованих районах убог.

За Самостійну Соборну українську державу!
 Воля народам!
 Воля людині!

ЧИ ЗНАЄШТИ?

Чи знаєш ти, українська вначе, за що бореться Українська Повстанча Армія /УПА/, за що в собі віддає своє молоде життя і біди, такі ж як - Ти українці?

Тобі цього не скаже партійно-сталінський дурисвіт, чи душегуб з НКВД. Навпаки, вони заламують тебе, застрілюють, оплігають перед тими борцями в УПА, вони дрякють в переляку, щоб Ти не проєрів крізь мряку кремлівської брехні та не обернув свого гніву проти брехнів Сталіна.

УПА виступила в обороні українського народу проти імперіалістичних загарбників Москви і Берліну. Вона б'є кровожадних гітлерівців та сталінських посіпака, намагаючись вже невмирущою кінцею імперіалістам, вже повсталі поневолені Гітлером народи Європи, повстав Ірак і Україна. Ми вже переконалися, що нема нам порятунку ні від кого, коли ми самі себе не оборонимо. Тільки в власній державі забезпечимо життя своєму народові.

УПА бореться за отворення Самостійної Соборної Української держави без поміщика, капіталіста і партійного паразита. Не хоче загарбувати чужих земель, але в своїх не віддасть на поталу чужинцям. Хочє створити державу виключно на українських землях.

УПА створює до того, щоб створилась російська, білоруська, польська, румунська і другі національні держави на території, що її заселяють ці народи. Тому співпрацюємо в цім народами в боротьбі проти імперіалістичного світу, щоб український народ сам рішив про форму своєї держави, про суспільний і громадський її лад.

Не слухай, вначе, кровопивців Сталіна! Вони обрехали тебе, хочуть піхнути в "истребительные батальоны" та тим способом викликати братоубивчу боротьбу серед українців. Вони яничаром тебе роблять! Кидай службу, переходь зі зброєю в руках у ряди УПА, ставай до боротьби за українську державу. Ми ж брати твої, а не вороги і винищувати себе взаємно не хочемо. Б'ємо ворогів спільними силами, б'ємо імперіалістів Москви і Берліну!

ГЕТЬ З КРЕМЛІВСЬКИМИ І БЕРЛІНСЬКИМИ ПОНЕБЕСЛОВЧАМИ!
 СЛАВА ВОРЦІМ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!

Листопад 1944 Р.
 КОМАНДА
 УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНОЇ АРМІЇ
 "СХІД"

В том, что он по освидетельствованию
28 апреля 1944 года
комиссией при *Восточном*
райвоенкомате
для военной части
признан негодным к несению военной
обязанности с исключением с учета по
гр. *1* ст. *57* расписания
болезней приказа НКО СССР 19 *42*
№ *396* и снят с военного учета.
Подлежит переосвидетельствованию

КРАТКИЕ СВЕДЕНИЯ О ПРОХОЖДЕНИИ СЛУЖБЫ В КРАСНОЙ АРМИИ, ВОЕННО-МОРСКОМ ФЛОТЕ, ПОГРАНИЧНЫХ И ВНУТРЕННИХ ВОЙСКАХ НКВД

Р. *57* ст. *5*
вр. *336 1942 г. до*
к. *на годен к несению*
с исключением с учета
14 сентября 1944

Свидетельствован
Райвоенкоматом по приказу НКО
№ *1* ст. *57* гр. *1*
признан негодным к военной службе
с исключением с учета.
23/5 *1944*

НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ

КОМЕНТАРИ

^[1]Організація Українських Націоналістів (ОУН) Утворена на I Конгресі укр. націоналістів у Відні 28.1-3.2.1929 об'єднанням Групи Укр. Націоналістичної Молоді у Празі, Легії Укр. Націоналістів в Подебрадах, Союзу Укр. Націоналістичної Молоді у Львові і Української Військової Організації (УВО). Керівний орган – Провід Укр. Націоналістів (ПУН): Є.Коновалець (голова), Д.Андрієвський, Ю.Вассян, Д.Демчук, М.Капустянський, П.Кожевників, Л.Костарів, В.Мартинець, М.Сціборський, гол. суддя – Я.Дуб, гол. контрольний – Я.Моралевич. Осідок гол. ПУН: Женева (1929-36), Рим (1936-40), Берлін (1940-45), Люксембург (1945-64), пізн. Париж. Найвищим органом був Конгрес або Великий Збір. Терени діяльності поділялись на краї, інспекторати, області, округи, надрайони, райони, станиці, на чолі яких стояли проводи або ексекутиви. Найнижча орг. одиниця – звено, не менше 3 чл. В Україні крайовий провід – КЕ ОУН ЗУЗ створений у лютому 1930, провідник – Б.Кравців першим був С.Охримович, опісля – І.Габрусевич. Пізн. Ю.Головінський, Б.Гнатевич, Б.Кордюк, С.Бандера, Л.Ребет, М.Тураш, В.Тимчій, О.Грицак, Д.Мирон, І.Климів, М.Лебедь, В.Охримович, Р.Кравчук, М.Степаняк. З.Красівський. Діяли крайові проводи і на інших укр. землях. Крайова Екзекутива складалась із референтур: організаційна (мала молодіжну підреферентуру – Юнацтво, Дорост), політична (підреферентури політ. розвідки, пропаганди, суспільних справ, ідеологічно-політичного вишколу), фінансова, бойово-розвідувальна. Екзекутиви нижчих рівнів мали подібну структуру. Мета – відновлення самостійної укр. держави реві. методами боротьби проти окупантів, передумова – перевиховання укр. людини, відродження нації. ОУН розглядалась не як партія, а як ідеологічно-політичний рух. Відстоювала принцип трудової приватної власності на землю, в промисловості і торгівлі, удержавлення лісів, копалин, залізниць і важливих для оборони держави видів промисловості. Була найактивнішою укр. політичною силою на Зах. Україні та еміграції. Гол. акції проти польської окупаційної влади: 1930 масові підпали фільварків, що викликало пацифікації, шкільна акція проти полонізації шкільництва, вбивство М.Лемиком А.Майлова на знак протесту проти організованого більшовиками голоду, вбивство Г.Мацейком міністра Перацького, відповідального за репресії проти українців, організація і участь в сел. і робітничих страйках, в організації політичного життя і збройної оборони Карпатської України. Окупанти відповідали масовими репресіями, та на місце арештованих, засуджених приходили нові кадри. ОУН намагалась поширити впливи також в УРСР. Жертвою цих намагань 23.5.1938 впав Коновалець від бомби, переданої йому агентом НКВС Валюхом (П.Судоплатов). Головою ПУН став А.Мельник. Молодші члени ОУН, гол. крайовики, що вийшли з тюрем з війською, не визнали законності перебрання керівництва Мельником, висловлювали недовіру іншим членам ПУН (О.Сеник, Я.Барановський, М.Сціборський),

тактиці ПУН. 10.2.1940 був створений Рев. Провід ОУН на чолі з Бандерою, вибір якого підтвердив ІІ ВЗ ОУН в квітні 1941, виключив З ОУН Мельника і його прихильників. Те саме зробив ПУН щодо бандерівців. Відтоді вживаються назви ОУН-Б (також ОУН-р – революційна, ОУН СД – соборників-державників) і ОУН-М – частина організації, що залишилась з Мельником. Напередодні нім.-рад. війни ОУН-Б в порозумінні з нім. військ. колами сформувала два курені: “Нахтігаль” і “Роланд”. З вибухом війни обидві фракції розбудовували свої позиції в зах. областях і вислали похідні групи в центральні та східні області. ОУН-Б 30.6.1941 проголосила у Львові створення Укр. держави і утворила Укр. Держ. Правління (УДП) з Я.Стецьком на чолі. Німці заарештували Бандеру і Стецька і продержали в ув’язненні майже до кінця 1944. А 15.9.1941 провели масові арешти членів ОУН-Б, багатьох знищили. Ті, що залишились на волі, перейшли в підпілля. Провід перебрав другий заступник Бандери М.Лебедь. В грудні 1941 в Києві зарештовані і в лютому розстріляні провідні діячі ОУН-М О.Теліга, О.Чемеринський, І.Рогач, П.Олійник і ін. Організація теж частково перейшла в підпілля. Мельник був арештований в січні 1944. ОУН-Б відразу вела організовану боротьбу проти німців. ОУН-М співпрацювала з Поліською Січчю Т.Боровця. Восени 1942 обидві ОУН сформували військові відділи на Волині і Поліссі. Весною ОУН-Б розбудувала УПА, яка восени абсорбувала Поліську Січ і відділи ОУН-М. Від 1943 ОУН-Б очолив Р.Шухевич. Провідними членами в той час були: М.Арсенич, Я.Бусел, Р.Волошин, О.Гасин, Д.Грицай, І.Климів, Д.Клячківський, Р.Кравчук, В.Кук, М.Лебедь, О.Логущ, Д.Маївський, З.Матла, Д.Мирон, В.Охримович, М.Прокоп, Д.Ребет, В.Сидор, Я.Старух, М.Степаняк. ОУН-м: О.Бойків, Ю.Бойко, О.Бойдуник, Я.Гайвас, Л.Зибачинський, О.Кандиба, М.Капустянський, Д.Квітковський, З.Книщ, Б.Коник, Б.Кентаржинський, М.Кузьмик, В.Мартинець, Є.Мацях, Р.Сушко, О.Штуль, Я.Шумедла. В кінці війни більшість кадрів ОУН-М емігрувала, ОУН-Б – залишилась і очолювала протибільшовицьку боротьбу. 5.3.1950 загинув Р.Шухевич, 1954 потрапив до рук КДБ його наступник В.Кук. Загинули члени Проводу Волошин, Бусел, Клячківський, Маївський, Грицай, Гасин, Арсенич, Федун, Сидор, Дяків, Охримович. На еміграції Мельник знов очолив ПУН, Бандера став у проводі створених у лютому 1946 Закардонних Частин (ЗЧ ОУН). Скоро виник конфлікт за програмові і устроєві позиції ОУН. Бандері закидали догматизм, неприйняття демократичних принципів ІІІ НВЗ 1943. В серпні 1948 були виключені з ЗЧ ОУН І.Бутковський, о. І.Гриньох, М.Лебедь, З.Марцюк, В.Охримович, М.Прокоп, Д.Ребет, Л.Ребет, В.Стахів, Є.Стахів та ін. 1954 – новий розкол на тлі програмових розходжень. З.Матла, Л.Ребет утворили нову організацію (тзв. “двійкарі”) з назвою ОУН-з (за кордоном). Перший голова – Л.Ребет, опісля Р.Ільницький, Б.Кордюк. Після вбивства Бандери 1959 головою ЗЧ ОУН став С.Ленкавський, З 1968 – Я.Стецько. Того ж року він був вибраний головою ОУН. Після його смерті 1986 – В.Олеськів, 1991 – С.Стецько, 2000 р. – А.Гайдамаха. Головою ПУН після смерті Мельника 1964 став О.Штуль, М.Плав’юк.

^[2]Українська Повстанська Армія (УПА) Військова формація, створена з метою оборони населення від терору окупантів і виборення Української Самостійної Соборної Держави. Перші відділи постали восени 1942. Створення УПА офіційно реєструється датою 14.10.1942 (постанова УГВР від 30.5.1947). Бойові дії фактично почала в лютому 1943. Назва походить від ІІ Зимового походу ар-

мії УНР під. кер. Ю.Тютюнника 1921 р. ОУН почала організувати антинацистський опір ще з вересня 1941. Восени 1942 під кер. С.Качинського організуються і вишколюються відділи на Поліссі. 7.2.1943 сотня Г.Перегіньяка розгромила поліцію в м. Володимирець (півн. Рівненщина). 3 Конференція ОУН СД 17-21.2.1943 прийняла рішення перейти у відкриту збройну боротьбу з нім. режимом. Швидко зростає кількість бойових відділів, акцій, розширюються терени дій. До УПА переходить більшість укр. вартівничої та допоміжної поліції. Необхідність єдиних дій проти нім. карателів привела до приєднання до УПА мельниківських повстанських загонів в липні 1943, а також залишків УНРА – армії Т.Бульби в серпні. На кінець 1943 терен дій охоплював 4 воєнні округи (ВО) або Групи: “Заграва” – півн. Рівненщина і півд. Пинщина, к-р пор. І.Литвинчук – “Дубовий”; “Турів” – Волинська та півд. Берестейської обл., пор. Ю.Стельмащук – “Рудий”; “Богун” – півд. Рівненщина, Кременеччина, частково сх. Поділля, пор. П.Олійник – “Еней”; “Тютюнник” – Житомирська обл, пор. Ф.Боробець – “Верещака”. Ходили також рейдами в Кам.-Подільську, Вінницьку, Черкаську обл., допомагали місцевій сітці нищити нацистів, формувати повстанські відділи. Перший Гол. к-р УПА – Д.Клячківський – “Клим Савур”, шефи КВШ – В.Івахів – “Сонар”, В.Сидор – “Шелест”, Л.Ступницький – “Гончаренко”. До УПА масово переходили був. полонені ЧА, з яких німці творили помічні відділи (найчисленнішими були азербайджанські, узбецькі, грузинські, татарські). Восени в УПА їх було 1-2 тис (до кінця 1943 кількість інтернаціональних бійців в УПА сягала 10000 чол. При штабі УПА координатором цих відділів був Д.Карпенко. Була таємна умова з мадярами (їх відділи охороняли шляхи та залізниці) про ненапад, обмін продуктів на зброю, інформацію. В Галичині військовий вишкіл молоді проводиться від 1941 р. під кер. КВШ (Л.Павлишин – “Вовк”). З червня 1943 організуються відділи Укр. Народної Самооборони під ком. пор. О.Луцького – “Андрієнка”. В грудні перетворюється в регулярну УПА. Мала 6 Груп (ВО): ВО-1 – Львів і Янівський полігон, хор. Харків-“Хмара”; ВО-2 – Львівська обл., Любачівщина, Холмщина, пор. О.Линда – “Ярема” (пізн.м-р В.Левкович – “Вороний”), ВО-3 – Терноп. обл. (без Кременеччини) і Рогатинщина, хор. О.Польовий – “Остап” (пізн. В.Якубовський – “Бондаренко”); ВО-4 – Станисл. обл. і Буковина, пор. І.Бутковський – “Туцул” (пізн. м-р. М.Твердохліб – “Трім”); ВО-5 – Дрогобицька. обл., пор. Белейлович – “Дзвінчук”; ВО-6 – Лемк., Перем., Яросл., хор. Я.Чорній – “Ударник” (пізн. М.Онишкевич – “Орест”). В листопаді 1943 створена Головна команда і Головний військ. штаб (ГВШ). Гол. командир – підполк. Р.Шухевич – “Тарас Чупринка”, шеф ГВШ – м-р Д.Грицай – “Перебийніс”, заст. – сот. О.Гасин – “Лицар”. Первісна УПА на Волині і Поліссі дістала назву “УПА-Північ”, к-р м-р Д.Клячківський. Мала 3 ВО (“Турів”, “Заграва” і “Тютюнник”), від серпня 1944 – 2 (“Завихост” і “444”). В Галичині – “УПА-Захід”, м-р В.Сидор. В лютому 1945 переформована на 4 округи, кожна складалась з тактичних відтинків (ТВ). В кінці січня 1944 на тер. Півд. Рівненщини організувалась “УПА-Південь” (часом називали “УПА-Схід”). Сюди ввійшли більшість відділів Групи “Богун” з УПА-Північ, повстанські відділи Кам.-Поділь., Вінн. та сх. теренів К-р – В.Кук – “Леміш”. Після 1944 р. фактично перестала діяти. ГВШ, штаби ГВО і ВО мали 7 управлінь (відділів): оперативний, розвідчий, постачання, персональний, вишкільний, політичного виховання, військ. інспекторів. Основною бойовою оди-

нищею була сотня. 1943-45 більшість сотень були об'єднані в курені, в деяких теренах два і більше куренів тимчасово творили загін. Військові одиниці однієї ВО творили "групу" (аналог дивізії), всі групи однієї ГВО – корпус. Сотня мала 3 чоти по 3 рої (на початках по 4 чоти, 4 рої). Рій – 10-12 вояків, 1 легкий кулемет, 2-3 автомати, решта – гвинтівки. Почет сотенного: політвиховник, бунчужний, санітар, зв'язкові, деколи рій ВПЖ, розвідників чи важкої зброї. Штатний склад сотні – 163 вояка. До літа 1944 часом мали 180-200, від осені 100-130, 1946-49 наполовину менше. Зброю, амуніцію, одяг здобували від ворога. Найпопулярніша зброя – ППШ, РПД. Курінь мав 2-3 сотні, деколи ще окремі чоти: ВПЖ, важких кулеметів, сотенних мінометів, розвідчої кінноти. В почті чи штабі куреня – шеф штабу або ад'ютант, політвиховник, часом бунчужний, капелан, лікар, в УПА-Північ референт СБ. Один із сотенних – заступник курінного. З 2-ї пол. 1944 в УПА-Північ і УПА-Південь тактичною одиницею стала бригада (б. 400 людей). Ділилася на загоны, ті – на відділи і підвідділи. 1945 відділи і підвідділи прийнялися і в УПА-Захід. УПА це гол. піхота, та 1943-44 були окремі сотні кінноти і легких гармат, кінні розвідчі чоти в куренях. Військові звання. Рядові: стрілець, ст. стрілець; підстаршинські: вистун, ст. вистун, булавний, ст. булавний; старшинські: хорунжий, поручник, сотник, майор, підполковник, полковник, генерал-хорунжий, генерал-поручник, генерал-полковник (два останні були передбачені, не присвоювались). Функційні: ройовий, чотовий, сотенний, курінний, к-р загону або ТВ, к-р ВО, крайовий к-р УПА, гол. к-р УПА. В січні 1944 введені функційні відзнаки. Пізн. відмовились від них, щоб не деконспірувати командирів. Відзнак для військових звань не було. Нагороди і відзначення (введені в січні 1944): Золотий Хрест бойової заслуги 1 та 2 кл., Срібний Хрест бойової заслуги 1 та 2 кл., Бронзовий Хрест бойової заслуги, Вирізнення в наказі КВШ, Похвала в наказі ВО, Признання в наказі відділу. Золотий Хрест заслуги, Срібний Хрест заслуги, Бронзовий Хрест заслуги – за працю для УПА, гол. членів теренової сітки, політвиховників чи цивільних осіб. За поранення – Срібна зірка, 5 поранень – Золота зірка. Нагороди оголошувались в наказах і підпільних публікаціях. Металеві відзнаки – хрести з'явилися тільки в 1951, виготовлені за проектом Н.Хасевича. Кістяком творіння УПА, рушійною силою була ОУН. Коли військові штаби і бойові відділи сформувались в окрему військову структуру, сітка ОУН перебрала на себе функції запілля: безпека і контррозвідка, медично-суспільна опіка (УЧХ), резерв (самооборонні кущеві відділи – СКВ), постачання. Від липня 1944 керівним органом воюючої України стає УГВР. Вона ухвалює всі стратегічні рішення, присвоює військові звання (від майора і вище), затверджує найвищі відзначення. 1948 встановила нагороду "Медаль за боротьбу в особливо важких умовах". В УПА йшли в осн. добровольці із всіх областей, всіх прошарків. Переважала сільська молодь з найближчих околиць. Початковий вишкіл тривав близько місяця. Старшин готували протягом 4 міс. у вишкільних сотнях, куренях, школах. В період швидкого росту УПА 1943-44 найбільше молодших командирів отримували призначення на базі вирізнення під час бойових дій. Великою потребою був медичний персонал, членами якого великим відсотком стали лікарі-євреї. Чисельність. Нім. і рад. джерела дають дуже перебільшені дані 100-250 тис. За даними ОУН свою найвищу чисельність УПА досягнула в 1944 р. і цей рівень ніколи не перевищував 25-30 тис. вояків. Сума всіх, хто воював у різні періоди, розуміється, в

кілька разів вища. Після боїв весною і літом 1944 р. в УПА-Північ залишилось всього 11 куренів (бригад), в УПА-Південь – 3. Відділи, сформовані з інших національностей, були розбиті, або перейшли до більшовиків. В січні–квітні 1946 НКВС провело тзв. Зимову або Велику блокаду. УПА зазнала великих втрат – до 40 відсотків. УГВР і ГВШ вирішили в червні демобілізувати відділи, перевести їх в збройне підпілля. Весною 1947 влада Польщі розпочала акцію “Wisla” – депортацію і розпорошення в Зах. Польщі залишків укр. населення, що оминули виселення до рад. України. Задіяли понад 20 тис. війська. УПА групи “Сян” (16 бойових сотень) проривались до УРСР або через Чехословаччину до Зах. Німеччини. Група перестала існувати. Відділи УПА-Північ припинили дії уже літом 1946, літом 1947 були демобілізовані останні відділи ВО “Буг” і “Лисоня”. 1948-49 ще були активні дії в карпатській групі “Говерля”. 3.9.1949 ГВШ видав наказ про розформування ще активних штабів і бойових одиниць. Після смерті ген.-хорунжого Р.Шухевича 5.3.1950 збройне підпілля веде далі боротьбу під проводом полк. В.Кука до травня 1954 р. Деякі клітини на окремих територіях діяли набагато довше (окремі бої були в 60-х рр.). Упродовж 10-річчя боротьби проти відновлення більшовицької влади (1944-54) “компетентні органи” зареєстрували 14 424 нападів, сутичок, акцій. З радянського боку загинуло біля 55 тис. осіб – 30 тис. вояків НКВС чи ЧА, 25 тис. “мирних жителів”. Серед них 30 секретарів райкомів, 32 голови і заст. райвиконкомів, 37 комс. секретарів, 267 голів колгоспів, 1454 голів сільрад, сотні депутатів, тисячі агітаторів, донощиків. Очевидно, сюди входять і тисячі жертв, замордованих енкаведистами, що маскувалися під УПА чи СБ. За рад. джерелами, від 1944 до 1946 загинуло 56 тис. “бандерівців”, 108 тис потрапило в полон, 48 тис. амністовані. Абсолютна більшість з них це беззбройні, непричетні до боротьби люди. Крім того, в 1944-51 рр. з Зах. України запроторено на Сибір 203 тис., багато з яких померли уже в дорозі на заслання. Численні втрати та довгий період боротьби вказують на те, що це був масовий опір і мав широку підтримку населення. Пам’ять про боротьбу УПА впливала великою мірою на хід подій, що завершилися проголошенням відродженої незалежності України, створенням власних збройних сил, поверненням державних символів, під якими боролись, вмирали, витримували довголітні катування члени збройного підпілля та вояки УПА.

^[3]Косик Володимир. Народився 26 листопада 1924 р. в селі Вацевичі, на північ від Дрогобича в дуже бідній селянській родині. Народну і середню школу відвідував у Дрогобичі. Під кінець Другої світової війни німці вивезли його до Східної Німеччини, звідки у вересні 1946 р. нелегально через кордон в горах Ерцгебірге він перейшов до Західної Німеччини. Отримав докторський диплом після навчання в Українському вільному університеті (УВУ) в Мюнхені і за кілька років у Сорбонні, в Інституті історії сучасних міжнародних взаємин. Володимир Косик читав лекції з історії України в Українському вільному університеті в Мюнхені, потім у Національному інституті східних мов і цивілізацій університету Париж-3. Після проголошення незалежності України читав спецкурси з історії України в кількох університетах України (Київ, Івано-Франківськ, Тернопіль, Дрогобич), як професор Львівського національного університету ім. Івана Франка читає лекції з історії України. За публікації французькою мовою про Україну уряд Французької Республіки нагородив Володимира Косика однією з чотирьох найбільших відзнак Франції – Орденом мистецтв, письмен-

ства і гуманітарних наук (1998). За наукову працю нагороджений Українським вільним університетом Золотою медалю (2000); орденом “За заслуги” третього ступеня (2005) нагороджений у Парижі президентом України Віктором Ющенком. Професор історії Сорбони та Українського вільного університету.

^[4]Сергійчук Володимир Іванович. Доктор історичних наук. Директор Центру українознавства, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Академії наук вищої школи України. Народився 13 березня 1950 року в селі Прибережне на Житомирщині. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка в 1972 році та економічний факультет Української сільськогосподарської академії в 1977 році. До 1987 року працював у редакції газети “Сільські вісті”. Кандидатську дисертацію на тему “Народна армія на Україні в роки Визвольної війни 1648-1654 (Організація, озброєння, забезпечення)” захистив у 1982 році, докторську – “Українське козацьке військо в другій половині XVI-середині XVII ст.” – в 1992. Досліджує проблеми історії України, зокрема українського козацтва, розселення українців у світі, національних меншин в Україні, діяльності ОУН-УПА, внеску українців у розвиток світової науки і культури. Автор численних публікацій у періодиці.

^[5]“Сурма” Підпільний орган УВО, виходив з 1.1.1927 спочатку в Галичині, пізн. в Литві. Проіснував до 1934 р.

^[6]Українська господарча академія у Подебрадах – український вищий навчальний заклад політехнічного профілю, який діяв у Подебрадах (Чехо-Словаччина) в 1922-35. Ініціатором створення Академії був Український громадський комітет. Значну роль в організації навчального закладу відіграла Всеукраїнська спілка сільськогосподарських техніків, яка перебувала в еміграції у Тарнові (Польща). Статут Академії затверджено 16.5.1922 Міністерством хліборобства Чехо-Словацької Республіки. У травні 1925 професорською радою Академії до статуту внесено зміни. За новим статутом Академія функціонувала як вища школа з 4-річним планом навчання. Після закінчення навчання випускники здобували звання інженера. Згідно з 1 параграфом Статуту “Українська Господарська Академія є приватна висока школа, яка має своїм завданням підготувати своїх слухачів до самостійної господарської та технічної праці, дослідної, творчої, проектної, організаційної, виконавчої та адміністративної у всіх галузях агрономії, лісівництва, технології, межевої справи, гідротехніки, економіки, статистики та кооперації”. У складі Академії існувало 3 факультети: агрономічно-лісовий (нараховував 19 кафедр), який мав два відділи: агрономічний та лісовий; економічно-кооперативний (20 кафедр), мав три відділи: економічний, кооперативний та статистичний; інженерний (20 кафедр) мав два відділи: гідротехнічний та хімічно-технологічний. Крім 59 кафедр були ще лекційні курси з ряду ін. предметів, зокрема, історія українського права, адміністративне право, а також іноземні мови. Навчальні плани відповідали європейським, зокрема, чехословацьким вимогам і творилися на їхній основі, з тією різницею, що, крім фахових предметів, введено також українознавчі науки. Кооперативний же відділ Академії був першою у світі вищою кооперативною школою. Академія фінансувалася урядом Чехо-Словаччини, а підпорядковувалася двом чехословацьким міністерствам: міністерству хліборобства (навчання) і до 1928–міністерству закордонних справ (адміністративно-господарські справи). Упро-

довж перших десяти років УГА мала 118 педагогів (92 українці і 26 чехів). За час існування навчального закладу в ньому навчалось 786 студентів (закінчило навчання 559 чол.). Навчання в УГА було безплатним, деякі студенти отримували стипендії. При Академії діяла низка навчально-допоміжних установ: бібліотека (нараховувала більше 30 тис. томів), 33 навчальні кабінети, 14 лабораторій, 2 ферми, лісовий розсадник, метеорологічна станція тощо. Академія проводила значну науково-видавничу діяльність. За час її існування опубліковано 698 наукових робіт (у т. ч. 229 монографій), здебільшого підручників для студентів, технічних довідників (37 випущено друком, ін. -літографічним способом). 31927 виходили наукові збірники "Записки УГА" (вийшло 3 т. у 7 випусках). В Академії працювали професори Л.Бич (місцеве самоврядування і господарське право), С.Бородаєвський (уродженець м.Охтирка Сумської обл.) (історія кооперації та кредитна кооперація), О.Ейхельман (адміністративне та міжнародне право), Б.Іваницький (уродженець м.Суми), (лісівництво та дендрологія), Б.Мартос (теорія кооперації, споживча кооперація), О.Мацюк (політична економія), Ф.Щербина (статистика), В.Старосольський (державне право) та ін.; доценти О.Бочковський (соціологія), В.Іванис (хімічна технологія), Іс. Мазепа (луківництво та болотознавство), В.Королів (анатомія і фізіологія с/г тварин) та ін. Ректорами Академії були І.Шовгенів (1922-25 і 1926-27), Б.Іваницький (1925-26 і 1928-35), С.Тимошенко (уродженець с.Базилівка Конотопського району), (1927-28). При Академії діяло бл. 50 різних організацій – наукових, студентських, культурно-просвітніх та ін., що сприяли активізації українського життя в Чехо-Словаччині, поглибленню контактів як між українськими організаціями, так і з іноземними.

^[7]Коновалець Євген Михайлович – "полк. Віра" Нар.14.6.1891 Зашків, Жовк. Укр. Академічна гімназія у Львові, у-т. Член Студентського союзу, т-ва "Січ". Підстаршинський, старшинський курси. 1915 на фронті в Карпатах, Маківка, рос. полон. 1917 – Київ, формує корпус Січових Стрільців, полковник. Бої з більшовиками. В листопаді 1918 поставив вимогу Скоропадському розірвати союз з білою Росією, розпустити рос. добровільні дружини. Після відмови виступив на боці Директорії. 1919 корпус діє на польському, денікінському, більшовицькому фронтах. В грудні, знесилений, був розформований, залишки інтерновано в Польщі. К. у Відні закінчує університетську освіту. В серпні 1920 скликав у Празі з'їзд укр. старшин, створено УВО. 1923 внаслідок конфлікту з керівником ЗУНР Петрушевичем (вимагав виключного підпорядкування йому, а К. вважав УВО соборницькою) залишив керівництво. 1924 на заклик членства після трагедії з О.Басараб повернувся. 1929 на I Конгресі ОУН вибраний Головою. УВО увійшла в нову організацію як її бойова референтура. Від 1926 жив в Берліні, 1930 з сім'єю оселився в Женеві, прийняв литовське громадянство. Через рад. інтриги 1936 був змушений перебраться в Рим. 23.5.1938 вбитий в Роттердамі агентом НКВС Валюхом-Судоплатовим, що підшивався під висланника ОУН з підрадянської України. Похований в Роттердамі. 1991, в століття К. в родиннім домі створено музей, встановлено пам'ятник.

^[8]Лемик Микола (4.4.1914 – жовтень 1941)-український політичний діяч, член ОУН (з 1932). Н. у Соловій Перемишлянського повіту в Галичині. Після закінчення української гімназії навчався на математично-природничому ф-ті Львівського ун-ту. 21.10.1933 Л. за наказом ОУН вбив начальника канцелярії (за

деяк. дан., емісара більшовицьких спецслужб) консульства СРСР у Львові О. Майлова на знак протесту проти штучно організованого радянською владою голоду 1932-33 в Україні. Негайний суд у Львові, який відбувся в жовтні-листопаді 1933, засудив Л. до смертної кари. Через деякий час смертну кару було замінено на довічне ув'язнення. На поч. Другої світової війни 1939-45 звільнений з тюрми, став одним з організаторів Похідних груп ОУН та їх діяльності в Україні. З 1941 – Крайовий Провідник ОУН (Б) на Східно-Українських землях. Восени 1941 очолив Середню Похідну Групу ОУН. В жовтні 1941 заарештований гестапо і розстріляний у Миргороді (Полтавська обл.). Частина групи Лемика (8 чол.) дійшла до Сум.

^[9]Яворів Василь “Бойко”. Із Стрийщини, старий член ОУН, в'язень польської тюрми, учасник пох. груп. Провідник Вінницької обл. 1941-42. Переведений на Сумщину для підпільної роботи, розстріляний гестапо в Сумах наприкінці 1942 р.

^[10]Петерзіль Євгенія – родом з Тернополя. Учасниця Пласту (32-й курінь ім.Олени Пчілки). В'язень польської тюрми в Тарнові, учасниця похідних груп. Від липня 1941 року до серпня 1942 року працювала в Обласному Проводі ОУН провідницею жіночої сітки в м.Вінниця. Літом 1942 року переходить разом з обл. провідником Бойком на Сумщину, де була арештована і розстріляна гестапо в тюрмі в Сумах наприкінці 1942 року.

^[11]Центральний штаб партизанського руху. Створений у Москві для координації радянського партизанського руху на окупованій території. Йому підпорядковувався Український штаб партизанського руху.

^[12]“Просвіта” – українське культурно-освітнє товариство, засноване у Львові групою народовців 8.12.1868. Основним завданням товариства стало сприяння просвіті українського народу в культурному, національно-політичному та економічному напрямках. Активно діяло на початку ХХ століття. Було знищено більшовицькою владою. В період німецької окупації на короткий час відновило діяльність. Часто використовувалось підпільям ОУН як “фасадна організація”.

^[13]Рильський Максим Тадейович [6(19).3.1895-24.7.1964]–видатний український поет, перекладач, культурно-громадський діяч. Академік АН України з 1943. Н. у Києві. Закінчив приватну гімназію В.Науменка у Києві. З 1915 навчався на медичному ф-ті Київського ун-ту св.Володимира, з 1918-на історико-філологічному ф-ті (не закінчив). До осені 1923 працював у с. Романівці, де завідував школою. З 1923-29 викладав українську мову і літературу в школах Києва. З 1929 перейшов на літературну роботу. У 1943-46– голова Спілки письменників України. З 1944 і до кінця життя Р. очолював Інститут мистецтва, фольклору та етнографії АН України. У 1957-64 – головний редактор журналу “Народна творчість та етнографія”. У 1907 було надруковано перший вірш Р., перша поетична збірка “На білих островах” вийшла у 1910. Згодом побачили світ збірки: “Під осінніми зорями” (1918), “Синя далечінь” (1922), поеми “Царівна”, “На узліссі” (1917), “Драматичний малюнок “Бенкет”. У 1920 роках Р. зблизився з літературним угрупованням неокласиків. У цей період з'являються поетичні збірки “Крізь бурю і сніг” (1925), “Тринадцята весна (1926), “Де сходяться дороги” (1929), “Томін і відгомін” (1929), що свідчать про розквіт творчості Р. Для цих збірок характерні глибина і щирість почуттів, пластика образів, вишуканість вислову, переосмислення класичних мотивів, тем і героїв. У березні 1931 Р. за-

арештовано і звинувачено в приналежності до “підпільної контрреволюційної організації”, однак після піврічного перебування в ув’язненні звільнено. Поетична творчість Р. цього періоду неоднозначна. Наростання у країні політичних репресій щодо діячів української культури, кампанія пошуку націоналізму у художніх творах, перекручування змісту і очернительство творчості, загроза нового арешту – все це змусило Р. стати на позицію активного сприйняття радянської дійсності. У цей час для творів Р. притаманна кон’юктурність, провідними темами поезій стає оспівування керівної ролі компартії та возвеличення Сталіна.

У 1930 роках виходять збірки “Знак терезів” (1932), “Київ” (1935), “Літо” (1936), “Україна” (1938), “Збір винограду” (1940). З початком війни посилюється патріотичне звучання поезії Р. 26.11.1941 по радіо вперше була виголошена поема “Слово про рідну матір”, в якій звучала ідея безсмертя народу, незламності його духу і віри в перемогу над ворогом. Вагому роль у пробудженні історичної пам’яті та національної свідомості нашого народу відіграли поеми “Неопалима купина” та “Жага”, за які Р. був звинувачений у націоналізмі. Під час війни виходять збірки “За рідну землю” (1941), “Слово про рідну матір” (1942), “Світлова зоря” (1942), “Світла зброя” (1942), “Велика година” (1943), “Неопалима купина” (1944). Помер у Києві. Похований на Байковому кладовищі. У 1968 у Києві відкрито літературно-меморіальний музей поета та встановлено пам’ятник (скульптор О.Ковальов, арх. В.Костін).

^[14]Вишня Остап (13 листопада 1889 – 28 вересня 1956) – український письменник, гуморист і сатирик (Остап Вишня – літературний псевдонім Павла Михайловича Губенка). Псевдонім Остап Вишня вперше з’явився 22 липня 1921 р. в “Селянській правді” під фейлетоном “Чудака, їй-богу!”). У 1934 році гуморист був репресований і зміг повернутись до літературної праці лише в 1944 році. Вишню перекидають просто із арештантського барака на Печорі в письменницький кабінет у Києві. Він мусив своїми гуморесками спростовувати наклепи “націоналістів”, нібито улюбленця цілої України – Вишню – закатувала Москва, і висміяти “буржуазних націоналістів” та насамперед УПА. Так у 1945-1946 з’явилась “Самостійна дірка” Остапа Вишні – голос гумориста з могили. “Буржуазні націоналісти” й повстанці привітали воскресіння Остапа Вишні, частину заслуги в якому цілком слушно приписали і собі, та подякували гумористові, що він першим у широкій радянській пресі поінформував світ, що УПА ще й досі живе і бореться. Помер Остап Вишня 28 вересня 1956 року.

^[15]Хрущов Микита Сергійович (1894 – 1971) – радянський державний і партійний діяч. Перший секретар ЦК КПРС. В 1944 – 1947 займав посаду голови Ради Міністрів УРСР, потім першого секретаря ЦК КП(б)У.

^[16]Народний Комісаріат Внутрішніх Справ (НКВС; рос. назва – Народный Комиссариат Внутренних Дел, НКВД) – одне з виконавчо-адміністративних відомств уряду СРСР, що діяло з листопада 1917 до березня 1946. Створений 7.11.1917. З 1919 існував в УСРР (у першому більшовицькому уряді в Україні був Народний Секретаріат внутрішніх справ, очолювала Є. Бош) як республіканський орган, хоч фактично підпорядковувався НКВС РСФРР (згодом – СРСР). НКВС відав справами внутрішньої і місцевої адміністрації, охороною громадського порядку, реєстрацією актів громадського стану, таборами примусової праці, в’язницями тощо. Справами державної безпеки та репресіями проти

противників більшовицького режиму займалась ВЧК (створена в грудні 1917), в 1922-24 – Державне політичне управління (ДПУ, рос. назва – Государственное политическое управление, ГПУ), а в 1924-34 – ОДПУ (Об'єднане державне політичне управління, рос. назва – Объединенное государственно – политическое управление, ОГПУ). Після утворення СРСР НКВС УСРР з 1924 діяв як республіканський орган, здійснюючи суто адміністративні функції. Республіканські комісаріати були ліквідовані в 1930 з передачею їхніх завдань ін. комісаріатам. У 1934 було утворено союзно-республіканський НКВС (це означало, що НКВС УСРР був уже підпорядкований безпосередньо Москві) з включенням до нього ОДПУ. З цього часу НКВС СРСР став головним органом масового політичного терору. В липні 1934 були сформовані основні адміністративні підрозділи НКВС – державної безпеки (рос. -ГУТБ), виправних трудових таборів (рос. ГУ-ЛАГ), прикордонних і внутрішніх військ (ГУПВО), робітничо-селянської міліції та пожежної служби (ГУПО). При ньому було створено “особое совещание” у складі наркома (спочатку Г. Ягода -липень 1934-вересень 1936; М. Єжов – до грудня 1938; з грудня 1938 – Л. Берія), його заступників та прокурора СРСР, яке мало право застосовувати в адміністративному порядку висилку, заслання, ув'язнення в концтаборах і т.д. Навесні 1941 з НКВС виділено органи державної безпеки (політична поліція) в окремий (теж союзно-республіканський) Народний комісаріат державної безпеки (НКДБ), восени того ж року їх об'єднали, а в 1943 знову поділили як окремі наркомати. 19.3.1946 НКВС перейменовано на Міністерство внутрішніх справ (МВС).

^[17]Головне Командування (Головна Команда) УПА. В листопаді 1943 створена Головна команда і Головний військ. штаб (ГВШ). Гол. командир – підполк. Р.Шухевич-“Тарас Чупринка”, шеф ГВШ – м-р Д.Грицай -“Перебийніс”, заст. – сот. О.Гасин -“Лицар”.

^[18]Статті 54¹ – 54¹⁴ КК УРСР 1927 і 1934 рр. (аналог ст. 58 КК РРФСР) – комплекс складу злочинів, що передбачали відповідальність за “контрреволюційну діяльність”, “зраду батьківщини”. Введені у Кримінальний Кодекс УРСР 1927 і в редакції від 20.07. 1934 – незабаром після Постанови ЦВК СРСР від 8.06.1934 “Про доповнення положення про злочини державні статтями про зраду батьківщини”. Цією постановою КК доповнювався статтями: 54^{1а} (зрада батьківщини, тобто дії, вчинені громадянами СРСР на шкоду військовій моці СРСР, його державній незалежності або недоторканності його території, як-от: шпигунство, видача військової або державної таємниці, перехід на бік ворога, втеча або переліт за кордон); : 54^{1б} (Ті ж злочини, вчинені військовослужбовцями); 54^{1в} (про відповідальність членів родин “зрадників”, які навіть не знали про зраду, що сталася або мала статися); 54^{1г} (про відповідальність за недонесення про зраду, що готується або сталася). За першими двома статтями (1а і 1б) закон передбачав вищу міру покарання – страту з конфіскацією майна, заміна якої (10 роками позбавлення волі) допускалася тільки за ст.1а і лише “за наявності пом'якшуючих обставин”.

Ст. 54¹⁰: “За пропаганду або агітацію, яка полягає в заклик до повалення, підризу або послаблення радянської влади чи до вчинення окремих контрреволюційних злочинів (ст.ст. 54² – 54⁹ цього Кодексу), а також за розповсюдження чи виготовлення або зберігання літератури того самого змісту застосовується

позбавлення волі на строк не менш, як шість місяців.

За ті самі дії під час масових заворушень, або з використанням релігійних або національних забобонів мас, або у війсьній обстановці, або в місцевостях, оголошених на воєнному стані, застосовуються – заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54² цього Кодексу”, тобто до страти.

Звинувачення в контрреволюційній діяльності і зраді батьківщини використовувалася для фізичного знищення реальних та уявних політичних противників режиму. У 1930-і жертвами ст. 54¹⁰ стали багато командирів Червоної армії, лідери і члени внутріпартійної політичної опозиції, а також залишки некомуністичних партій. Іншою важливою функцією цього звинувачення було запобігання всім формам несанкціонованих контактів громадян СРСР з іноземцями.

З початку Другої Світової війни і до 1953 у “зраді” в масовому порядку звинувачувалися військовослужбовці, які потрапили в полон, і цивільне населення, вивезене за кордон. Спеціальним урядовим розпорядженням були посилені заходи покарання для членів родин “зрадників батьківщини”. Як “зрада” кваліфікувалася участь у національному опорі радянському режимові (країни Балтії, Україна), незалежно від того, чи носило воно збройний чи мирний характер, і від наявності зв’язків із зарубіжними країнами.

^[19]Бандера Степан Андрійович. (1.01.1909 – 15.10. 1959) – визначний український політичний діяч, один з лідерів українського національно-визвольного руху 30-50-х рр. Народився в с. Старий Угринів Калуського повіту на Станіславщині (тепер Івано-Франківщина) в родині греко-католицького священика. В 1919 – 1927 навчався у Стрийській гімназії. На поч. 1922 став членом Пласту, а згодом – Організації Вищих Класів Українських Гімназій. Після закінчення гімназії намагався виїхати у Чехо-Словаччину для навчання в Українській Господарській Академії у Подебрадах, але не дістав дозволу від польських властей. В 1928 Б., ставши членом Української Військової Організації, отримав призначення спочатку у відділ розвідки, пізніше – пропаганди. Одночасно належав до студентської організації Група Української Націоналістичної Молоді, що була тісно пов’язана з УВО. В 1929 Б. вступив в Організацію Українських Націоналістів (ОУН), з 1931 – член Крайової Екзекутиви ОУН на Західно-Українських-Землях (ЗУЗ), а з червня 1932 – заступник Крайового Провідника і референт пропаганди. В червні 1933 на берлінській конференції ОУН Б. був офіційно затверджений Крайовим Провідником ОУН на ЗУЗ. Під час зустрічей з Є. Коновальцем Б. виклав власне бачення шляхів розбудови організації та розгортання національно-визвольного руху в Західній Україні. В 1933 Б. спланував і провів шкільну акцію, спрямовану проти спроб польського уряду полонізувати українське шкільництво. Підтримуючи акції протесту Українського Національно-Демократичного Об’єднання проти спланованого голодомору 1932-33 в Наддніпрянській Україні, Б. доручив М. Леміку здійснити замах на радянського консула у Львові. В 1934 Б., виконуючи постанову конференції ОУН у Берліні (1933), підготував замах на одного з головних організаторів політики “пацифікації” щодо українського населення Галичини і Волині міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. В червні 1934 заарештований і в ході Варшавського процесу 1935-36 і Львівського процесу 1936 був засуджений до смертної кари, згодом замінені на довічне ув’язнення. З 1936 Б.

разом з М. Лебедем, М. Климишиним, Я. Карпинцем, Є. Качмарським, Р. Мигалем та іншими націоналістами перебував у в'язниці "Свенти Кшиж" ("Святий Хрест") у Варшаві. Після розвалу Польської держави у вересні 1939 звільнений з тюрми. Прибувши до Львова, Б. разом з активом ОУН протягом короткого часу виробив детальний план розбудови мережі ОУН на теренах всієї України. В 1939 очолив течію в ОУН, яка стояла в опозиції до методів і тактики діяльності Проводу Українських Націоналістів під керівництвом А. Мельника. 10.2.1940 у Кракові був створений Революційний провід ОУН на чолі з Б., затверджений у квітні 1941 Великим Збором ОУН. Після початку радянсько-німецької війни 1941-45 ОУН ставить своїм завданням відновлення української державності. За розпорядженням Б. були сформовані три похідні групи ОУН (загальна кількість 6 тис. чол.), Дружина Українських Націоналістів (складалась з військових частин "Нахтігаль" і "Роланд"), організовано редакції газет. 30.6.1941 ОУН (під проводом Б.) проголосила у Львові відновлення на західноукраїнських землях української державності і сформувала орган крайової влади на чолі з Стецьком Ярославом – Українське Державне Правління.

6.7.1941 Б. був заарештований окупаційними властями і після відмови скасувати Акт відновлення Української держави ув'язнений у концентраційному таборі Заксенгаузен. У цей же час брати Б. – Василь і Олекса були кинуті до німецького концтабору Освенцім, де загинули в 1942. Після звільнення з концтабору військами союзників Б. внаслідок постійної загрози арешту радянськими спецслужбами був змушений змінювати місце перебування. Жив в Інсбруку, Зеєнфельді, Мюнхені. В лютому 1946 (за іншими даними – в 1947) Б. очолив провід Закордонних Частин ОУН (ЗЧ ОУН). У грудні 1950 (за іншими даними – в серпні 1952) внаслідок розходження з питань стратегії і тактики визвольного руху з Крайовим Проводом ОУН, Б. відмовився від посту голови Проводу 34 ОУН. В 1953-54 намагався врегулювати відносини між українськими еміграційними угрупованнями і досягти консолідації всіх націоналістичних сил за кордоном. В 1956 на Конференції 34 ОУН Б. знову був обраний головою Проводу. В наступні роки активізував роботу по налагодженню зв'язків з націоналістичним підпіллям в Україні і формуванням нової нелегальної структури ОУН на українських землях. Ця організаційна діяльність Б. серйозно занепокоїла керівництво СРСР. 15.10.1959 у Мюнхені агент КДБ Б. Сташинський пострілом із спеціально виготовленого пістолету (стріляв ампулами з ціаністим калієм) вбив Б. Похований на кладовищі у Мюнхені. Б. автор декількох праць, в яких ґрунтовно розроблено теоретичні засади українського націоналізму, зокрема "Перспективи Української Національної Революції" (1958) та ін.

^[20]"Такенкройц" буквально означає "хрест з гачками", "гачкуватий хрест"; це визначення застосовується для назви хреста, промені якого закінчуються чотирма відрізками зігнутої (кривої) лінії, а не прямої, як в свастиці, яка складається з 4-х "Г" ("гам").

^[21]Самчук Улас Олексійович. (20.2.1905-9.7.1987) – визначний український письменник. Н. у с. Дермані (Рівненська обл.) у селянській родині. С. – одна з найяскравіших і найпомітніших постатей української прози 20 ст. Закінчив гімназію у Кременці. Продовжував навчання у Бреславському ун-ті та в

Українському вільному університеті у Празі. Перші оповідання “На старих стежках” (1926) опублікував у варшавському журналі “Наша бесіда”. Постійно співпрацював з українськими періодичними виданнями – “Літературно-науковим вісником”, “Дзвонами” (всі – Львів), “Самостійною думкою” (Чернівці), “Розбудовою нації” (Берлін), “Сурмою” (Берлін-Каунас). У 1941-43 – редактор газети “Волинь”, що виходила у Рівному. У 1944–48 жив у Німеччині. Помер у Торонто (Канада).

^[22]Акт відновлення Української Держави. Проголошений у Львові 30.06.1941. Національні збори, в силу неможливості проведення у тогочасних умовах загальнонародних виборів, були скликані місцевою мережею ОУН-Р. У них взяло участь понад сто представників української громадськості як зі Львова, так і з ін. регіонів України, серед яких – єпископ Й.Сліпий, о. Іван Гриньох та ін. Головував на зборах Я.Стецько. Національні збори підтримали рішення ОУН-Р про відновлення української державності та заходи з організації українського державно-політичного життя. Збори схвалили створення УДП на чолі з Я.Стецьком (отримав повноваження призначати та звільняти його членів). Хоча німецька окупаційна влада 4.7.1941 заборонила проголошення Акта відновлення державності, в Галичині продовжувалося створення органів місцевого самоврядування, які визнавали УДП. На 5.7.1941 склад УДП був таким: Я.Стецько – Голова і керівник міністерства соціальних реформ (член ОУН-Р); М.Панчишин – перший заступник Голови і керівник міністерства здоров’я (безпартійний, депутат Верховної Ради СРСР); О.Барвінський-державний секретар у міністерстві здоров’я (безпартійний); Л.Ребет – другий заступник Голови (член ОУН-Р); В.Петрів – міністр оборони (УСРП); Р.Шухевич і О.Гасин – заступники міністра оборони (ОУН-Р); В.Лисий – міністр внутрішніх справ (УСРП); К.Паньківський – заступник міністра внутрішніх справ (УСРП); М.Лебедь – міністр державної безпеки (ОУН-Р); В.Стахів – міністр закордонних справ (член ОУН); О.Марітчак – заступник міністра закордонних справ (УНДО); Юліян Федусевич – міністр справедливості (безпартійний); Богдан Дзерович – заступник міністра справедливості (безпартійний); Дмитро Яців і Роман Ільницький-державні секретарі міністерства народного господарства (ОУН-Р); Євген Храпливий – міністр сільського господарства (УНДО); Ілярій Ольховий – міністр фінансів (безпартійний); Андрій Пясецький – міністр лісництва (ФНС); Володимир Радзикович – міністр освіти та віровизнань (безпартійний); Олександр Гай-Головко – міністр інформації і пропаганди (безпартійний); Й.Позичанюк і Я.Старух (ОУН-Р)-державні секретарі міністерства інформації і пропаганди; І.Климів-міністр політичної координації (ОУН); Н.Мороз – міністр пошти і телеграфу (безпартійний); Михайло Росляк – начальник президіальної канцелярії (УСРП). Перед УДП стояли завдання організації системи державного управління, що охоплювала б усі українські землі; керівництво господарським та культурно-освітнім життям; формування української армії та міліції. Однак УДП не вдалося реалізувати поставлених завдань, оскільки незабаром розпочалися репресії з боку німецької окупаційної влади. 12.7.1941 німецька поліція заарештувала голову УДП Я.Стецька та ряд ін. членів уряду, зокрема Р.Ільницького, В.Стахіва. Ще раніше 7.7.1941 було заарештовано керівника ОУН-Р С.Бандеру.

Після припинення функціонування УДП інтереси українського населення перед німецькою окупаційною владою представляла Рада сеньйорів (створена

6.7.1941, гол. К.Левицький), яку невдовзі перетворили на Українську Національну Раду. Протягом тривалого часу німецьке керівництво постійно домагалось від С.Бандери та Я.Стецька відкликання Акта від 30.6.1941, але так і не змогло добитися бажаних результатів. Значення Акта від 30.6.1941 та сформованого на його основі УДП полягало у політико-правовому закріпленні прагнення українського народу до державної самостійності. Саме тому, будучи ініціативою ОУН-Р, Акт підтримали ряд ін. українських політичних сил та ієрархи українських церков – митрополит УГКЦ А.Шептицький (пастирський лист “До українського народу” від 1.7.1941) і майбутній митрополит УАПЦ Полікарп (архіпастирське послання “До всіх українців, суцхих на Волині” від 10.7.1941). Заборона діяльності УДП та арешт його членів переконливо показали вороже ставлення гітлерівської Німеччини до української державності, що сприяло розгортанню національно-визвольного руху на окупованих нацистами землях України, створенню Української Повстанської Армії та утвердженню ідеї розрахунку лише на власні сили в боротьбі за національне визволення.

^[23]Шкурат Степан Йосипович (1886 – 1972), актор театру і кіно родом з м. Кобеляків на Полтавщині, був батраком, пічником, у 1905 дебютував у побутовому репертуарі в Кобеляках, з 1910 в Роменському Нар. Муз.драматичному театрі. Від 1928 в кіно, зокрема видатні ролі у фільмах О. Довженка: “Земля” (Панас), “Іван” (Губа), “Аероград” (Худяков), “Щорс” (дід Прокопенко); у фільмах І. Кавалерідзе “Злива” (Селянин) й І. Савченка “Вершники” (Недоля); у кіноповісті “Кубанці” (Ілля), Голова в комедії “Майська ніч” (за М. Гоголем) та ін. Заслужений артист РРФСР (1935). Народний артист УРСР (1971).

^[24]Багрянний Іван. В дійсн. Лозов’ягін. Нар. 2.10.1906 Охтирка., Сум. обл. Арешт 1932, втеча, другий арешт. 1940 звільнений з відбитими легенями і нирками. 1943 в Києві, Охтирці, Харкові, зв’язаний з підпіллям ОУН. Перебрався в Галичину, у пропагандистському апараті ОУН. Подає Шухевичу пропозицію створити УГВР. Стає її членом. В липні 1944 – Словаччина, в серпні схоплений, відправлений до Німеччини. Утік з Темпельгофа. В Новому Ульмі (табір DP з українців) засновує газету “Укр. вісті”, організацію МУР (Мистецький Укр. Рух), голова УНРади.

^[25]Головное архівне управління НКВС СРСР. У квітні 1938 р. постановою союзного уряду управління архівами й мережу архівних установ було передано Народному комісаріатові внутрішніх справ СРСР, архівні установи союзних республік підпорядковано Головному архівному управлінню НКВС СРСР. У березні 1939 р. архівні установи України перейшли у відання НКВС УРСР, відтак у березні 1940 р. Центральне архівне управління УРСР було реорганізовано в архівний відділ НКВС УРСР, а обласні архівні управління – в архівні відділи УНКВС. Державний орган управління архівною справою очолювали А. І. Громицький, С. С. Сенчило, Ф. І. Бражник. У червні 1941 р. архівний відділ НКВС УРСР реорганізовано в Архівне управління НКВС УРСР. Протягом 1941 – 1943 рр. Управління державними архівами перебувало в евакуації у м. Златоусті й мало таку структуру: секретаріат; відділи – організаційно-інспекторський, науково-методичний, комплектування, використання, науково-видавничий, кадрів, фінансовий, адміністративно-господарський. З 1944 р. мережа архівних установ складалася з Центрального державного архіву Жовтневої революції, Центрального державного історичного архіву, Центрального

державного архіву фонофотокінодокументів і їхніх трьох філіалів, 24 обласних архівів з 8 філіалами, а також міських і районних архівів.

^[26]Савченко Сергій Романович (1904–1966) народний комісар (міністр державної безпеки з 7 травня 1943 по 24 серпня 1949.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ, ВМІЩЕНИХ У ЗБІРНИК

№1	Звинувачувальний висновок у справі Кривоножка П.М. Без дати.
№2	Висновок прокуратури Сумської області у справі оунівця Голотяк Іллі Олексійовича. 19 серпня 1940 року.
№3	Стаття з газети “Голос Охтирщини” з інформацією про ОУН. 13 січня 1942 року.
№4	Стаття провідника ОУН на Сумщині С. Сапуна в газеті “Сумський вісник”. 5 квітня 1942 року.
№5	3 матеріалів Волинського Проводу ОУН про розбудову Організації Українських Націоналістів на Східних українських землях. Квітень 1942 року.
№6	Звернення крайового проводу революційної ОУН на осередніх і східних українських землях із закликом розбудувувати власну державу. Без дати.
№7	Звіт оунівця Богдаренка про події на Сумщині. 10 липня 1942 року.
№8	Спогади колишнього керівника банку в м.Ромни В.Рижевського про націоналістичне підпілля на Роменщині. Без дати.
№9	Донесення СД про розкриття бандерівського підпілля в Сумах та Сумській області. 12 грудня 1942 року.
№10	Довідка з повідомлення головного розвідувального управління Червоної армії про арешт гітлерівцями українських націоналістів на території Сумської області. 3 лютого 1943 року.
№11	Інструкція з організації роботи органів Управління Державними архівами НКВС – УНКВС на території України. 26 квітня 1943 року.
№12	Спецдонесення наркома держбезпеки УРСР Савченка про діяльність українських націоналістів у східних областях України. 24 травня 1943 року.
№13	Витяг з “Акту з встановлення і розслідування злочинів німецько фашистських загарбників по м.Суми і Сумській області” з зазначенням прізвищ загиблих підпільників ОУН: Сапуна, Долгополова та інших. 23 вересня 1943 року.
№14	Протокол допиту Богдана Віктора Сергійовича – свідка арештів громадян за підозрою в причетності до ОУН в с.Краснопілля Сумської області. Без дати.

№15	Рішення Президії Тростянецького Виконкому про фільтрацію населення 17 жовтня 1943 року.
№16	З доповідної записки начальника УНКВС в Сумській області Соколова на ім'я народного комісара внутрішніх справ УРСР Рясного про роботу над агентурною справою "українці / самостійники". 5 лютого 1944 року.
№17	Доповідна записка народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному про агентурно – оперативну роботу серед учасників націоналістичного підпілля в Сумській області. Травень 1944 року.
№18	Доповідна записка про антирадянську діяльність українського націоналіста Холода. 9 травня 1944 року.
№19	Доповідна записка секретаря Конотопського міському КП(б)У про діяльність в місті та районі центрів ОУН. Без дати.
№20	Звернення Української Повстанської Армії до молоді Червень 1944 року.
№21	Звернення команди УПА – Схід до робітників транспорту з закликом боротися за Українську державу. Червень 1944 року.
№22	Листівка команди Української Повстанської Армії – Схід, звернена до українського юнацтва з коротким викладом програми УПА. Липень 1944 року.
№23	Зі спогадів колишнього заступника начальника відділу ББ УВС у Сумській області В. Максименка. Без дати.
№24	Зі спогадів колишнього заступника начальника кримінального розшуку УВС у Сумській області Нечитайла К.В. 1997 рік.
№25	Інформація про прибуття в Сумську область групи УПА під проводом Івана Міхновця у липні 1944 року. Без дати.
№26	Інформація про операції відділу ББ проти антирадянськи настроєних громадян на території Сумської області. Липень 1944 року
№27	Повідомлення про антиросійські настрої серед залізничників станції Конотоп. 29 липня 1944 року.
№28	Звіт про результати роботи відділу ББ в Сумській області за січень – червень 1944 року. Серпень 1944 року.
№29	Вирок Військового трибуналу військ НКВС Українського округу воякам УПА Мироненку і Мойсенку. 20 вересня 1944 року.
№30	Повідомлення про напрямки роботи відділу ББ. Жовтень 1944 року.
№31	Звіт про агентурну діяльність у справі "Самостійники". Без дати.
№32	Інформація Управління НКВС у Сумській області про агентурні розробки серед українських націоналістів. 6 лютого 1945 року.
№33	З доповідної народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному за лютий 1945 року. Без дати.

ОУН-УПА на Сумщині

№34	Доповідна записка начальника управління НКВС Сумської області Соколова про виявлення учасників УПА. 7 квітня 1945 року.
№35	Оперативні матеріали, в т.ч. на вояків УПА – уродженців Охтирського району Сумської області станом на 25 червня 1945 року. Без дати.
№36	Доповідна записка Управління НКВС в Сумській області про боротьбу проти націоналістичного руху на території області в січні – червні 1945 року. 30 червня 1945 року.
№37	З доповідної записки заступнику Наркома Внутрішніх Справ генерал-лейтенанту Т.Строкачу за червень 1945 року. 9 липня 1945 року.
№38	З меморандуму Охтирського райвідділу НКВС за липень 1945 року. Без дати.
№39	Повідомлення радянських спецслужб про виявлення українських націоналістів серед репатріантів з Галичини на території Глинського району Сумської області у серпні 1945 року. Без дати.
№40	З доповідної записки народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному за вересень 1945 року на основі показань Коліщенко Максима Степановича, 1914 р.н., уродженця х.Хрещатик Кролевецького району, жителя х.Лапшино Кролевецького району. 6 жовтня 1945 року.
№41	Витяг з агентурної розробки “Болото”. 6 жовтня 1945 року.
№42	З доповідної записки народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному про завдання агентурної сітки ББ в Сумській області. Листопад 1945 року.
№43	Список учасників націоналістичної організації в Глинському районі. Січень 1946 року.
№44	Інформація відділу ББ про знищення боївки УПА на території Конотопського району. Березень 1946 року.
№45	Повідомлення Лебединського райвідділу МДБ про діяльність підпілля ОУН в період нацистської окупації. Квітень 1946 року.
№46	Інформація про агентурну роботу по районах Сумської області серед українців – переселенців з Галичини з метою виявлення емісарів від ОУН. Травень 1946 року.
№47	Відомості про агентурну розробку “Поршель” в 1945 – 1946 роках. Без дати.
№48	Доповідна записка міністру Внутрішніх Справ УРСР Т.Строкачу про виявлення групи УПА на території Ямпільського району Сумської області у липні 1946 року.. Без дати.
№49	З доповідної записки Т.Строкачу від начальника управління НКВС Сумської області Соколова про результати агентурної розробки на учасників націоналістичного підпілля. 5 серпня 1946 року.
№50	З доповідної записки відділу ББ УНКВС Сумської області за 1946 рік про виявлення учасників підпілля ОУН на території Середино-Будського району. Без дати.
№51	Доповідна записка міністру внутрішніх справ УРСР Т.Строкачу про результати фільтрації населення. Серпень 1946 року.

№52	Доповідна записка міністру внутрішніх справ УРСР Строкачу про виконання Директиви № 92. Вересень 1946 року.
№53	Інформація начальника Управління МВС у Сумській області Соколова про оунівське підпілля на території Глинського району. 16 вересня 1946 року.
№54	Інформація Управління МВС в Сумській області про агентурну роботу серед українських націоналістів за грудень 1946 року. 4 січня 1947 року.
№55	Оперативна звітність відділу ББ про дії загонів УПА на території Сумської області. 17 вересня 1947 року.
№56	Доповідна міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача міністру внутрішніх справ СРСР С. Крутлову про антирадянську діяльність оунівського підпілля в 1947 році на території східних областей УРСР. Кінець жовтня 1947 року.
№57	3 протоколу допиту звинуваченого Валіновського Івана Матвійовича. 21 листопада 1947 року.
№58	Донесення Конотопського міського відділу МВС про наліт групи УПА на торфозрозробку с.Бочки Конотопського району 2 грудня 1947 року.
№59	Постанова про розслідування обставин розповсюдження листівок ОУН в Конотопському і Кролевецькому районах. 4 грудня 1947 року.
№60	Постанова про залучення речових доказів до слідчої справи на Суховія Д.П. 25 грудня 1947 року.
№61	Повідомлення про вбивство оунівською боївкою співробітника Управління МДБ у Сумській області старшого лейтенанта Руденка. Після 15 січня 1948 року.
№62	Повідомлення про ліквідацію боївки УПА на території Кролевецького району Сумської та Коропського району Чернігівської області. 8 березня 1948 року.
№63	Доповідна записка Конотопського відділу МВС про діяльність націоналістично налаштованих громадян на території Конотопського району. 2 листопада 1948 року.
№64	Повідомлення Конотопського міського відділу МДБ про діяльність боївки УПА на території Конотопського і Кролевецького районів за 1948 рік. Без дати.
№65	3 протоколу допиту свідка Пишного Федора Івановича старшим уповноваженим УКДБ в Турківському районі Дрогобицької області ст. лейтенантом Іллюшиним. Село Лимна. 23 серпня 1956 року.
№66	Довідка начальника 4 управління МВС УРСР полковника Сараєва про стан боротьби з учасниками оунівського підпілля у східних областях УРСР. 8 жовтня 1953 року.
№67	Текст присяги підпільної організації в с.Русанівка Липово Долинського району. Без дати.
№68	Обов'язки члена УНП. Без дати.
№69	Публікація вірша учасника підпілля ОУН на Роменщині М.Чигиріна з коментарем Л.Полтави. Жовтень 1982 року.

“Андреев” 70

“Артур” 67

“Бистрий” (див. Мироненко П.З.) 53

“Боевой” 73

“Великан” – сотник 58, 59

“Возвратная” 81

“Гірняк” 65, 66

“Голуб” 81

“Гринько” – агент 40

“Гриша” 80

“Гром” 12, 66, 70

“Діброва” (див. Мойсеєнко Г.Є.) 53

“Дніпро” 8

“Дорошевська” – агент 55, 56

“Дуля” 11

“Искра” 80

“Калина” 64

“Кіндрат” 8

“Колесник” 66

“Лесной” 70

“Макс” 62

“Михайлов” 77

“Олещенко” – агент 40

“Орел” (див. Лях І.) 59

“Остап” – псевдо 26, 28, 29, 102

“Павленко” 80, 81

“Палій” (див. Кучма П.) 59

“Пчела” 77

“Синиця” (див. Пушкарь Г.І.) 58

“Сокол” – псевдо 53

“Сокольник” 65

“Соловей” – агент 40

“Соловей” 62

“Соловійов” 72, 73, 80

“Степаненко” 62

“Харьковский” 78

“Чайка” – агент 42, 55, 56

“Черный” 78

“Шубін” 73

Ануфрієв 95

Аркуша 75

Артеменко Ф.Д. 88, 89, 90

Баглай В.Д. 85

Багрянний І.П. 29

Бала Ф. 60

Балабан І.М. 82

Балабан П.П. 84

Бандера С. 25, 27, 30, 35, 89

Барановський 38

Берія Л. 89

Білас І. 8

Богдан В.С. 37

Богдаренко 21, 22

Бойко І.В. 95

Болотін 77

Бордачов С.К. 73, 74, 75

Борисенко П.І. 61

Бражник-Воскобойник А.А. (Бражник) 81

Брязкало С.Г. 15,16

Буданова 82

Буйвол І.А. 83

Бутилін 57

Бутко С. 8

Буц М.Ф. 8

Валіновський І.М. 87, 91, 92

Василевська 81

Венер 53

Вишня О. 10

Віктор П. 24, 25, 26, 28

Власова 42

Водяний 36

Володимир М. (Мазур) 26

Волхов В. 38

Галя (Галка), підпільниця 26, 28

Гамаюнов 53

Ганжа П.І. 83

Гарбуз Г.Г. 73

Гельбер 36

Гітлер А., 28, 45, 46

Глуховцев О.М. 88, 89, 90

Глуценко 58

Голобородько 98

Голотяк І.О. 8, 16, 17

Голотяк.В.О. 98

Голотяк.М.О. 98

Голотяк.О. 98

Гончаренко 39, 40

- Гончаров 73, 74
Городиський І.І. (Везер) 65
Гриценко М.М. 80
Грозний І. 45
Груша О.В. 97
Губенко 51
Губенко В. 94
Гузик 10, 30
Гузник Д.Т. (Ракета) 65
Гузник П.Т. (Железняк) 65
Гусель І.М. 80
Давиденко І.К. 80, 81
Демонський Ю.Н. 85
Дерев`янка М.Д. 40
Дзендзеловський І.Г. 38
Дика Д. 29
Дідоренко Л.Д. 38
Дністрян С. 8
Довгаль С. 102
Долгополов 9, 36
Дроб`язко А.П. 61, 62
Дрозд П.Г. 85
Дроздова Т. 95
Дунайський 41
Дюбинський А.А. 64, 67
Дюбинський М.П. 64, 67
Дюбинський С.А. 64, 67
Дякович О. 8
Дьячек М.О. 83
Єгорова 53
Єременко І.М. 77
Жабич Л.Г. 8
Жуков Г. 89
Заброда 60
Завгородня М.Д. 36
Зільберман 36
Зільдман 36
Зубрицький 51
Іваненко І.М. 73
Іваниця 94, 95, 97
Іванов 69, 85
Іванов І.І. 10, 44
Іванченко І. 8
Ілленко 83
Іллюшин 98
Іскра О.А. 95, 96
Кавалерідзе І. 24
Калашников І.Н. 83
Калнишевський П. 21
Карл XII 23
Карпов М.І. 60
Катерина II 45
Кирей Ф. 97
Кириченко Є.С. 40
Кізко П. 29
Кістірев 85
Клименко 98
Кобзарі (Кобзарьови) 94
Коваль М. 8
Ковпак С.А. 68
Ковтун М.К. 77
Ковтуненко 54, 55
Ковтуненко М.Д. 40
Ковтуненко П.П. 40
Ковшик П.Я. 76
Козацький 41
Козерло С.Д. 77
Козловський І.М. 40
Коліщенко М.С. 64
Комаров 97
Конкін 9
Коновалець Є. 9, 17, 18 21
Корж 17
Коробка 28
Короленко-Таланчук 10, 44
Корчинська Н.М. 8
Косик В. 8, 30
Котельников А. 85
Котенко Г.П. 40
Красиков Т.І. 71
Кривенко І.Г. (Чайка 66)
Кривоножко П.М. 15,16
Кривошан Л.І. 72
Кривошей О. 60
Кривченко Т.К. 78
Криницький 92
Круглов С.Н. 86
Крюк 51
Кужель П. 60
Кузнецов Ф.Ф. 96
Кузяріна 54
Кузьменко К.С. 57
Кузьменко, 63
Кукурудза М.І. 75

- Куляк В.К. 64, 67
Кусенко Н.П. 65
Кусенко С.П. (Ластівка) 65
Кучма П. (див. "Палій") 60
Лавриненко М.В. 90
Лазаренко 49
Левакось 17
Лемик М. 9
Леонід П. (Л.Полтава) 24, 25, 26, 28, 101
Лехновський І.П. 8
Лещенко Ю. 80
Лисенко М. 23
Литовченко Д.А. 95
Лихолат 36
Лісовенко 51
Логуш О. 100
Лось А.Г. 83, 84
Лузан 49
Лузан І.П. 95
Лузан М.Я. 83
Лузан О.Л. 94
Лузани (Лузанови) 11, 12, 49, 93, 98
Лютий П.І. 76
Лях І. (див. "Орел") 59
Ляшко 51
М.Р. – підпільниця 27
Мажуга В. 41
Мазепа І. 21, 23, 101
Максименко В.М. 49, 79. 86
Макух 96
Марченко С.Я. 77
Матвеев 49
Махонько 36
Машай 88
Медведєв 75
Медведєва 95
Мельник 36
Мешко І. 99
Мешко К. 100
Мешко О. 99
Микола І 24
Миктитюк 74
Минзенко Д.С. 63
Мироненко П.З. (див. "Бистрий") 53, 54
Мироненко Ф.(Орел) 66
Мирошниченко Г.С. 9, 85
Михайленко 40
Мілованов 42
Мірошниченко Г.Є. 30
Міхновець І. 50
Міхновський М. 21
Міщенко 57
Мойсеєнко Г.Є. (див. "Діброва") 53, 54
Молотов В. 89
Моль 91
Мороз М. (Сокіл) 66
Натаров 38
Нестеров 82
Нечитайло К.В. 49
Ніц 41
Новик А.К. 72
Овчаренко 39, 40
Ожек І.С. 78
Омельченко 90
Онищенко 95, 98
Ординат 92
Орлянський П. (Федосій) 66
Остренко М.І. 56, 57, 61, 63
Очкал Степан (Корченко) 66
Очкуров 93, 94
п.Н 24
п.С 27
Павловська Р.С. 36
Павлюченко 84
Падалко В. 8
Пархоменко 92
Пархоменко П. 59
Пасечнікова З. 60
Павлюченко О.І. 59
Петерзіль Є. 9
Петлюра С. 17, 18, 21, 25, 27
Петро І 45
Петровина 36
Пименов 88, 91, 92, 93
Писаренко 44, 90, 97
Пишний 98
Піддубський 51
Плюта 100
Погляділов 9, 30
Подобрей І.М. 91
Полуботок П. 21
Пономаренко 50, 100
Пономаренко С.Я. 78

- Попова 36
Поповченко 61, 63
Проноза А.С. (Зінченко) 65
Проноза В.С. (Зимовець) 65
Проноза Г.В. 82
Пронченко М. 27, 28, 102
Пушкаръ Г.І. (див. "Синиця") 57, 58
Пшеничний 35
Раззуван 96
Разумов 93
Рачкевич 8
Реус 38
Рибальченко І.О. 36
Рибчинський Д.П. 64, 67
Рижевський 23, 29
Рижий І. (Пугач) 66
Рилач О. (Распутін) 66
Рильський М.Т. 10
Римар 51
Рог В.О. 29
Рожко С.О. 60
Розеп В.В. 51
Ромась І.А. 61
Рубан В.В. 55
Рубан З.А. 55, 56
Рубан.В.Г. 41, 43, 55
Руденко 49, 93, 94
Рудий 92
Рудий С.Ф. 8
Рясний 66
Савушкін 44
Савченко 35, 36
Саленко Н. 10, 36
Салій О.О. 78
Самардак О.Х. 50
Самчук Улас, 26
Сапун С.С. 9, 10, 19, 30, 36, 41
Сапунін 9, 30
Сараєв 99
Седененко 9, 30
Селіванов 16
Сема 38
Семенови 49
Сенченко І.А. 72, 73
Сергієнко 30, 31
Сергійчук В.І. 8, 36, 87, 100
Серикова 36
Сєдова О.В. 74, 75
Сик В.Я. 40
Синицин 15
Ситюк І. 60
Сичова 17
Сівер 95, 96
Скиденюк 73
Скляренко П.Д. 36
Сковородько Р.С. 80
Смірнов 37
Соболь Б. 8
Соколов 13, 40, 43, 52, 56, 60, 65, 70, 73, 74, 78, 79, 81, 82
Солодуха 73, 74, 75
Сомок Г. (Стодоля) 66
Сонуля 9, 30
Срібний І.Я. 84
Сталін Й. 45, 46, 48, 89
Стецько Я. 27
Строкач Т. 13, 62, 71, 73, 76, 79, 82, 86
Струк 16
Судько 10, 44
Супрун 49, 67, 68
Супрун Г.В. 96
Супрун Т.В. 96
Супруни 11, 12
Сурін 60
Суховій Д.П. 91, 92, 93, 94
Суховій М.Є. 94
Суходольська О.А. 64, 67
Сушко П. 59
Терницька 78
Тованець 17
Тоцький 53
Травкін 39
Тулєв Й. 59
Турищева О.М. 78
Тхоржевський 17
Уґригнчук 8
Уралов 16
Ушкало М.К. 96
Федченко М. 97
Финенко К.О. 85
Хатченков 52
Хижняк 10, 43, 44, 51
Химич 51
Хмель (Хмельницький Б.) 21

Холод П.М., 43, 44
Холодъон М.С. (Гузенко) 65, 66
Хоменко 97, 98
Хорошко М. 59
Хрущов М. 11
Худейко В. 100
Худейко М. 100
Цибак 17
Цибульник І.П. 42
Цуб М.І. 11,12, 49
Черевко А.Я. 67, 68
Черевко Ф.А. 67, 68
Череповський 61, 63
Чернов 81
Чигирин М. 28, 101
Чипурний 38
Чоткін 17
Швернік 89
Шевченко К. 59
Шевченко М.С. 95
Шевченко Т.Г. 21, 23, 24, 26, 28

Шимченко Ф.І. 73
Шклярів 35
Школяренко 10, 44
Шкурат С. 27
Шорохов 16, 17
Шталтівна 100
Щварцбарт 17, 18
Щербань А.Л. (Богун) 65
Щербань І.О. (Ковельський) 65
Щербатова 81
Щецинський 84
Юсфін І.М. 12, 43, 49, 52, 56, 60, 65, 70,
81
Явор Н.П. 80
Яворів В. "Бойко" 9
Яковенко 100
Якут 97
Яценко О. 8

ГЕОГРАФІЧНИЙ

ПОКАЖЧИК

- Азія 45, 46, 47
 Алтинівка, с. 93
 Америка 81
 Батуринський р-н. 68, 78
 Березівка, с. 85
 Берлін, м. 28, 45, 48
 Бистрик, с. 53, 66
 Білопільський р-н. 70, 81
 Білосток, м., 102
 Білоцерківщина 8
 Бобрицька сільрада 85
 Богодухівський р-н. 55
 Борисоглебськ, м. 59
 Бочки, с. 12, 88, 90, 93, 94
 Будне, с. 60
 В.Бобрик, с. 38
 Варшава, м. 8, 28
 Василівка, х. 36
 Велика Верховиця, с. 64
 Вирівка, с. 67, 68, 78
 Вільшана, с. 11, 12
 Вінницька обл. 99
 Вінниччина 9
 Вовківці, с. 11, 12
 Волинь 8, 11
 Ворожба, с. 50
 Вороніж, м. 61, 80
 Ворошиловградська обл. 99
 Галичина 69
 Глинський р-н. 63, 67, 69, 70, 77, 78, 81
 Глинянка, х. 59
 Глухівський р-н. 11, 13, 49, 69, 70, 74, 81, 82, 83
 Глухівщина 11
 Горіястівка, с. 60
 Городенко, м. 73, 74
 Горьківська обл. 96
 Грузьке, с. 59
 Демидівський р-н. 59
 Дніпро, р. 21, 27
 Дніпропетровська обл. 35, 99
 Дністер, р. 21
 Добротичі, с. 50
 Добротово, с. 83
 Довжик, масив 83
 Довжик, с. 61,
 Дрогобицька обл. 80, 88, 91, 92, 98
 Дубаневичі, с. 80
 Дубенський р-н. 64
 Дубов`язівка, с. 57, 58
 Дубов`язівський р-н. 59, 74
 Дубовичі, с. 8
 Есмань, с. 72
 Європа 20, 21, 45, 46, 48
 Житомирська обл. 35, 99
 Жукотин, с. 8, 17, 98
 Журавка, с. 85
 Зазірський, х. 13, 82
 Запорізька обл. 35, 99
 Засулля, с. 23
 Західна Україна 9, 26, 30, 83, 96
 Західні області України 9, 62, 65, 72, 73, 80
 Ізмаїльська обл. 99
 Кавказ 24, 45, 48
 Казань, м. 58
 Калач, м. 36
 Кам`янець-Подільська обл. 99
 Київ, м. 8, 9, 21, 27, 30, 73, 76, 101, 102
 Київська обл. 35, 99
 Кириківка, с. 56, 60, 61, 63
 Кіровоградська обл. 35, 99
 Княженки, с. 72
 Ковалівська вул. 42
 Козацьке, с. 12
 Козелівський р-н. 96
 Козинський р-н. 59
 Конотоп ст. 51, 52
 Конотоп, м. 8, 30, 43, 44, 50, 51, 77, 95
 Конотопський р-н. 8, 9, 12, 43, 49, 67, 68, 70, 77, 78, 81, 83, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97
 Коровинська сільрада 12
 Коровинці, с. 12
 Коропський р-н. 12, 94
 Кочань, с. 83

- Краків, м. 8
Краснобакинський р-н. 96
Краснопілля, с. 37
Краснопільський р-н. 9, 30, 37, 70, 81
Кривий Ріг, м. 27, 102
Кролевець, м. 8, 42, 43, 55, 66
Кролевецький р-н. 8, 11, 12, 13, 53, 64, 65, 66, 70, 74, 82, 83, 84, 87, 91, 92, 93, 94, 97
Кунцево, м. 58
Лашино, с. 64
Лебедин, м. 40, 62, 80
Лебединський р-н. 55, 61, 69, 70, 71
Ленінське, с. 12, 13, 65, 66, 82, 84, 94
Лимна, с. 98
Липоводолинський р-н. 81, 85, 100
Литовка, с. 55
Любитово, с. 12, 91
Львів, м. 26, 27, 28, 74, 101
Львівська обл. 8, 17
М.Самбір, с. 77, 78, 96
Мала Верховиця, с. 64
Мезенівка, с. 38
Мезичеський р-н. 58
Мельня, с. 96
Миколаївська обл. 99
Миргород 9
Миропільський р-н. 51, 70, 84
Митченки, с. 78
Михайлівський, х. 33
Молотовська обл. 96
Москва, м. 18, 28, 45, 48
Московська обл. 58
Московщина 45
Н.Ульм, м. 29
Недригайлівський р-н. 11, 12, 49, 70
Німеччина 20, 28, 29, 33, 58, 59, 72, 100, 102
Ново-Басанський р-н. 59
Ново-Соїчський повіт 64
Обтове, с. 66
Одеська обл. 35, 99
Озаричі, с. 12, 83, 97, 98
Олешня, с. 60
Отрожде, с. 38
Охтирка, м. 60, 99
Охтирський р-н.и 57, 60, 61, 69, 70
Париж, м. 17, 18
Підлипне, с. 96
Погожа Криниця, с. 11, 12
Поділки, с. 11
Полтавська обл. 35, 99
Полтавщина 9, 102
Польща 8, 16, 17, 18, 28, 63, 64, 69, 70, 80
Попівка, с. 12, 96
Попівська сільрада 95, 96
Порохонь, с. 73, 75
Потсдам, м. 28
Прикарпатська Україна, 75
Путивль, м. 88
Путивльський р-н. 11, 83, 84
Ракова Січ, х. 12
Рівненська обл. 50, 58, 59, 64
Рівненщина 11
Рогинці с. 81
Рогізне, с. 59
Роменський р-н. 9, 11, 49, 56, 81
Роменщина 23, 101
Ромни, м. 23, 24, 27, 76, 101, 102
Росія 17, 26, 29, 81
Ротердам, м. 18
Рудка, м. 87, 88, 91
Рудківський р-н. 80
Румунія 75
Русанівка, с. 100
С. Будський р-н. 73, 74, 75
Садогурський р-н. 73
Салогубівка, с. 80
Салтиково, с. 59
Сарненський р-н. 50
Семенівка, с. 59
Серет, м. 75
Сибір 18
Синівський р-н. 81
Смілянський р-н. 81
Соловки 18
Соснівський р-н. 15
Спаське, с. 12
Сталінська обл. 99
Станіславська обл. 73
Степанівка, с. 72
Сторожинецький р-н. 73, 74
Стрельники, с. 84

- Стрий, м. 8
Ступно, с. 58
Сула, р. 23, 101
Суми, м. 9, 21, 22, 30, 36, 37, 41, 50, 55, 57, 61, 62, 70, 80, 81, 85, 91, 92
Сумська обл. 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 30, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 91, 92, 94, 99
Сумський р-н. 36, 70
Сумсько-сіельський р-н. 69
Сумщина 8, 9, 10, 11, 19, 21, 102
Схід 19
Східні області УРСР 86, 99
Східні українські землі 19, 20
Сян, р. 45
Талалаївський р-н. 70
Таракани, с. 64, 65
Тернопільська обл. 58, 59, 74
Тростянець, м. 39
Тростянецький р-н. 39, 69, 70
Трускавець, м. 8
Тулушка, х. 12, 96
Туріївка, с. 15
Турка, м. 16
Турківський район 8, 98
Ужгород, м. 75
Україна 7, 8, 11, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 29, 31, 35, 45, 46, 49, 56, 81, 101
Улянївський р-н. 85
Урал 45
Франція 27
Харків, м. 35, 55
Харківська обл. 35, 55, 99
Херсонська обл. 99
Ходаки, с. 58
Хрещатик, х. 64
Червоний Ранок, с. 66, 83
Чернівецька обл. 73, 74
Чернігів, м. 16
Чернігівська обл. 12, 15, 59, 68, 94, 96, 99
Чехословаччина 8, 75
Чкаловська обл. 55
Чоп, м. 75
Шалигінський р-н. 11, 83
Широкий Яр, х. 11, 12
Шостка м. 8, 76
Шосткинський р-н. 17, 70, 80, 81
Шумський р-н. 58
Юрасівка, с. 85
Ямпільський р-н. 71, 72, 73, 74, 81, 85
Янківка, с. 60
Ярославець, с. 66

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Б/п – Позапартійний
ББ, ОББ – Відділ боротьби з бандитизмом
в/МВД – Війська МВС
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМ – Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді
ВМН – Найвища міра покарання
Воентехник – Військовий технік
Володимир М. – Володимир Мазур
ВТ – Військовий трибунал
ВЧК – Всеросійська надзвичайна комісія
ГК КП(б)У – Міський комітет КП(б)У
Горком, міськом – Міський комітет партії
Горрайотделения ББ – Міськрайонні відділи ББ
Госархів – Державний архів
ГРУ – Головне розвідувальне управління
ДАВО – Державний архів Волинської області
ДАСО – Державний архів Сумської області
Енкаведист – працівник органів НКВС
Зам. нач. райполіції – Заступник начальника районної поліції
ИТЛ – Виправно-трудоий табір
К/р – Контрреволюційний
Колгосп – Колективне господарство
Л/д – Особова справа
Л/свободы, л/с – Позбавлення волі
Ленуголки – Ленінські куточки
Леонід П. – Леонід Полтава
М.п. – Місце печатки
МВС, МВД – Міністерство внутрішніх справ
МДБ, МГБ – Міністерство державної безпеки
МТС – Машинно-тракторна станція
Нарком – Народний комісар
НКВД – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКГБ – Народний комісаріат державної безпеки
НКО – Народний комісаріат оборони
НСШ – Неповна середня школа
Обком – Обласний комітет партії
Остовці – Колишні оstarбайтери, вивезені до Німеччини
ОСУЗ – Осередні та східні українські землі
ОТО НКГБ – Особливий транспортний відділ НКДБ
ОУН – Організація Українських Націоналістів
Промотдел Горуправы – Промисловий відділ міської управи
Райвоенкомат – Районний військовий комісаріат
РК КП(б)У – Районний комітет КП(б)У
РО – Районний відділ

РО НКВД – Районний відділ НКВС
РОНО – Районний відділ народної освіти
С/о – Секретний інформатор
СБУ – Служба Безпеки України
СВУ – Спілка Визволення України
Сільрада – Сільська рада
Следдело – Слідча справа
Соввласть – Радянська влада
СРСР, СССР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
Ст. – Станція
Ст.Оп.Уп. – Старший оперуповноважений
Сум. обл. – Сумська область
У.С. – Улас Самчук
УВО – Українська Військова Організація
УВС – Управління внутрішніх справ
УГА НКВД – Управління державними архівами НКВС
УГБ – Управління державної безпеки
УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
УК УССР – Кримінальний кодекс УРСР
УМ НКВД – Управління міліції народного комісаріату внутрішніх справ
УМВС, УМВД – Управління міністерства внутрішніх справ
УМГБ – Управління міністерства державної безпеки
УНКВС, УНКВД – Управління народного комісаріату внутрішніх справ
УНРА – Українська Народно-Революційна Армія
УПА – Українська Повстанська Армія
УПК УССР – Кримінально-процесуальний кодекс УРСР
Упорядн. – Упорядник
УРСР, УССР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УССД – Українська Самостійна Соборна Держава
Х. – Хутір
ЦДАВОВУ – Центральний Державний архів вищих органів влади України
ЦДАГОУ – Центральний Державний архів громадських об'єднань України

SUMMARY

Until recently the activity of the Organization of Ukrainian Nationalists in the Sumy region has been known only from the scraps of memories of separate people. As for the staying of the Ukrainian Rebel Army's detachments in the Sumy region, this problem has not been discussed at all, because the geography of the Ukrainian Rebel Army's activity was quite limited and consisted only from the investigation of the western and southern part of Ukraine.

The first collection of the materials, that is proposed, is not to destroy all these myths, but to propose to the scientists and investigators the new basis for the further conclusions and new research directions about the rebellion movement in the north of Ukraine in forties-fifties of the twenty century and its participants. In the result of the preliminary research work it became possible to find out about 100 unique documents, 69 of which are placed in this collection. They directly point out that the Ukrainian nationalist movement really existed at the territory of the Sumy region in forties-fifties of the last century.

The greater part if this material consists of the district and town communist committees' documents. Its correspondence with the soviet repressive organs about the findings out of the Ukrainian underground structures on the territory of the region, believings of people, personal data of some participants of the Ukrainian Rebel Army, allows to talk about the enormous influence of the independent ideas in the Sumy region.

This collection proposes a new circulation of documents in History of OUN-URA for historians and points out the regional peculiarity of the struggle for the Ukrainian State.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
ДОКУМЕНТИ РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ, ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН-УПА НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	7
Частина I. ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ.....	15
Частина II. ІЛЮСТРАТИВНІ МАТЕРІАЛИ	103
ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	103
НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ	126
КОМЕНТАРІ.....	126
ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ, ВМІЩЕНИХ У ЗБІРНИК	140
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	144
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК.....	149
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	152
SUMMARY	154

Державний архів Сумської області

Схвалено науково-методичною радою Держархіву Сумської області

ОУН-УПА на Сумщині

Том.1

Упорядник:

Іванущенко Г.М.

Технічний редактор:

Наталуха А.С.

Комп'ютерний набір:

Іванущенко Г.М.,

Котляревська Н.М.

На першій сторінці обкладинки – графіка художника УПА Ніла Хасевича.

Видавництво Української видавничої спілки імені Юрія Липи
м. Київ, вул. Ярославів вал. 9

Віддруковано на державному підприємстві
«Державна картографічна фабрика»
21100, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 19
Тел.: (0432) 51-33-77, 51-32-96. E-mail: dkf@vn.ua

Підписано до друку 19.01.07. Формат 70x100/16
Папір офсетний. Гарнітура PalationoLinotype. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,68. Ум. фарб. відб. 12, 68. Обл.-вид. арк. 15,3.
Тираж 1000 прим. Зам. 7008.